

A Melània, p. en Pr., XXXI, 29. A d. h. m. Melània, numeli de molts clissos, perquè orobri gageré, sasta ocana, en barbalés de Salom, nacranó, liló, xorré mestenaró. A la mateixa Melània i a l'església que és perdurable a la seva casa. Als fidelissims E. i P. B. i als metges que escoltaren, la tarda de llur tedi, sentimentals diàlegs de Teseu i el Minotaure. A E.V., l'humanista, per al seu fatigat somriure. A C. B., J. V., F. G., J. T., J. T., D. S. i als altres que s'afanyen per la cançó, a Lludua. A la senyora P. P. i als altres amics egarencs de la taulada dels tretze. Als rics i als pobres que ja han passat per sempre, sota el desdeny i l'oci del Barreter Foll. A tants anys d'un vençut rera el guany impossible d'aquella aigua de plata.

Que la Dama de la casa
fa veure de joves,
Fent una gran festa
d'entre d'altres d'una gran
«Però heu dit, no m'agrada»
de l'espada que veu
«L'any veu que m'agrada»
aquí el jove d'una

SOXAP EN ENTRADA JOW JAP

Si de nou voleu passar,
Ariadna tornarà
a mostrar-vos el camí
que us permeti de sortir.
No hi ha laberint més clar.
Trobareu seients a mà
per als tristos i cansats.
Hom no hi sent miols de gats,
sinó molt nobles cançons,
trèmolos d'acordions.
Quant al preu, tan mòdic és,
que penso no cobrar res.

«Però heu dit, no m'agrada»
de l'espada que veu
«L'any veu que m'agrada»
aquí el jove d'una
«Però heu dit, no m'agrada»
de l'espada que veu
«L'any veu que m'agrada»
aquí el jove d'una
«Però heu dit, no m'agrada»
de l'espada que veu
«L'any veu que m'agrada»
aquí el jove d'una

FIRA, HORES ABANS DE NAXOS

*Per al repòs de l'ànima de la Pepa
Pollés, d'un llinatge de pilots, a
Sinera. Cançó d'amors. Sentiràs el
ritme llunyà del timbal de les gi-
tanes de la cabra.*

Ariadna es lamenta
que no sóc sentimental
i no canto dolceses
del llaç matrimonial.
Acarono, en resposta,
el seu dur occipital,
tot lliurant-me a designis
d'un furor elemental.
Passegem per la fira
d'una vila amb catedral,
de bracet, lívids, lànguids,
lassos de sentir un timbal
percudit per gitanes
al davant d'un hostel,
entre xiscles de públic
i la dansa teatral
de la cabra, titelles
i una nena que es fa mal.
Roseguem uns quants xurros
amanits amb oli i sal.

Cau la llum de la tarda,
fa calor de fornal.
Penetrem amb defici
dintre l'ombra d'un portal.
«Prou ho sé, no m'estimes!»,
diu l'aguda veu nasal.
«D'anys ençà que oblidares
aquell sí sacramental.»
Jo la miro: és ben lletja,
amb cintura maternal.
I pensar que per ella
he fet sempre l'animal,
que treballa tothora
per portar-li bon jornal!
No puc més. Prenc, de sobte,
una decisió fatal:
a la nit, quan s'adormi,
fugiré, via naval,
i no crec que em trobi
ni al Jutjament Final.

BODA DE LAIA

En el seu aniversari.

Marxen per l'espessa
boira, molt mudats:
clenxes, mantellines,
colls encarcerats.
No saben com fer-s'ho
per ficar-hi golls.
Fanguegen, rellisquen,
envesteixen tolls.
Contempleu la noia,
quina faç de mort!
Sembla que camini
ben a contracor.

A l'església buida,
el nuvi s'espera.
Del fred li sagnaven
penellons d'orelles.
Vent de mar penetra
per forats i escletxes,
lentament movia
ex-vots de navetes,
de babord vers estribord:
bergantins, pollacres,
bucs de galérons.

Avisen campanes
que la núvia ve.
Els següicis paren
en lloc avinent.
Deixen els promesos
davant de sant Elm:
or barroc, candeles,
roses de paper.
El rector comença
a casar-los. Té
la color trencada,
llavis moradencs.
Adreça la parla
als nous contraents.
Amics i família
miren satisfets.
Vigilen que diguin
amb veu ferma el sí.
Quan arribi l'hora,
no l'hauran sentit.
Atacava l'orgue
acords d'ocasió,
a l'altar s'obrien
magnes velacions.
Es cansen de pressa
tots els convidats.
Tossien, remuguen,
riuen amb esclat.
Sorollen cadires,
s'empassen badalls.
Creuen que la missa
mai no acabarà.

A la fi sortien
mig baldats, entercs.
Sort que de seguida

menjaran calent.
Encara que siguin
hostes de ganyons,
compten atipar-se
d'arròs, canelons,
llobina, llagosta,
conill, pollastrot,
gelats, cafè, crema,
tabac i licors.

Tornaven, solemnes,
pels carrers estrets.
Els veïns voltaven
marit i muller.
Els desitgen feina,
descendència, pau,
salut, llarga vida
i felicitat.

Filles de Maria
seques, virginals,
plenes de cabòries,
a la falda un gat,
pensen i rumien,
riques de detall,
quan ambdós es trobin
sols, què passarà.

BARALLA DE DOS CECS CAPTAIRES

Per negocis rivals
de cantonada,
estrategs de la nit
ara combaten.

Un inútil fanal
il·luminava
aquell odi brutal
de mans i plagues
blanquinoses dels ulls
sense mirada.

S'escometen tots dos,
garrots enlaire:
ferocitat atroç
de brontosaus.
Aguditzen sentits
d'oïda i tacte,
cautelosos, subtils,
per situar-se
en el terreny potser
més favorable
al resultat final
de la topada.

No falla ni un sol cop

l'endevinada
de l'ombra contra l'ombra.
S'esbotzaven
els cranis afaitats
—pedra picada—
i fins el moll de l'os
de l'espina.

Després de llarga estona
de baralla,
un d'ells cau fent un crit
als peus de l'altre
i no es belluga més.
Tot ple de nafres,
el vencedor s'ajup
orientant-se
per la sang que s'escola
del cadàver.
La roba va palpant
amb molta pausa,
davalla vers l'infern
de les butxaques
i el buida del pecat
de la xavalla.

RISPA

II. S., XXI, 1-14.

Mira com plou, atalaia
per mi com plou, perquè vetlles
de sols i de nits, sempre, sempre
desperta, clamant, em buidaven
de llum els ulls, i endevino
només aquesta pluja.

Al meu dolor,
martells de cada gota.
Enllà, per planures com cranis,
cavalquen en gropes salvatges
fines llances de glaç, i s'enfilen
al cim, on jo sóc amb els cossos.

Com els núvols es rompen, benignes
damunt els sembrats, i renoven
aliances de Déu amb el poble!
Ara doncs, tot en calma, demano
que les guardes despengin de pressa
els set fills, els meus i els de l'altra,
defensats, en la mort, contra goles
i becs, fins al crit últim.
Sense forces ni veu, orba, immòbil,
sols espero repòs, quan declari
la paraula reial que la culpa
de sang ha estat pagada.

ESCIL·LA

Ciutats clares, temps de sol
m'han abandonat per sempre.
S'encenen enlaire llums,
per fer-me la nit profunda.

Volaven imperials
alès d'àguila damunt
l'hivern. Solitud. Arriben,
a roques hostils dels anys,
bronzes i mures, naufragi.

Mentre se m'emporta el mar
pel pas de cada moment,
recordo camins antics,
febles veus, cançó llunyana.
Com ja l'odi m'és vaixell
atret vers darreres calmes!

TV BARCA OSIRÍACA

Passos de fidel germana
per escales de Llevant.

Pur i nu, a la mar calma,
endinsat en el cristall,
sotmès a cadenes clares,
mentre va naixent el sol,
espero la veu del jutge,
arbre, monarca i llavor,
que han reunit pregons misteris
en un nom i en un dolor.

Quanta quietud rompuda
per la proa de la nau!
Ofreno forces amigues,
bronze de secreta sang,
ferida subtil de llavis,
blanc encens sacramental.
Barquer de l'etern viatge,
deixa'm amb tu reposar.

Ressò de laments i címbals
per escales de Llevant.

ELS TRES REIS D'ORIENT

*Personatges de cartró, d'una vella
comèdia infantil.*

Tres que van sempre plegats,
mirant estrelles del cel,
per camins de vent i sorra.

El blanc a vegades cau
de la gropa del camell,
perquè el cor se li adormia
en un somni volander.

El ros és gros i festós,
golut de mel com un ós.

El negre s'enamorà,
fora del temps i l'espai,
de Belkis, reina de Saba.
El servia, fidelíssim,
Sembobitiz, conseller,
màgic i metge, sortit
de l'antiga escola d'On.
Coneixia mil secrets
i l'espant de l'encanteri
de l'herba de seguissets.

—Em comencen d'ensopir
les tertúlies al desert.
Galopem rera el cometa.
Quan s'aturi, pararem.

—Millor fóra que tornassis
a la cort, a sancionar
nous tractats de pau i guerra.

—Que s'esperin, tant se val!
Avancem vers el portal.

Arriben davant d'un nen
ben igual al teu o a un altre.
En bolquers molt endreçats,
plora als braços de la mare.
També veuen una mula,
un bou ajaçat al sol
(enorme repòs del bou!)
i un home que pica claus
assegut en un escó,
amb gran aire de fatiga
i de no saber què passa.

—Ofrenem or, mirra, encens,
quasi un plus de vida cara.
Preneu-ne la voluntat,
dispensant que sigui magra:
als arxius sacerdotals
no hi ha precedents legals.
Déu mantingui la salut
i no augmenti la mainada.
El viatge ja enllestit,
baró de florida vara,
acompanya'ns al cancell
i dóna'ns almenys les gràcies.

Els jerarques van tranquils,
per la calma de la tarda.
Parlaven coses de grans,
després de feina acabada.
Es contaven acudits
i reien fins a les llàgrimes.
Sembobitiz els segueix,
fent posat de prunes agres.
Desaprova aquell humor,
que no entén: l'assignatura
no s'ensenya pas a On.

L'ÓS NICOLAU

Per placetes i carrers
fan ballar l'ós Nicolau,
orb i quasi paralític.

—Parunyó, mou el pinré
bustaró, després el can.
Panipen, queleraló!

Les puces se l'han cruspit
gairebé de viu en viu.
Mes roman quiti de pena.

Perquè recorda camins,
llunyans rostres, nits de calma,
resignat, serè filòsof.

És tan vell que aconseguí
veure barques i mestrances,
estudis d'antics pilots.

Època d'ametlles toves,
segons fórmules papals.
Or i blanc de tarongers.

I madame de Pantostièrre,
vinguda de Vallgorguina
a parlar polit francès.

I l'altiva sor Ephrem,
que penjà de sobte els hàbits,
ja ningú no sap per què.

—Quiet, et dic. L'ós ballador
amb les urpes arreplega
aquells nens que no són bons.

Se'ls emporta lluny de casa,
a la fosca del seu cau,
d'on no tornaries mai.

Menja infants amb safandria.
Es beu la sang a galet,
glo, glo, glo, bèstia soturna.

No hi ha mel, ni gel, ni cel.
Xurriaques i tambor,
pols i vent de cantonada.

Els dits toquen sens parar.
Comença de nou la dansa,
que miren ulls divertits.

—No queris el trajatoi.
Si et repasso pajories,
busmucaràs pasmuló.

Roda, roda, maleït,
fins que caiguis net de forces.
Aleshores, a dormir.

Ha ballat l'ós Nicolau
on jo vull que se m'enterri:
a Sinera, prop del mar.

MALALT

Dintre reixes i cancells,
comares pontificals
aturen llengües i mans,
per mirar com se li abrinen
cada dia les orelles.
Registren microns de gruixos,
segons càlculs d'ull entès,
d'infinita saviesa.
Morirà per Sant Climent,
a les quatre del matí:
mai la càbala no ment.

Arrossega els peus
amb manca de ganes.
Surt a poc a poc,
quan el vent s'encalma.
Sec, esgrogueït,
mig caigut de barres.
Pensaments estults
rera la bufanda.

—Si apreng la llista dels papes
(del primer fins al darrer),
noms llatins d'escarabats,
textos ensopits de Dret,
i bec aigua d'eucaliptus

i dos rovells amb la llet,
procurant d'una vegada
deslliurar-me de turments
d'errades d'ortografia
que algun cop qui sap si he fet,
potser del cos i de l'ànima
aleshores guariré.

—Si deixessin de cridar-te
veus i llavis espectrals
a la tenebra de cambres
immenses del vell casal,
i fugissis de memòries
alçades al teu davant,
i de la terra de l'odi
que portes al cor i al cap,
on tothom ha d'ésser lladre
o poeta fracassat,
i t'oblides de la trista
parla dels avantpassats,
des de sempre condemnada,
per covarda indignitat,
a l'imperi de l'estepa
i a prostíbuls dialectals,
potser del cos i de l'ànima
ja no series malalt.

Se'n tornava a jóc,
tremolós de cames.
Per colgar-se al llit,
puja escales llargues.
A cada replà
ha d'estintolar-se.
Des d'un balconet
veu repòs de barques,
alta llum de sol

a les atzavares
damunt del Mal Temps,
fina mar de plata.
Sent un gran dolor
d'illusions passades.
De l'home que fou
és ganyota amarga.
I la mort vindrà
—diuen les puntaires—
un dilluns proper,
a la matinada.

LA MORT

PRESA SEGURA

Pas de caçador.
Sento com s'atansa
per sols de tardor.

Lentament, d'aquesta
font d'aigua glaçada
he begut. Després,
he mirat enlaire.

Volaven falcons
damunt la certesa
de la meva mort.

DANSA GROTESCA DE LA MORT

Horari lent de dolor.
L'ombra suprema davalla
fins al rebel. Faramalla,
màgia banal: antigalla.

A l'ull obert, la claror
s'ha congelat en grisalla.
Un glop de sol. Requincalla
de plors fingits de canalla.

Pregària breu al Senyor
Déu Jesucrist embolcalla
amb dol extern la baralla
per quatre sous de xavalla.

Flames de ciris. Buidor.
Vetllen la rica sucalla.
Trist pensament ja tenalla
la pietosa brivalla:
«Malaguanyada mortalla!»

B., octubre 1934.

VÍCTIMA D'ENCANTERIS

Si voleu evitar el mal d'ull, acudiu al mitjà que recomanen els escrits autèntics de Jonàs Sufuri: és provat. Mentrestant, vegeu el que s'esdevingué, temps enrera, a la meua pàtria ran del mar.

Quan la tos comença
no s'acaba mai.
L'abrusen febres,
escopia sang.
Sembla, de tan prima,
paper de fumar.
Li donen a beure
brou d'espernallac.
Al ventre li posen
virtut de pegats.
Amb fervor enceten
novenes de ral
a la Mare Ràfols
i a sant Pacià.
Però són inútils
remeis casolans,
llàgrimes, pregàries,
sacrificis, planys:
per molt que s'esforcin,
no l'adobaran.

Opinà la Bòtil
—gran autoritat—
que l'han malmirada
al tombant de l'any.
Algú li cantava,
dalt d'un campanar,
absoltes, amb ciris
de cap per avall.
La punxen agulles
clavades als flancs
de nines de cera
fetes segons l'art
après del dimoni
per fatídics jans.
Esbrinar procuren
els familiars
quina rel d'enveges
el dany ha causat.
La saludadora
prou i massa ho sap.
Dama més trempada
no podeu trobar:
barbes i bigotis,
bec quasi de pam,
cos dintre barnilles,
dits episcopals.
Correu a cercar-la
en aquest instant,
perquè la pobreta
se'ns pirelarà.

Sanrimonda seia
al sofà, davant
de fadrines velles,
doctíssim senat.
Es senyà, remuga,

xerrica, tallà
un grapat de cartes:
casa rei amb as.
De seguida entela
un pot de cristall,
on baven dejuni
caragols purgats.
Hi llegeix —espera't!—
lletres i senyals,
el nom del culpable
del pervers encant.
Mes, en lloc de dir-lo,
llança crits d'esglai.
La cambra s'omplia
de miols de gat,
cauen les cadires
amb terrabastall,
esclaten llampugues
finestrons enllà.
Cames ajudeu-me,
fuij d'esperitats!

Tot Sinera pensa,
després del fracàs
de l'acreditada
tècnica d'espants,
que l'afer penetra
en bon atzucac:
el baf del sepulcre
no s'esbravarà.
La qui fou poncella
és avui cascall.
El rector li ungia,
amb oli sagrat,
boca, mans, orelles,
portes dels pecats.

Van acomiadant-la
llavis de galant,
Ai, records luxosos,
el seu pas d'abans,
que lluny ressonava
de la mort estant!
Les mitges de seda
ja no portarà,
fins que toqui l'hora
del darrer badall.

Ulls a balconades,
rara llum de gas,
serenor de marbre,
ala de pinsà,
menta, clavellina,
somni deslliurat.

PROCLIVIS SCELERI

*Coincidint potser amb les dents
de Pere Quart.*

Rellisca dintre de fang,
allunyat pel camí ral
del disegni de fer mal.

Amb un ganivet ben net,
afilat per esmolet,
tallava, tot xano-xano,
un molsut braç de gitano.

Adquireix costum de sang,
escampant tinta xinesa
pel damunt de roba estesa.

S'esgarrifa de plaer,
en imaginar que un dia
aprendrà l'anatomia
del clatell de la muller.

POSSIBLE PORT ORIENTAL

Del moll estant parlaven
—perquè la veu no arriba
ni amb alarits— cortesos
dits de marxants xinesos.

Mancaven als discursos
les falanges terceres.
Rats famolencs o lepra
les van jutjar sobreres.

Els mutilats escurcen
vells verbs monosil·làbics,
entossudits a vèncer
tot de recels atàvics.

Després, tancats ja tractes
amb opi i rom, bastaixos
herculis descarreguen,
del blanc vaixell, calaixos
plens d'elefants, quincalla,
rapè, bfblics, cotó
i vint fusells de marca
per a la rebel·lió
d'uns mandarins molt savis
contra l'emperador.

* * *

Eunucs de palau llencen,
des de malsons d'artista,
a l'aigua, disseccades,
testes com del Baptista.
Boies sols per a pràctics
d'un port d'infern de monja,
suren els caps ascètics
entre pells de taronja.

LLADRES RURALS DEL XIX

Crement com a combustible
d'aquell foc de finals d'any,
de debò fantasmagòric,
els peus fins d'un hisendat.

Pretenien, correctíssims,
satisfer curiositats
d'on guardava les dobles
i algun títol de l'Estat.

Però l'amo de masies
és gasiu i singular.
Prefereix socarrimar-se
a quedar sense cap ral.

Impassible i en silenci,
el nou sant Llorenç del camp
suportava la rostida
de pebrot escalivat.

Amb els ulls fits a les brases,
sols comenta, somrient:
«El callista de la fira
ha perdut qualche client.»

Quan els membres són tan negres
com dos trossos de carbó,

el valent es permetia
de sentir-se triomfador.

Se'l contemplen els bandarres
amb justificat espant.
L'hereuet els resultava
un ganàpia massa gran.

Fracassada la tortura,
pensaran altre turment.
En la pausa fan tertúlia,
amb posat de bona gent.

Endrapaven llonganisses,
treuen cartes, també daus.
Al ventrell juren d'obrir-se,
per no res, cinquanta traus.

Escapçaven, repartien.
Convidat, el presoner
va guanyant als de la colla
gairebé tot el diner.

Sospitaven les patotes,
mes no les poden provar.
Li vigilen punys i colzes
i el palmell de cada mà.

Aleshores, ell els tracta
amb escassa urbanitat.
Abusant de la ratxada,
els deixava ben plomats.

El seu urc passa de mida,
i el pacífic capità,
pel prestigi de l'alt càrrec,
li tallava en rodó el cap.

EL CORB

*Els erudits cavallers de l'Islam,
quan han passat ràpidament per
Oxford, es reuneixen a caçar la
llebre amb nobles falcons —en el
nom d'Allah! Allah és gran!— i
conten, en llur repòs, al voltant de
fogueres:*

Després que perdé el formatge,
abandonà Mestre Corb
la dolça terra de França
i volà vers les muntanyes
que s'alcen prop del desert.

Meditant dintre una cova,
passava somnis de segles,
ple d'enorme saviesa
i freda malignitat.

Un sol cop sortí del cau,
a dir «Mai més». L'ocasió
la recorda prou tothom.

Un dia d'ensopiment,
el lleó s'encaminà
a visitar-lo. Volia

aprendre filosofia,
com els poderosos fan:
en dos mots i amb cap turment.

«Revela'm en solitud,
ocell de plomatge negre:
algun jorn podré saber
on l'amor fidel m'espera?»
El corb respongué: «Mai més.»

«Al lluny del temps trobaré,
lluminós, per retenir-lo,
l'instant que fuig tan de pressa?»
El corb contestà: «Mai més.»

«Quin és l'últim fonament
de la mort i de la vida?»
El corb repetí: «Mai més.»

El glaç d'aquelles paraules
estremí l'ànim del rei:
«No pots donar-me consol
d'un enllà sense temença,
quan no vegi més el sol?»

A la tenebra esclatà
una dolenta rialla.
Cantava el corb: «Fa molts anys,
del bec em caigué un formatge.»

I BEG YOUR PARDON

*Meditació, amb alguns rodolins, a
l'entorn de la teoria atòmica, tal
com ve alludida als periòdics.*

Quan el centre del món
no ets ben bé tu
(per més que en tinguis la il·lusió),
si et desvetlessin enmig de la nit,
no vulguis preguntar-te per què vius:
distreu-te rosegant l'ungla d'un dit.

Quan el centre del món
queda tan lluny
de tu
que honestament
comences a saber que no ets ningú,
para't per un moment
i venta al primer nas un cop de puny.

Problemes cada volta més esquius
et vénen a torbar la dolça son.
Sols et faltava ja, pel que tu dius,
llucar que no ets del tot centre del món.

Parent de Badalona o d'Istanbul,
tant si ets actiu com si fas el gandul,
en aquest nostre món sense demà
és molt difícil de guanyar-te el pa.
No et donaré ni el més petit consol:
et volaran un dia qualsevol.
Mes entretant evita alguns trastorns,
posant-te ben cordats els pantalons.

GUANY PUR

Versots de Salom, en la paràfrasi del "Pobre anguniejat". Serà casual la semblança amb algun conegut correcte.

Abatia a cops de pal,
perseguint-la dins del somni
amb urgent tenacitat,
alta volada de cignes,
nobles ocells augurals.
Deixa la llum de muntanyes
i davalla vers ciutat.
Es decanta per l'entrada
de cavall sicilià.

Treu darreres gotes
de qui no té res.
S'aprofita sempre
de fam o de set.
Tracta en pa, rajoles,
teixits, ferro vell.
Ven avui per cent
el que costa tres.
Gemegant contava
a tothom que hi perd.

Aplega en poc temps milions.
Aleshores adquiria
de l'Església absolucions,
per si de cas hi ha una mica
de Déu o potser d'Infern.
Tan segures inversions
donaran renda bonica:
no saps mai si aquestes coses
a la llarga són reals.
Trametia als hospitals
i als Infants Escrofulosos,
a vegades, quatre rals.

Tots els règims troba bé,
mentre pugui fer diner.
De prestigi va en augment,
mastega amb enteniment.
Per malalt no es fica al llit.
És tan savi que ha reunit
llibres i llibres triats
(lloms de pell, títols daurats).
Per arrodonir cultura,
compra discos i pintura.
Es distreu jugant al mus
i passeja en automòbil
com si fos un gra de pus.

Predicant seny i moral,
arribava, gras, content,
a una edat patriarcal.
Moria sobtadament,

sense gens de sofriment.
Quan el duen a enterrar,
segueixen rera el taüt
capellans i forces vives,
en enorme multitud:
apregui la joventut.

En nom de tots els ocells
esclafats, dipositem,
en homenatge, corones
de lliris i de clavells
al blanc sepulcre. Després
corbarem, servils, l'esquena
en presència dels hereus.

EL SOTJADOR

*Mentre el temporal fa moure galls
i trincoles com en un viàtic d'apa-
reguts, un noi covard mira com
s'atansa el Capità Holandès i diu,
amb una veu clarament esgarrifosa:*

—Només un rostre en la tenebra.

A tots els ports on fujo
—nau contra vent—, m'espera
aquest poder vastíssim
que no té nom.

Ull únic, sens parpella,
sotjant-me
en nit dintre tenebra.

Esguard de glaç, lluita del fi de l'ànima
muda, subtil: dolor en la tenebra
senyorejada per l'esglai del rostre
únic, innúmer.

Quan faràs orb, al fons de la tenebra,
el sotjador immòbil?
Els rellotges del mar, com tocarien
pel vell company de l'odi!

Lentes hores del mar ressonarien
pels morts de les fondàries.
Les campanes del mar saludarien
el retorn de la barca.

Ai, alba, tan llunyana
cançó, inassolible
repòs, quan sempre sotja
el rostre d'ull innúmer,
únic, immens, immòbil, sens parpella!
Un rostre etern, un ull, només un rostre
en nit dintre tenebra.

B., 1937.

EVASIÓ

Dibuixa una mà molt lenta
camins de la mar dels somnis.
Mentre miren ulls hostils,
dibuixa una mà molt lenta.

Només jo podria dir
la pau del secret reialme,
quin vaixell navegarà
camins de la mar dels somnis.

VEIENT ROSIE A LA FINESTRA

*Dos anys i un dia abans de l'Era
Atòmica. Cançó d'un soldat negre.*

Harlem desfila amb aire militar.
Tremola al cel el drap de la Unió.
Pel gran carrer, la força singular
d'una riuada d'homes de color.
Soldats a peu, en moto, en autocar,
van a la guerra sense cap passió,
units tan sols per un mateix dolor.
No tinc amb mi ni un rostre familiar,
però veig Rosie: de sobte, Rosie!

Oh noia meva, somni, quina por
de perdre't, ara que ja t'he trobat!
Si m'esperessis, del llunyà Japó
et portaria el Tenno engabiat,
el sol ixent, magnòlies, un canó
que foradés dos dits d'eternitat.
I en passejar pel riu, al meu costat,
escoltaries sempre la cançó:
«Que bella és Rosie, no hi ha ningú com Rosie!»

Ai, la partença no puc defugir
i deixo enrera, al ritme del tambor,
llavis d'Harlem, de somriure fi,
que jo clouria amb un ardent petó!
Em sento trist i miro mon destí,
advers i amarg, contrari a la il·lusió.
És ben tancat tot l'esdevenidor.
Mes, bo o dolent, al llarg d'aquest camí,
pensaré en Rosie, fins l'últim dia, Rosie!

LA PRINCESA DEL IANG-TSÉ

*Per a bressolar les puces de Mrs.
Banks, domadora, vella amiga. Se-
gons un ritme popular, conegudis-
sim.*

A la vora del Iang-Tsé
hi ha una princesa,
néta de l'emperador
d'aquella terra.

El gran riu baixava ple,
molta gent nega.
Cauen altres malvestats
damunt el regne.

Quan ploraven els flagells,
ella somreia.
Diuen que no té bon cor
la joveneta.

Però sap cançons suaus,
paraules tendres.
Ai, qui us robi el primer bes,
llavis de seda!

Una tarda, al mirador,
de sobte veia
com marxava un cavaller
cap a la guerra.

De seguida l'estimà
l'alta donzella.
Preguntava pel seu nom,
es vol prometre.

Mes ningú no li pot dir
l'estirp, d'on era.
Ni tan sols el mariscal
de la noblesa.

Mentrestant, a l'horitzó
es varen perdre
els soldats i el capità,
vers la Corea.

Faci sol o faci fred,
la dama espera.
Fins li fuig la dolça son
de les parpelles.

Mai al lluny no s'alça un bri
de polseguera.
Corre l'aigua eternament
sota finestra.

No vindrà galant minyó
per cap frontera.
Confiances de retorn
no duren sempre.

Passen dies, passen anys.
Lànguids poetes,
de la història de passió,
en fan llegenda.

A la cambra del palau
d'or i turqueses,
entre plomes de paó
jau la princesa.

Consumida per l'amor,
es torna vella.
El seu cor, abans de gel,
és ara cendra.

Als cabells, blancor de neu.
Als ulls, la lenta
arribada d'una nit
buida d'estrelles.

Sola, sola prop del Iang,
mor de tristesa.
Als jardins imperials,
cignes la vetllen.

Conclusió de Mrs. Banks:
"Gentils pucetes,
aprofiteu la lliçó,
preneu exemple,
que, de pigs i de senyors,
se'n ve de mena."

LA CANÇÓ DE TIPSY JONES

Entonada als molls de Plymouth i de Liverpool, a la segona meitat del segle XVIII. Transcripció segons un manuscrit del meu avant-passat Miquel Torres i Ferrer, gran navegant, de Sinera. Anno Domini 1781.

Com plou tota la tarda,
el meu amor!
A les forques d'enlaire
pengen el sol,
Sant Patopí remuga
kyrieleisons.
Arcàngels i dimonis
portaran dol.

El cos branda a la corda,
tendra Joana,
avui, enllà dels núvols,
senyora jana.
Ja pots amb l'escombreta
emprendre el vol.

Vaiiet, remou les brases,
aviva el foc.

Vigila que hom no surti
ni entri tampoc.
Ep, els bergants, silenci
a baix, al pont!
Tipsy Jones convida
a vi i cançó.

«—Oé, hoe, hoe, hoi!
Tinc bigotis i nàpia,
posat mansoi
i un lloro de Jamaica
que és molt bon noi.
Sap dir cent mil blasfèmies
en portuguès
i amb el bec et pessiga
per menys de res.
L'entusiasme beure's
un gran bocoi
de rom o de ginebra.
Ocell xiroi,
adopta postures
de purità,
mes si penics li allargues,
para la mà.
Quan ha de despullar-se,
apaga els llums.
No vol mai que li guipis
secrets tendrums.
A les nits de tempesta,
xiscla aquell foll
reconsagrat de lloro,
armant soroll
més que trons i ventades,
sense callar:
—Oé, hoe, hoe, hoi!
El capità

Tipsy Jones navega
dalt d'un vaixell
amb banderí pirata.
Damunt la pell
va dibuixant-se mapes
dels llocs on l'or
és enterrat en caixes,
immens tresor
tan brut de sang que l'aigua
de les Set Mars
no bastarà a rentar-lo.
De març a març,
navega *Tipsy* Jones
ben alegroi
i llança el crit de guerra:
—Oé, hoe, hoe, hoi!»

Déu meu, això passava
al fons dels anys,
abans que m'arribessin
els desenganys
de perdre les hisendes
i quasi els ulls
i quedar-me la clepsa
plena d'embulls.

Eterna bordellera
d'hostal i port,
rera els vidres em mira,
mira la mort.
Atarantant-me, molla,
ullals de llop,
m'assenyalava l'hora
d'anar a joc.

Però jo vull romandre

al meu racó.
Ei, companys, allunyeu-me
el flac patró,
amb fortes riallades
i una cançó!
Entoneu ara, us prego,
amics, bons cors,
el ritme que em desvetlla
tants de records:
«—Oé, hoe, hoe, hoi!
Tinc un lloro, a Jamaica,
que és molt bon noi.»

CANÇÓ D'ESPERANCETA TRINQUIS

Amb sis agulles
d'estendre roba em pengen
—el jutge ho ha manat—,
per eixugar-me al sol.
Quin pes, Mare de Déu!
Ho trobo un disbarat.
Del nas enterc em raja
un ample rierol
de ratafia amb neu.
Aprofiteu hisendes
que perdo! Bona gent,
baixeu-me de seguida,
us parlo en testament:
mireu la meva ganya,
ja res no m'importa.
No mouré pestanya,
perquè sóc ben morta.

Cases de Sinera
m'han tancat la porta
quan vacilant passava,
carrers enllà, camins enllà.
Els vailets deixaven
un moment els jocs,
mandrons amanien,
em llançaven rocs

i de mi es mofaven,
tot donant-me escorta.
Era prou difícil
de guanyar-me el pa.
Mes tant se me'n dóna,
perquè ja sóc morta.

M'han trobat glaçada
per on corre el tren,
en un clot. Escolto
com tothom s'ho pren
(sempre els he fets riure):
—Reina de les coves,
Esperança Trinquis,
plena de minoves,
tarot a la clepsa,
mitges al garró,
has begut les gotes
del darrer flascó.

Com que ja sóc morta,
cap esment no importa.
Ara han davallat
el lleig cos a terra.
Quan l'hauran deixat
dintre quatre fustes,
en la gran quietud,
sota les estrelles
cantarà el cucut.

AUCA TRÀGICA I MORT DEL PLEM

*Recitada per l'Altíssim, orb de la
parròquia de Sinera, acompanyat de
la Neua, honesta i magra, barjaula
de professió.*

Valga'ns el Crist del Calvari
i la Verge del Remei
de Sinera (per l'octubre
ballarem al seu aplec).

Ara voldria contar-vos
el vostre pobre ceguet
una història esdevinguda
més enllà de Collsacreu.

Admireu-me la pintura
de Maria del Roser.
Fixeu-vos que ben deixada:
sembla una mare de déu.

Els pares tenien masos
per la banda del Vallès
i mil bosses plenes d'unces
del senyor Carles Tercer.

Malgrat tanta de riquesa,
són senzills i bona gent.
Viuen tranquils i feliços,
per arreu escampant bé.

Ens aterria de sobte
la comarca un bandoler,
corrompuda salvatgina
pudent a ceba i mesquer.

Lleva les pells en escorça,
encén cases i pallers.
Mascles i dones tremolen
quan senten el nom del Plem.

L'espant obliga els pagesos
a reunir-se en sometent.
L'empaiten per calls i boscos,
no el troben a cap indret.

No poden mai atrapar-lo,
no pararan el flagell.
Apareix, fantasmagòric,
on hom l'esperava menys.

Martiritza, roba, crema,
evita parany i ceps.
Encalçat pels espadenyas,
s'esmuny enmig d'arbuixells.

Però un jorn, entre dos llostres,
veu la noia. El sentiment
que floreix al cor del brètol,
l'assenyalo amb el punter.

Un missatge trametia
a Maria del Roser:
«Si no véns amb mi, pubilla,
prepara't a l'escarment.»

La donzella es sacrifica,
a ningú no dirà res.
De la Divina Venjança
serà l'humil instrument.

Enfortida pel propòsit,
després d'oracions i precés,
per la fosca, segons tractes,
a l'erola es dirigeix.

Cau l'anyell dintre les urpes
del pelut llop carnisser.
La lluna mira l'escena
i corre a explicar-la al vent.

Trepitjant fulles de roure
i algun grill escadusser,
al catau se l'emportava,
mig refugi i mig femer.

Beu i folga llarga estona:
em penso que no pot més.
Ajaçat s'endormiscava,
amb postures de mesell.

Mentre ronca i escarritxa,
entre somnis innocents,
una destrat afilada
se li clava en el clatell.

La sangota maleïda
s'escola a dojo del trenc.
L'homeiera s'esgarrifa,
blanca com aquest paper.

Fuig després a les palpentes,
per la nit buida d'estels.
Amb els arbres ensopega,
s'entrebanca amb les arrels.

Arribada quasi morta,
diu el que resta complert.
La nova s'estén de pressa,
treballen els campaners.

Tothom contempla la fera,
la volten molt a pleret,
sense soroll de cap mena,
no fos cas que es desvetllés.

Baixen el cos per la tarda,
amarrat a un samaler.
A cada pas, la despulla
es gronxava en desgavell.

Els portadors s'escriuïen,
tement un nou bellugueig.
Volen damunt negres ombres
d'aligots o d'esparvers.

Més tard, els veïns celebren
la gesta de Na Roser.
Garlandes i lluminàries
engalanen els carrers.

La proclamen heroïna
de cinquanta llogarrets,
mes ella pateix, callada,
perquè espera naixement.

La casen a corre-cuita,
per legitimar el bateig,
amb un jove que parlava
castellà carrabiner.

Es consumeix, sempre trista,
els grans ulls fits en el cel.
Les absoltes li cantaven,
sota borrallons de neu.

Vilatans, la corda acabo.
Tot seguit la mossa ve,
fresca i fragant com un lliri,
a passar-vos el platet.

Si em doneu cèntims d'almoïna,
per vosaltres resaré,
fins que em faci les tres pedres,
a la Verge del Remei.

HEMEROSCOPION

Paraula del mar fou dita
fa tan poc, que trobareu
camins sense cap vaixell,
no desvetllats per l'oratge.

Vigilen, enllà del temps,
rostres fatigats de reis,
silencis d'inquietud,
horitzons de mil·lenaris.

Dintre dels somnis de Déu,
comencen avui cançons
de sirènides, l'esforç
de pobles nautes perduts
per lents cercles viciosos.

AN INQUIETUD DE CARNAVAL A SINERA

Per al peu d'una pintura de Solana.

Venia, cantant absoltes,
vella comparsa de mort
i diable, pels carrers.
Porten escombres i torxes
acòlits d'aquell misteri.
Sota màscares immòbils,
rialletes de conill.

Als rellotges toquen hores
de compàs d'acordió.
L'Església prepara cendra
de demà. Balles i platges
s'emplen de pells maurades,
estossecs de plaer tòxic,
on fracasses tu amb tothom.

Al vespre fantasmagòric,
boires disfressen de blanc
els xiprers del cementiri.
El món judicat espera,
a llotges d'estada gratis,
visions d'última luxúria:
mortalla i carn aquí jauran.

VELL MISTERI DE LA SOLEDAT DE SINERA

A la memòria de Quimeta, quasi centenària, que tingué, fins a la seva mort, cura de la imatge, i de la padrina Maria, que l'heretà i se'n féu càrrec, fins a l'esfondrament de l'any 1936.

Li posa les robes fosques
d'aquell dol meravellós.
La treu de l'escaparata,
perquè vagi a processó.

*—Verge de la Soledat,
recorda com et guardava,
amb llums encesos tot l'any.*

Tremolen serpents de flames,
ressonen cops de timbal.
Obren lentituds de marxa
fileres d'encaputxats.

*—Portes a la mà tres claus.
Les llàgrimes rodolaven
quietament galtes avall.*

Aire marí despentina
la finor dels seus cabells.
Enmig de nit i de boira,
s'obriran llavis fervents.

—*Verge de la Soledat,
acolliu-me la pregària,
en passar pel meu davant.*

Camina pel Carrer Ample,
sota la lluna de març.
Tenia la cara trista,
boca de beure aiguanaf.
Ai, fidel dolor de mortes,
quan la imatge hauran cremat!

LA COLOMA SILENCIOSA

*Ritme després del servei del tercer
dissabte d'Adar, en la meditació del
psalm 56, michtam de David.*

Ai, blanques ales llunyanes
damunt la planura morta!

Venien les naus de Tarschich
al temple de Salomó.
Presents de reines arriben,
per comprar-nos saviesa.
Ai, més tard, galop d'onagres,
carros de guerra, la fam
dels sepulcres sempre oberts!

Les aigües varen obrir-nos
el pas de servents del poble
i colgaven la Gran Casa
d'Egipte i els seus soldats.
Ai, després, com oblidàrem
ensenyances de la Llei!

Guardàrem en cors de terra
clarors de ciutat perduda.
Caminàrem en tenebres
mil·lenaris de desert,

esperant pluges difícils,
impossibles compliments.

Les sorts del destí llegíem
a les festes de Purim.
Quin repòs de poder cloure
cisternes de les imatges,
pous amargosos d'un odi
tan antic i tan pacient!

Tenim als ulls l'enyorança
del riu i de les muntanyes.
Mur de la nostra tristesa,
daurat per la calma tarda.
Arbres al vent; les alzines
de Mamré, plenes d'ocells.

Cendra recordada als llavis,
front de pedra, callats cels.
Els gentils posen cadenes
als calls, fins al pensament.
Ens donen a beure oprobí,
llàgrimes de fills de Déu.
Amb dolor de carn malalta,
avancem enllà del temps.

Ai, llunyanes ales blanques
damunt Saron i el Carmel!

PLAÇA DE SUBURBI

Aquest vespre de gener,
admirant altes estrelles
se'm torçaven els turmells.

Enceten remots manubris
ballables de film sonor
de deliqui de minyona,
compostos per capellans
que gaudeixen del favor
del doctíssim arquebisbe
catòlic de Nova-York.

Veig brivalls àgils de mans,
pugilats de pesos-mosca,
feinotes d'amor de fosca,
tavernes al bany maria
pel baf de tertulians
bevedors de ratafia.

Una dona de molsuts
braços nus fins damunt colze
remena cossis on neden
olives en aigua caqui.

Parlo, barliqui-barloqui
solitari, en català,

llengua difunta, d'absoltes,
per posar carn de gallina
a l'ànim de paperina
dels ramats de carnestoltes
que remuguen colomassa
cervantina de Terrassa.

Sóc aquí per defugir
pampallugues, com de borni,
de llums del meu pis glaçat,
nínxol de records, penosos
desordres del pensament.

Dono voltes pel quadrat
de cases de menestrals,
matant temps, mentre se'm moren
les virtuts teologals.

Quan tornen camí dels nius
els qui pleguen dels taulells,
comencen, en ple misteri,
assemblees de gats vells
sota de plàtans captius.

PETITES COBLES D'ENTENEBRATS

Fragments esotèrics en cadena, trobats a escrits de mal averany.

Els anys m'han entaforat
records de calaix de sastre,
clepsa endins. Sento remor
de serpents de cascavell.

Temo que perdré la pell
a la fosca d'un racó
o daurat al socarrim,
convicte i confés del crim
d'ésser catòlic, burgès,
proletari, descregut,
monàrquic, republicà.
O perquè vaig trontollar
amb arrufades de nas
la moral d'un conegut.
M'enderroca un esternut,
i no goso ni piular.

Espòs difunt em deixà,
en assenyat testament,
paper de l'Ajuntament
i títols de capellà:
renda força sanejada,

segons càlculs trets abans
de la gran tamborinada.
Ara, pobreta de mi,
em trobo ben a l'escapça.

Ulls de damnat, de relapse,
vigilen el secret fil
d'aquest meu destí, tan vil,
que faré la ballaruga
a l'extrem d'una samuga.
Avanço per carrers bruts,
entremig de multituds,
disputant ossos a cans
tinyosos, plens de brians.

Furgo muntanyes de guants,
neguitós de descobrir
un dit de la mà de Déu.

Mentre cauen cóps de neu,
rego testos de safrà,
jaborandi, romeguera.
Confio que brostarà
una rara flor d'encant
la vetlla de Sant Joan,
amb virtuts d'herba gatera.

Em dic Salom, fill de Sinera.
Contemplo el buit, mirant enrera.
I, temps enllà, tan sols m'espera
desert, tristor d'hora darrera.

CANÇÓ BANAL DE LA CIUTAT DE CTESIFON

*A Melània, sobre Nebiloth. Per a
ésser cantada miltonianament a la
taverna.*

A Ctesifon i altres ciutats,
gorges lascives, pels terrats,
xisclen desigs propis de gats.
Infants de rostres demacrats
roben per fam als plens mercats.
Notaris, prínceps i prelats
estan sotmesos als sembrats.
I cada vespre ve la son
damunt els murs de Ctesifon.

A trenc d'albada canta el gall.
Entren manobres al treball,
esmorzant trossos de badall.
S'escolen hores pel mirall
de cegues nines. En ple call,
els sefardites capten tall
amb vils recursos de brivall.
I sense pressa el sol es pon
a l'horitzó de Ctesifon.

Enmig de ritmes tabalots,
Florelle recita els meus versots

davant d'un públic d'escamots
que tastaran forca i assots.
Monges guarnides amb tarots
posen paranys de tendres mots
als jugadors de pericots,
eternitzats a ca l'Anton,
del barri baix de Ctesifon.

Tot descontent fill de veí
pensa sovint que el seu destí
és ben bé digne del botxí.
Mes tant se val. Un rajolf
de pur cristall, prop d'un verd pi,
treu la suor del pelegrí
ara parat al so diví
de platerets o de fiscorn,
pels bells voltants de Ctesifon.

Ostelindeta i Batxanó,
doctes, com menda, en caloró,
tallen les ungles d'un muló
que fou alferes del cigró.
Quan han polit l'heroic galó,
ranú gallarda i brau minyó
es xumendien amb singó
i beuen litres de picon
a les xandís de Ctesifon.

Quan pels racons del firmament
veus qualsevol senyal rogent,
tems malvestat de pluja o vent.
Si decideix el teu talent
llegir l'estrofa subsegüent,
sabràs la crònica plaent
d'un basileu omnipotent,

oferidor de qualque escon
als consellers de Ctesifon.

Menges de fonda o d'ambigú,
regalimoses d'oli cru,
tornen el fetge gros i dur,
com si el tinguéssiu de cautxú.
És preferible prendre amb tu,
tant si flimé com baribú,
xarop dolcíssim de tolú
i arròs amb pops, dessota el pont
d'un rierol de Ctesifon.

Hi havia un rei que estossinà
oncles, nebots i algun germà,
per no adormir-se a mig sopar.
Rigué, plorà, baladrejà,
torna després a badallar.
Tenia, és cert, dura la mà
aquell magnífic sobirà
que s'assegué molts anys al tron,
dintre el palau de Ctesifon.

L'antic monarca pogué fer,
com tanta gent dita de bé,
munts i carenes de diner
amb entranyetes d'usurer.
Parlant d'afers: t'estimaré
fins a l'infern i al cel també,
segons la gruixa del calé.
Car la xavalla és sola font
de tot l'amor de Ctesifon.

A Ctesifon i altres ciutats,
pobres i rics, prou barrejats,

cremen al foc dels set pecats,
davant la mort que els ha engendrats.
Velles malignes d'ulls glaçats
dicten darreres voluntats
contra parents esperançats.
I aquell qui resta ja es compon,
a Vic, a Reus i a Ctesifon.

B., març 1944 - gener 1946.

CEMENTIRI DE SINERA

CEMENTIRI DE SINERA.

*. . . i totes les filles de cançò seran
humiliades.*

ECCL., XII, 4.

**A Friede L. Martorell, que estimà
també Sinera.**

Pels dies bons al cor
del mal, des de sempre
de tendresa i vegeu
que ja sempre encara
Tampoc per l'arbre
de tanta algues i cançons
davant la meua veu.

II

Quina veu i quina
tendresa al moment
Aquella veu, Sinera,
començ de joia i vegeu
pels dies bons. No vull
res més, excepte l'arbre
tampoc d'un arbre
i el meu moment dels dies
que són sempre per sempre.

III

Entre tots els dies
meus dels arbres, sempre

I

Pels rials baixa el carro
del sol, des de carenes
de fonollars i vinyes
que jo sempre recordo.
Passejaré per l'ordre
de verds xiprers immòbils
damunt la mar en calma.

II

Quina petita pàtria
encercla el cementiri!
Aquesta mar, Sinera,
turons de pins i vinya,
pols de rials. No estimo
res més, excepte l'ombra
viatgera d'un núvol
i el lent record dels dies
que són passats per sempre.

III

Sense cap nom ni símbol,
ran dels xiprers, dessota

un poc de pols sorrenca,
endurida de pluges.
O que l'oratge escampi
la cendra per les barques
i els soles dibuixadíssims
i la llum de Sinera.
Claror d'abril, de pàtria
que mor amb mi, quan miro
els anys i el pas: viatge
al llarg de lents crepuscles.

IV

Els meus ulls ja no saben
sinó contemplar dies
i sols perduts. Com sento
rodar velles tartanes
pels rials de Sinera!
Al meu record arriben
olors de mar vetllada
per clars estius. Perdura
en els meus dits la rosa
que vaig collir. I als llavis,
oratge, foc, paraules
esdevingudes cendra.

V

Pels portals de Sinera
passo captant engrunes
de vells records. Ressona
al carrer en silenci
el feble prec inútil.
Cap caritat no em llesca

el pa que jo menjava,
el temps perdut. M'esperen
tan sols, per fer-me almoïna,
fidels xiprers verdíssims.

VI

Les aranyes filaven
palaus de rei,
estances que empresonen
passos d'hivern.
Les barques de Sinera
no surten més,
perquè els camins de l'aigua
són fets malbé.
El sol no pot estendre,
per als ulls cecs,
domassos de les festes
damunt el gel.
Als rials ja no sona
cap cascavell.
Avanço per rengleres
de xiprers.

VII

Arriba el raïm tendre,
portat per dits benèvols
del sant màrtir de plata.
En processó tremolen
llumenetes de ciris,
acompanyant la tarda
a ben morir. Viàtic
dels records de Sinera!

Per contemplar-los, pujo
on el xiprer vigila.
Clarors de lluna besen
jerarquia de cimes.

VIII

Plourà. L'àvia Muntala
desa el sol a l'armari
del mal temps, entre puntes
de mantellina fetes
per ditets de Sinera.
Algun ocell voldria
penetrar les difícils
presons de llum. Contemplo
serens xiprers a l'ample
jardí del meu silenci.
Passen dofins pels límits
d'aquesta mar antiga.

IX

Vol de records de pluja
aguditzà el suplici
d'aquestes flors que moren
al fràgil pas harmònic
de la tarda i de l'aigua.
Com calla el mar! Enlaire,
triomf, destí, reialme,
escomesa de puntes.
Els xiprers recollen
claror de cel plorada
en miralls momentanis.

X

Ordenador de rengles
de xiprers i silenci,
conferiré serena
autoritat de màgics
ceptres a mans augustes.
Vent nocturn, himne, bronze
antic, contra l'exèrcit
de la pluja. Difícil
solitud retrobada!
Déus pastors amuntanyen
dòcils ramats de núvols.

XI

La pluja mor, oferta
mirall d'ella mateixa.
Llums vacil·lants atrauen
lentes falenes.

El vent nocturn parava
als camps, al cementiri.
Quan torni a desvetllar-se,
serà el nou dia.

XII

Aloc, els boixos,
a l'ombra de l'auleda.
El vent, a penes
llevat dels camps, fa moure
cada matí les fulles.

XIII

Quan és migdia,
a les parets s'encalmen
ombres de núvols.
Mur blanc d'aquell recinte,
a l'entorn del silenci.

XIV

Cristall, memòria,
remor de font, de clares
veus allunyades.
La llarga tarda miro,
amb pauses d'or i somni.

XV

Per la maresma
s'estén un fred, lentíssim
toc de campanes.
Boires i grills dominen
tots els camins del vespre.

XVI

Passen les guardes
de dolços ulls que vetllen
el record de Sinera.
La nit és alta
i encén tranquils missatges
de vides perdurables
damunt el cementiri.

XVII

Ai, la negra barca,
que per mi vigila
des de la nit alta!

Ai, la barca negra,
que ve pel meu somni
del mar de Sinera!

La veu de la dama,
lluny del temps. Escolto
la cançó de marbre.

XVIII

La barca pren ribatge
a la pau de Sinera,
on velles mans reposen
sota vells arbres.

L'estiu tardà s'allunya
del foc proper dels pàmpols,
quan jo només espero
hores passades.

XIX

Els ostiaris
d'un culte antic obrien
les portes a la dansa
del santet i el diable,
entre cavalls que vénen
del mar, amb les carrosses
del mal temps.

El vent escampa
fum de tardor, per marbres
de rics altars, per vinyes
on l'or és dens, i marca
amb un senyal el rostre
del qui farà la via
vers el xiprer.

XX

Arços i grèvol,
a la fredor oculta
de tramuntana.
Hivern del mar: sol fràgil
damunt platges desertes.

XXI

Lliures cavalls, a l'alba,
per la deserta platja.
Veus i tambors proclamen
la primavera.

Després, fet nou silenci
damunt el mar, les hores
encadenades besen
la sorra molla.

XXII

Damunt la sorra molla
suporto l'equilibri
d'un ordre arquitectònic.

Subtil, pietosíssim,
resignat sota dogmes,
combato contra
pensaments singulars,
per metafísics
camins de fred i pluja.

La veu trencada, cristall
del meu dolor, diumenges
amb demà sempre igual,
sempre igual, mentre s'apaga
la llum d'abril i miro
de mantenir les voltes.

XXIII

Mentre s'apaga
la llum d'abril i cessen
les filles de cançó,
en un crepuscle immòbil,
he caminat estances
de la casa perduda.

XXIV

No naixerà cap marbre
d'eternitzades ones,
ni s'alçaran vols d'àngels
d'imaginats imperis.
Car és vingut de sobte
el temps dolent, i em porten
veus de records, per buides

estances de Sinera,
fins al guaita de l'alba,
xiprer que sap l'incendi
del mar i d'aquest núvol.

XXV

A la vora del mar. Tenia
una casa, el meu somni,
a la vora del mar.

Alta proa. Per lliures
camins d'aigua, l'esvelta
barca que jo manava.

Els ulls sabien
tot el repòs i l'ordre
d'una petita pàtria.

Com necessito
contar-te la basarda
que fa la pluja als vidres!
Avui cau nit de fosca
damunt la meva casa.

Les roques negres
m'atrauen a naufragi.
Captiu del càntic,
el meu esforç inútil,
qui pot guiar-me a l'alba?

Ran de la mar tenia
una casa, un lent somni.

XXVI

No lluito més. Et deixo
el sepulcre vastíssim
que fou terra dels pares,
somni, sentit. Em moro,
perquè no sé com viure.

XXVII

Somni, sentit, concretes
barques al vent, difícil
paraula que puc dir-me
encara, entre vells límits
de la vinya i el mar. No lluito
contra l'esforç de viure
no sabent com. M'encerclen
blanques parets, pau alta
i bona ran dels arbres,
sota la pols i l'ombra.

XXVIII

Aquesta pau és meva,
i Déu em vetlla.
Dic a l'arrel, al núvol:
«Aquesta pau és meva.»

Des del jardí contemplo
com passen lentes hores
pels meus ulls enigmàtics.
I Déu em vetlla.

XXIX

Pas de l'amic, que sento
privat de Déu, encara:
cerques un nom inútil,
per aturar-te?

Sabràs millor quin era,
pel nom, el secret últim
de qui va precedir-te?
Tan sols un home.

XXX

Quan et deturis
on el meu nom et crida,
vulgues que dormí
somniaut mars en calma,
la claror de Sinera.

B., març 1944 - maig 1945.

LES HORES

*Non so chi sia, ma so ch'ei
non è solo.*

PURG., XIV, 4.

MIRALL FRÀGIL

Allunyat en abismes,
on el rostre m'espera,
m'atanso a veure'm.
Quan l'ombra endinsa
el pur cristall, em sento
en silenci somriure.

ROSTRE

Dolor de somni, m'alço
nocturna font, per rebre
la teva set. Medusa,
ulls maternals. T'infantes
per sempre pau, en veure'm
des de records, boirosos
estius, miralls, navili
asserrenat de marbre.

ESPERA

Aleshores diré: «Cims i núvols
i terres al lluny i la lenta
ferida del riu i l'incendi
dels cels, molts crepuscles
damunt del desert i dels arbres
estimats com a déus, per als homes
retornen encara.
Però jo, que esperava aquest dia,
vet aquí que sóc mort.»

TARDOR

El vent, els boscos
moren besant la lenta
llum de la tarda.
Exèrcits de nit vénen
pels camins solitaris.

GALOP

Mentre cavalques temença, camins,
poltrades de nit i de veus, solitari
cec genet oratjós, en la pau tot de sobte
caigut, no pensat ja per sempre.

ARBRE

Jo et vaig somniar majestat invisible
que plana per la faç de cada cosa.
Arrelat en dolor de la cendra,
un home només, et portava, sepulcre,
pare mort, dintre meu, en silenci,
i et cridava amb paraules de vent
d'antics millenaris, que encenen la ira.
No has respost mai al clam i em deixaves
en temença de nit, foc secret, alta flama,
arbre Déu en la nit.

NAUFRAGI

On fugir? Només ombra, record,
fosc domini. Orba i lenta, en triomf
per carrers d'aigua negra, la nit
ha besat aquest marbre.

FLAMA

En cercle, nit, esguarden
recent silenci, marbre
en triomf, apagada
boca rebel. Quin ritme
rar de metalls, per àrid
reialme, t'encamina
a nu combat? Pressento
com esdevens difícil,
pervers, príncep de mortes
cendroses flors, paraules.

NIT

Pallidesa. Supliques,
apregonat, amb llavis
àvids de neu, més càntic,
moments d'abril. Encara
en clos de nit bornaven
guerrers, música, porpra,
fràgils records de sedes,
quan vas quedant immòbil,
sense retorn de l'aire,
dura blancor que vetllo.

A L'ALBA

Jo no sé quina
freda nit m'allunyava
del teu silenci.
A l'alba vaig mirar-te
per última vegada.

EN LA TEVA MORT

Fustes sonores, cròtals,
secrets tam-tams de selva
avisen com augmentes
en dolor, impossible
de retornar a límits
on pot encara dir-se,
singular, la pregària.
Madur d'empreses, ídol
a temples momentanis,
nostre record, t'allunyes
avui per glaços, càntic
tot anul·lat en pluja.

ORACIÓ EN LA TEVA MORT

Quan roures enyorosos
de verds marins comencen
crepusculars missatges,
volent-te foc, demano
nova claror, que siguis,
davant altars on cremen
ardents silencis d'ales,
encès cristall, més flama,
llum de cançó senzilla.

PETITA CANÇÓ DE LA TEVA MORT

La teva mare broda
en el carrer de l'Om.
La teva mare broda,
broda claror.

La teva mare canta
una cançó,
la vella història trista
d'un gran amor.

La pluja li contava
la teva mort,
la pluja li contava
com has mort sol.

Albes de fred agrisen
tot el record.
La teva mare plora
en el carrer de l'Om.

NOVA CLAROR

Damunt les meves hores, l'altivesa
d'un càntic vell que sento en llunyanies
de nit, de fum, de solitud vetllada.
Quin fosc record dominarà per sempre?
Torna la intacta serenor de l'alba.

SAGITARI

Ahir passà, vetlla estremida, i torna
avui l'arquer tot nu,
amb l'arc i l'alba.

—Que fredament t'allunyo
per la terra d'enlloc, on pot només seguir-te
la teva solitud sense paraules!
Dolor o fum? El meu agut somriure
traspasa l'altivesa del teu càntic.

Et perds, germà difícil
de la rosa i el foc, per la secreta
lleï del camí que uneix l'arrel amb l'ala.
Ja el cor i els ulls no saben
qui fores tu.

SEQUÈNCIA

D'ahir, només, i ja sense vestigis
d'algun dolor fidel que t'acompanyi
on ets perdut. Flama extingida, cendra
d'unes paraules que del tot moriren.
El teu record, llum de llunyanes tardes:

MEMÒRIA

Escolto sempre
el teu etern silenci
a la muntanya.
Altres temps, altres hores
fan el record difícil.

INVITACIÓ A PARTIR

La terra d'or. **II**

—Deixes caure el corral

de la penitència **Recordant sempre la meva mare.**

Deixa caure la

7-VIII-1950.

de la misericòrdia.

Nauiga fora port,

a l'esperança.

Calma. Ha, veles,

la terra d'or.

CAMI DE MAR

A la catiguera

de marítims de peixos,

luna, mar, ventades,

mar a l'horitzó, mar a l'horitzó,

per la terra d'or d'or.

La Falga.

tot la te' m'edra

NOTA LE PLUM

Deixes la ploma,

eltra, canel, eltra,

eltra l'esperança

Deixa sempre mar

tot el mar per l'eltra.

INVITACIÓ A PARTIR

La fruita d'or, llunyana.

—Deixa enrrera el record
de la perduda tarda.
Deixa enrrera la veu
de la muntanya.
Navega fora port,
a l'esperança.

Calma, illa, veler,
la fruita d'or.

CAMÍ DE MAR

A la conquesta
de servituds de príncep,
ànima, nau, viatgera,
vas a l'atzar, sense llum,
per la lluita d'un dia.
I a l'altre,
tot ja és tenebra.

SOTA LA PLUJA

Sota la pluja,
arbres, camí, silenci,
vides llunyanes.
Sense recança miro
com el meu pas s'esborra.

VIANANT

Suporto abismes
i el secret de la flama que dóna
una esperança de claror.

Els llums del vespre encenen
quieta felicitat, rera les portes
del palau solitari.

Com fum, com l'heura,
com el vent de les altes
silencioses planures,
vetllo, abraço, rondo.

Sóc cridat a reunir-me
amb rebels que obeeixen
disciplines de pluja.

Avança en somnis
el caminant. Ressona
com un cor, des del silenci,
el pas del caminant.

VIATGE D'HIVERN

La pluja clama sempre
damunt la fortalesa de Déu,
però jo no responc sinó amb silenci,
perquè el temps ha passat.

Somric al gran missatge
d'aquelles hores. Només
sé ara que la sang
m'ha destruït el món.

Per una erta plana
de mar, de nit, camino
un hivern solitari.
No sé l'indret de l'illa
de l'esperança: només,
que sang que no he vessat
m'ha destruït el món.

PORT DE RETORN

Perduts en la llunyana
dificultat de l'aigua,
passen velers que porten
el senyal dels oratges
soferts en la recerca
del port del temps, on alça
un vell poder vastíssim
hostils fredors de marbre.
La meua veu no els guia
per les ones amargues.
Que caiguin als abismes
d'una mort sense gràcia!
Des de la nit defenso
la solitud guanyada
amb la victòria inútil
de l'or i de l'estàtua.

PLUJA

No ve d'enlloc. Partir?
No hi ha paraula màgica que trenqui
aquest costum de l'ull, aquest silenci
sonor de dards. La primavera, el luxe
dels anys i de la llum, ara es perdia

en el camí vençut. Les esperances
han mort a temps. Tot és de nou perfecte
al llarg de la buidor: la lenta pluja
no va a cap banda.

DANSA DE LA MORT

Per l'atzar diversíssim
del nostre temps, la pluja
subtil ha de reunir-nos.
Dintre la nit que escolta
flamejaran lents ciris,
cera rebel, exèrcit
neguitejat per l'ordre
llunyà de les serenes
pàtries de llum, dels nobles
portadors del silenci.

MISSATGE

—De llunyanes riberes glaçades,
de la memòria fidel de la nit, on no arrela
el somni vagarós de l'esperança,
ve per tu, ve per tu, petit home.

Mira com et volta el triomf dels asfòdels,
mira com avança la dama
sense ulls, la barca
del vell solitari.

Ve per tu, ve per tu. A mostrar-te,
per tot el silenci del mar, el reialme
fidel de la nit, on floreixen
pàl·lidament, en triomf, els asfòdels.

LLIURE VOL

Portat enllà del glaç, en captiveri,
a la suprema llum que va pensar-me
neguitejada cendra, sempre atreta
per l'alta serenor de les estrelles,
sento clamar l'eterna rebellia
de les vides del foc i de la terra,
del mar, del vent, dels arbres mil·lenaris.
Per la força del plany que ens agermana,
lliure i fidel, orbes presons rompudes,
aplegaré l'exèrcit innumerable
al meu entorn, cabdill d'un vol vastíssim
que haurà de fer-nos, on la nit acaba,
iguals als éssers resplendents de glòria.

PSYCHÉ

Nua, vençuda
pel resplendor de l'alba,
la viatgera
plena de crims, inútil
vol vacil·lant, falena.

KHERUBIM

Igual als éssers sofridors de glòria
teva, feixuga, eterna, abrusadora
més que la llum de totes les estrelles,
jo vull semblar-te.

Si jo en el meu vol pogués confondre'm
entre l'exèrcit de les veus santíssimes
que lloen per damunt de les estrelles
l'alta bellesa!

Cendra seria, per primera volta
fora del temps, càntic serè, victòria
de l'orba cendra tan neguitejada
per les estrelles.

TERRA NEGRA

Reposa del camí. Sota l'ull d'or,
el regne és infinit. A la planura
de calma i solitud, el vent s'adorm.

Riu amunt, entre murs de desert,
ve la barca del déu. Mil estendards
flamegen en els pals, radiants de sol.
Sacerdots remadors canten vells himnes
al senyor de la mort, mentre fereixen
el llot, les aigües grasses.

Aquesta llum, la pau d'aquest llarg dia,
són teves, caminant, si l'ample terra
del blat etern et crida pel teu nom.

RETORN

L'arquer governa
el noble vol harmònic
de la sageta.
Fidel al temps, retorno
al meu callat origen.

COMIAT

Qui sap la greu partença
d'avui o de demà,
o qui diria encara
una paraula?
Només somric i penso
a destruir el nom
amb el silenci. ■■■

B., 1934-1951.

ELS JACINTS

Sentir només, saber de cada cosa
el nom senzill, el simple nom, carícia
com de l'abril damunt les noves fulles,
mentre la llum de pluja de la tarda
s'allunya a poc a poc amb els jacints.
Clar moment de la flor, emmirallada,
molt guardada, darrera
bellesa d'unes flors dintre els meus ulls.
Després, per l'aire, a penes
fràgil record, enllà del verd intens
d'herba que mulla aquesta lenta pluja.

OLIVERAR, PROP DE S. CHIARA

Més benigna claror, encara l'ample cel
enllà dels dolços sants, darrera les muntanyes
que limiten avui el meu somni feliç
de la planura al sol, de l'encalmada plata?
Oh bellesa que tanco al lentíssim esguard,
com empresono als ulls tota la llum mirada!
Però lluny, pels camins de l'aire i de la mar,
pel batec de la sang, amb un continu plany,
em crida el gran dolor de la terra que estimo.

PONTOS

Al fons dels ulls tranquils del mar
he vist el somni
caigut, romput, del temple
d'un déu antic.

Ai, marbre fred del temps, la meua vida
que perdo contra el glaç de les paraules!

Damunt la roca nua de la mort,
puc ja només alçar l'alta columna
d'aquest dolor, un aspre, solitari
crit sense cant,

sense record del cant, mentre s'emporten
negres ales del torb la llum del dia

per les presons del cel i m'emmirallen,
invitant-me a partir, enllà d'un sereníssim
camí profund, els ulls tranquils del mar.

AUGUSTA PERUSIA

Entre el lleó i el griu, com l'antiga cadena
de la ciutat vençuda: així faig oblació
d'aquest gran pes mortal que salvo lentament
del clam i del desig de la vela llunyana.

La sang es vessa a poc a poc pels esglaons de roca,
i m'espanto de sentir-me somniat, en el vent,
per la impassible llum de les altes muntanyes.

Encara miren a les velles proes
els ulls que saben els camins del mar.
Però jo, despullat del record de les barques,
pujo la meua vida fins al cim de les àguiles,
pujo la nua vida als solitaris cims,
perquè em coroní un lliure vol d'ocells.

PROMETEU

El somni de llibertat esdevé la cadena
que em lliga ja per sempre al meu cant dolorós.
M'he compadit dels homes, de la freda tristesa
de l'estrany temps dels homes endinsats en la mort,
i els portava cristall i cremor de paraules,
clarosos noms que diuen els vells llavis del foc,
Àguila, vinguda del naixement del llamp,
d'on veus com és pensada la blancor de la neu,
cerca, per a la llum, la més secreta vida:
per al sol, palpitant, tota la nua vida.
Obriràs amb el bec eternament camins
a la sang que ofereixo com a preu d'aquest do.

OMNIS FORTASSE MORIAR

El vespre és ple de sang, i no sé quin combat
magnifica el llarg plany del ponent, rera els cims.
Del fons d'uns ulls de cec, he vist com surt el gos
maligne de la nit i corre pels camins
amplíssims de la por, lladrant la meva mort.
Oh, l'ocell que no canta, el bosc silenciós,
adormit príncep, vent! Ara cauré tot sol
i no seré més nom, ni record, ni dolor.
Escolto com se'n van aquelles clares veus
de la fulla i de l'aigua, estima l'últim cor,
a poc a poc em sento agermanat al fang.

OFRENAT A CÈRBER

He donat la meva vida a les paraules
i m'he fet lenta pastura d'aquesta fam de gos.
Ah, guardià, caritat per als ossos,

car ja t'arribo sense gens de carn!
Vaig enfonsar les mans en l'or misteriós
oel meu vell català i te les mostro
avui, sense cap guany, blanques de cendra
del meu foc d'encenalls, i se m'allunya
per la buidor del cap el so del vidre fràgil.
Ara ballo amb dolor, perquè riguin les goles,
per obtenir l'aplaudiment dels mil lladrucs,
i em coronen amb un barret de cascavells.

PERQUÈ UN DIA TORNI LA CANÇÓ A SINERA

El meu somni lent
de la gran pau blanca
sota el cel clement.

Passo pels camins
encalmats que porten
la claror dels cims.

És un temps parat
a les vinyes altes,
per damunt del mar.

He parat el temps
i records que estimo
guardo de l'hivern.

Però tu riuràs,
car veus com es tanquen
llavis catalans.

I es baden al sol
boques de captaires,
plagues de leprós.

Ningú no ha comprès
el que jo volia
que de mi es salvés.

Mai no ha entès ningú
per què sempre parlo
del meu món perdut.

Les paraules són
forques d'on a trossos
penjo la raó.

Branden a ple vent
cordes que no poden
suportar més pes.

El càntic és lluny,
i la greu campana
toca pels difunts.

Ha cessat el ball
de l'altiva monja
i de l'embriac.

La dansa també
del pelut dimoni
amb la reina Esther.

Ja no volta l'ós.
He llegit el llibre
del Predicador.

Deso a poc a poc
dintre de la capsa
tots els meus ninots.

Ara he de callar,
que no tinc prou força
contra tant de mal.

D'un mal tan antic
aquesta veu feble
no et sabrà guarir.

En un estrany buit,
manen el silenci
i la solitud.

Sols queden uns noms:
arbre, casa, terra,
gleva, dona, solc.

Només fràgils mots
de la meva llengua,
arrel i llavor.

La mar, el vell pi,
pressentida barca.
La por de morir.

PERQUÈ L'ENTONIS AMB COMPASSIU AMOR

Que no sigui, però, la cançó de l'odi,
nascuda de la injusta i llarga humiliació.
Ara em despengen uns dits piadosos
de les forques senyorials de la paraula,
i cau a poc a poc la clara pluja
en aquesta terra nostra de pobres sembrats.
Oblido dolçament les ones i les hores,
i la por de morir m'esdevé una tranquil·la
mirada de caminant molt cansat a la porta

de l'hostal silenciós i càlid de la nit.
Enllà quedava la remor de les amples aigües,
em criden al repòs del profund desert,
el meu maligne nombre es salva en la unitat.

HO VOLDRIA DIR AMB ELS MEUS LLAVIS DE VELL

Amb sofriment he vist. Ja no recordo el mar.
Camino l'últim solc, després vindrà el desert.
Sota claríssims cels, escolto com el vent
em diu el nom guanyat, aquest meu nom: «Ningú.»
Seran temps de repòs, i em decanto a mirar
per darrera vegada la llum d'un llarg ponent.
Ara, sense cap por, tot sol, m'allunyaré,
nit endins, Déu endins, per la sorra i la set.

SPIRITUAL, AMB LA TROMPETA DE LOUIS ARMSTRONG

No s'acaben amb mi la cadena i el temps.
Uns dits purs alçaran el benigne
silenci de Déu,
cada dia i per sempre, damunt del meu crit:
el silenci em dóna l'antic nom de fill.

Mira com lluitaven pel cantó de l'est
folls reis que volien corones de neu.
Aquesta feixuga raó ponderal
els guerrers monarques no suportaran.

No t'ha de commoure, recte pensament,
que vegis més clares o fosques les pells.
I et diré que els negres són germans del blanc,
perquè, quan els pengis, sàpigues plorar.

Si les barques no surten a mar,
pescador, boca closa,
si la vela no guanya la mar,
la suor de l'home de què menjarà?

Ara els camps són erms,
i anirem a la terra d'Egipte,
on el blat ja creix.
Tots els pous són secs,
i anirem fins a l'aigua tan ampla,
a calmar la set.

A la naixença del riu,
alt arquer solitari,
des de l'origen de l'arbre i del riu,
dispara'm sageta cap al ben morir.

PIRAGUA

Venia, pel nou matí,
d'on és petita l'aigua.
Fletxa i riu han començat
arran del mateix arbre.

El sol jove l'esguardà,
i la fosca muntanya,
i l'aire que ve dels camps
al dolç fum de la casa.

La mirà tota la son
del lent bou que llaurava.
Al fons dels ulls adormits,
és més fúlgida plata.

L'emmirallarà l'instant
cantat d'unes paraules
tan fràgils que romp la flor
de neu en desfullar-se.

Deixa de seguida enllà
tranquilles veus de tarda,
molta llibertat d'ocell,
la llum tan encalmada.

Obre dolor de camí
per la cega germana
i en l'obscur corrent s'enduu
vells records de font clara.

Dessota dels ponts reials
de l'ampla nit ja passa.
Cor endins d'aquella mar
sense retorn s'allunyava.

B., abril - novembre 1954.

White and the dark
ground, white and black
1778, 1779

MRS. DEATH

Whiles yet the dew's on
ground, gather those flowers.

gather CYMB., I, 6.

MENTRE REPRESENTEM

Dits, domini! Titelles
prou espatllats supliquen
llur repòs, que ja caigui
la cortina, que cessin
les paraules dictades,
veus d'espinguet. Sabíem
quant dolor, quin inútil
foc teatral imposen
les grans mans enguantades
de nosaltres. Diversos
rostres i noms d'un únic
designi de naufragi,
esperem només jeure,
mesclats, dintre la capsa
ben closa, sense somnis,
sense llums, on no arribin
records de neguitoses
entrades i sortides,
sons de ballable, gestos,
els violins patètics.

DISEUSE

Només hi ha nit i l'aspre
trot d'un cavall que ronda
i s'apropa a esborrar-vos
d'aquest record estèril.

Entretant, us imposito
rítmics mots que combino
a l'atzar d'un ofici
sense repòs. Ai, públic
i alhora l'espectacle
monòton, i el teu pare
de nas camús, i mares
tan damnades i cegues!

I patiu a cadires
que són coixes i us claven
tot de llistons i estelles.
O a les mans que us enlairen
a l'últim crit, quan l'euga
arriba i se us emporta,
ara l'un, ara l'altre,
pel fred dels passadissos.

UN HOME FLAC DE MEIR

Suporta't. És difícil
de desvetllar mirades
que facin companyia.

Amb l'índex t'assenyalo,
multitud, i sorgeixes,
home flac, de la boira
vers la fredor. Vacilles,
esprimatxat, ja fora
del baf del bany maria.

En veure't, com lamento
aquest treball monòton!
Lector de periòdics,
durant tants anys, tenies
opinió, vernissos
de cultura, principis,
gran èxit a tertúlies
de cafè. I de sobte,
sense avís ni cap pausa,
t'encamino a judici.

Reflectors, bambolines
per al penat agònic
d'un instant! De seguida,
que l'euga se l'emporti
al trot de nit: molts altres
comparses flacs esperen
el torn de l'escenari.

ELS CAPTAIRES

Al voltant de la meva
autoritat, la roda
essencial dels necis
i la sang, on cendregen
tristos amors, tot l'odi
contra vençuts i amos.

Faig del temps una corda
de funàmbul. M'ajuden
la rialla, la dalla.

Advers al vent, navili
desarborat! Germanes
endolades et miren,
blanc de lluna, d'escuma.

I arriba, per la boira
de suburbis, perduda,
només una pregunta
de llavis de captaires:
«Dic, dic nobis, Maria,
quid vidisti in via.»

DIA DE REBRE

Encetaven col·loquis
dramàtics, lànguids, íntims,
de preus i malalties.

Trontollen carruatges
grises vies d'eixampla.
Esmolets esgarrifen
racons somorts de tarda.
Sempre d'or fals, canaris
extasiem orelles
de dones de fer feines.

En ple neguit de rebre,
la senyora de casa
s'aplica a serens cultes
d'enemistats antigues.

Les cinc, les nou. No saben
com fuig el temps. Ja dretes,
en comiat, allarguen
destins i comentaris,
els ulls al cel: ai, ara
a penes si pots viure!

A l'atzucac de l'obra
mancada, tan inútil,
Déu, l'entristit, escolta
mil clamors de granotes.

ELS FUMADORS

Canten grills per la banda
d'antics boscos d'alzines.
Sí, no t'estranyi
que ja siguem del vespre.

A taules de llargària
de vides ben inútils,
sèiem, els llavis closos.

Tic-tac! Passaven hores
de plom. L'ombra s'atansa,
pels carrers, a la porta.

Hem mirat el rellotge
al mur, moltes vegades.
Hem escoltat parar-se
algun cor. En silenci,
indiferents, immòbils,
hem fumat lentes pipes.

CANÇÓ DE TIRÈSIAS

Ara la mort em priva
dels meus ulls, per mirar-te.

Clamo, perdut, i capto.
M'ha fet orb. Com t'esguarda!

Fuges a tramuntana,
on et dius seguríssim.

Penses potser: «Tinc gossos,
guardo l'or, conec llibres.

Pot l'endeví saber-me
tan endins d'aquests somnis?»

Sí, ben semblant als altres:
rostre, camí, refugi.

Però la mort prenia
uns vells ulls i s'atansa.

REDEMPTOR MUNDI

Salvà màgics prestigis
del dos i dos són quatre,
decapitant modestos
transgressors de decàlegs.

Que fidel al seu crani
geomètric! Com plora
aquell gran cor, quan sonen
tecletes de piano,
si reflen dolcíssims
rossinyols a bardisses!

En expressar l'abstracte
amor per tots els homes,
escurça pams inútils
de companys de col·legi.

S'aixecaran patíbuls
lloats per servils boques.
S'ompliran de sangota
bocois, cossis, garrafes.
L'encert de tants esforços,
al llarg dels mil·lenaris,
vint o cent, farà lliure,
qui sap si en algun codi
de negres, un captaire
destruït per la vida.

ELS TOROS

A l'instant compreníem
com sap el joc. Entesos
àngels veïns m'avisen
del que veig, ponderant-se
rigors, aire, deliri
d'aquest llatí. Cornelles
vingudes de dissabtes
anglesos al xivarri
del país desgranaven
pèsols d'olor de tòpics
sentimentals. Ens palpa
un sol orb golls, adives,
danys de tàvec, i puja,
cautelós, per les grades,
tarda amunt. Ben al centre
de l'ambó, vell prestigi
de la mort, almenys bisbe,
baladreja homilies
recolzades en textos
d'autoritat, diàlegs
de l'espant, poder públic,
amb ninots fets a trossos.
Xim-xim. Tens dues filles,
sanguonera. Voldríeu
encara més? Que cridi,
doncs, el clarí la nova
sort: ché, toro, toro!

FESTA DE LA MORT

Pel crit avancen arbres,
com homes que tinguessin
les mans alliberades.

Evocats, a l'estèril
arena, per l'enorme
lament, em salvarien
d'aquests ulls, ara fixos
en l'última mirada.

Somni, remor benigna
de fulles que cobreixin
el clam nu! Però sento
com rius, amb alegria
cruel, i torno a veure
mort de festa, deliri,
sagnant clarí de tarda.

POC MÉS O MENYS, AMOR

Rius amb esclat, i miro
com creix dintre la gorja
una vulgar disfressa
de desigs metafísics.

Al meu davant, creuries
que penso en tu, quan sento
només rejanca d'arbres,
salvatges clams de somnis.

T'he vist plena de tristos
pecats i faringitis.
Mes, deturat per sempre
per freds obstacles d'hores,
tant se val que t'estimi,
o bé qualsevol altra.

MATRIMONI

Tanca el ponent a fora,
tot l'estiu, la parada
fatiga de suburbi,
geranis i falzies.

Tens ordenada i neta
i a punt la nostra casa,
veritat? De seguida
començarem a dir-nos,
potser, velles paraules.

Te'n riuràs, però sento
dintre, de sobte, rares
veus de Déu i manubris,
set de gos i missatge
de lents records que es perden
part enllà d'un pont fràgil.
I tu portes la tassa
de malalt i en silenci
t'asseus, mentre ens condemnen
els anys, els morts, l'enorme
balcó roent del vespre.

PAOLO

Bon dia. Potser calmi
el fosc vent, i més lentes,
suaus, acompanyades,
vinguin les noves hores
d'avui. Intentaríem,
si fos cert, d'esguardar-nos,
a la llum, aquells rostres
envellits per vestigis
del torb nocturn: mes sempre
els ulls fidels, antigues
veus d'amor que retornen
amb el senzill bon dia.

Ai, engany d'esperances,
llavis damunt de llavis
ja tan closos! Partirem
junts al vespre, ho sabies?,
però no ens concediren
cap repòs. Ara, necis
em pregunten, en veure'm
turmentat, lamentable
ombra de mi, si estimo.
No responc i, per l'ampla
volta del nostre somni
maleït, de seguida
m'allunyo, recordant-me
amb tu, en el vol únic.

EL POSSEÏT

Però el torb em priva
de seguir l'amor únic.
I aquestes mans que vetllen
el foc volen de sobte
urpejar, amb vivíssim
desig de sang, i foscos
udols esqueixen llavis
que digueren paraules.
Sóc ja obsessiva trama
d'aràcnid, fred disegni
de mal, mentre contemplo
només llot i una fressa
de ventres rèptils puja
de la nit absoluta
cap a l'esclat de l'odi.

ELS SEUS PEUS

Cada matí contemplo
dos peus de vençut dintre
de sabates que riuén.

Si el tinc proper, la roba
damunt l'esquena feble
emmiralla el meu rostre.

Quin dolor de ferides
de pell i de carn viva,
tant temps! Sense venjança
ni ja sentit, escolto
el pas i la fatiga
d'un plebeu en derrota.

Tot l'any fem córrer plomes
d'escrivents velocíssims.
Quan ve l'estiu, penetren,
pel balcó, vironeres.
A l'hivern, més tristesa
i cels de fred. I sempre
gemega, escup, tossia.

Refuso d'estimar-lo,
malgrat els vols de l'àngel.
Però li deixo cèntims,
a un interès ben mòdic,
per calçat necessari
al poc camí que resta.

UN HOME GRAS DE MEIR

Greixors d'aquest gran ventre
(menges poc, ens afirmes,
i mai dels mais no tasses
bri de líquid: misteris
d'endocrinologia)
poden, és cert, privar-te
de contemplar les puntes
dels teus peus. Però sempre
em tens de seguríssim
servidor, si desitges
que les botes et brillin.

M'ajupo, tusso, frego,
et ben raspallo, mentre
món i carn et pertanyin.
Després surts. Jo, darrera,
l'ombra d'un gos, escrúpol.

Embolic de lents passos
de pobre amb ric. La bossa
de l'enemic em compra
capell, abric, les queixes
d'un greu fatic. Si em xiules,
prest et somric, corbant-me
fins al melic. Al vespre,
en retornar, quan criden
venedors de diaris
el crim més bell del segle,

se m'acut que podria
l'odi meu millorar-lo,
si trobés la impossible
sequoia gegantina
per al teu pes, samugues
resistents, prou gruixudes,
amb les quals em plauria,
fent-te la tria eterna,
a la fi decantar-te
del costat del dimoni.

EL FUNÀMBUL

Pelegrí a la corda
de l'arc damunt l'abisme,
vaig portar vasos d'aigua,
sense vessar-los, des de
l'anguniós origen
dels ulls fins on acaba
tot desig de paisatge.
Jo, l'albardà, tenia
por grossa de sentir-me
prou enlairat, tan pròxim
a la neu, a les ales
de l'esparver. Confesso,
addictes morts del públic,
que no fou massa fàcil
de guardar l'equilibri.
Mes, quan rendia comptes
del treball, aplaudíreu.
Car no mancà una gota
a la set dels dimonis.

LES GERMANES

Gros retrats de Primera
Comunió, de noces
de cosins morts, esperen
que t'adormis i passin
fines potes d'aranya
per llur somriure immòbil.
M'has ben verllat i deixes
encès un llum elèctric,
de crim de boig, al sostre.
Estic ja tan malalta
que tusso de fatiga
en resseguir les taques
del paper baratíssim
de les parets. A l'hora,
però, de més sofrença,
m'alço, per no cridar-te,
i me'n vaig de puntetes
a la finestra, on miro,
en el reflex d'un vidre,
la teva faç, les nostres
vides juntes, la roba
de dol etern, i sento
batecs de cors i portes,
lents tocs de missa d'alba.

ADVERS AL VENT

No preguntis si penso
encara en els vells dies
dels senyors, si recordo
com lentament moriren
els jardins, les paraules.
He perdut. Ai, caiguda
de l'allunyat per l'íntim
camí que només porta
on ja no sóc, designi
d'oblidar hores, núvols,
el meu nom de naufragi!
Vençudíssim, sentint-me
advers al vent, segura
presa del mar, no vulguis
saber si penso encara
en la llum dels vells dies.

EL MAR

Per paraules amargues,
sofrim camí de barca
al temps mort. Lluny de l'aire
dels vells jardins, per braços
d'immòbils millenaris,
sóc endinsat en negre
hivern, on no pregunto
ja més per Déu, per l'únic
pas a mi, a les meves
hores d'enllà, quan l'ordre
i el nombre em prometien
repòs, claror de riba.

DÍPTIC DE VIVENTS

Del mar han de salvar-me
potser un vers, unes clares
paraules, mentre valguin
tota la meva vida.
Però temo que sigui
tan poc preu, que demano
a la fam dels captaires
una mica d'almoïna:
pregueu per mi, pel somni
del captiu, per la nostra
sofrença, pels qui porten
els senyals de la cendra
i mort al cor i als llavis.

ELS MÚSICS CECS

Vells músics que retornen,
cansats, sota lent tedi
de pluja, per aquesta
glaçada llum de l'alba.

Xisclen trens rera límits
imprecisos de boira.
Bastons de cecs desvetllen
hostil lladrar de gossos.

Qui sap a quina festa
han guanyat un difícil
tros de pa. Vénen ara,
vacil·lants, per la via
plena de fang, per l'aigua,
cap al repòs de nínxols.

Un fagot, un patètic
violí, a la dansa
suburbana dels tristos
morts amics. Més profundes,
amb excessiu missatge
de premi o de condemna,
trompetes del Judici.

EL NINOT

Digueren: «Si fameges
i tants queixals se't corquen,
què pretens?» Vençudíssim,
els responc: «Cantaria,
amagat ran de l'aigua,
dintre de fang, al vespre,
el trepig d'altius passos
per la foscor, lents canvis
de cels nocturns, el xiscle
de l'últim tren que porta
orbs oblats a maitines.
Al llit, em sentirfeu
fidel als vostres somnis,
com vetllo sempre i compto
hores d'hivern, esperes,
cada gota de pluja.»
Somriueren: «Voldries
vagarejar? La bossa
no t'ho permet. Més útil
et farem amb ofici,
per al qual de seguida
menjaràs.» I m'ompliren
tot el ventre de palla
i, deixant-me els mateixos
parracs que porto, em pugen

d'espantall dalt de terres
del mal temps, on em tastin
becs de corbs i de gralles
i rocs m'esbotzin restes
de tarot. Vents contraris
em reben. Després quedo
en solitud, i llargues
mullenes van podrint-me
a la vinya dels amos.

CANÇÓ DE LLUNDUN

Fogueres apagades.
Darrer camí, tan pròxim
al lament d'aquests arbres.

Vent terral crida dintre
reixes d'hivern. Contraris
sotjadors l'empresonen.

Riu el foll rei. Signava
un ninot a qui pluges
devoraran el rostre.

—Senyor perdut: faríem
estendards de pells d'ase?
Escaparem de Llundun.

Per la humil aventura
de trens i carrers negres,
som fugitius de Llundun.

I percudiv hidròpics
ventres, planures. Parla'ns
avui la llengua morta.

—M'alçaré a mostrar-vos
com fou l'antic imperi,
si seran nous dominis.

Per què veniu a dir-me
lladrant els vostres somnis?
No mengeu d'esperances.

Ni tinc pa. Sols guareixo
mals de cristall, de lliris.
Ulls de tres ens vigilen.

Fits als murs que caigueren
temps ha i palpen ara
mans d'esclaus, boires orbes.

EL GOVERNADOR

Samballat i Tobias
i Gesem, els contraris
d'enllà del riu, vigilen
els murs caiguts, el temple
del meu Déu sense càntics.

Habitem a sepulcres,
entenebrats, mirant-nos
dintre nostre, en un somni
que no retorna l'alba.

Mes, quan el vent desvetlla
una remor llunyana
de cedres i vol d'àguiles,
davallo, per les runes
de la ciutat, a l'atri
d'Israel, on caigueren
els últims del llinatge
dels senyors. Aleshores,
damunt la sang i el marbre,
lentament m'alço príncep
de la nit del meu poble.

Ah, tristesa, tristesa,
ulls meus, terra envilida

ran del mar! A les ombres
vacil·lants que s'apleguen
ara a l'entorn, començo
a recordar l'antiga
dignitat, amb paraules
d'aquesta llengua morta:
carreus d'esforç i pena
que bastiran la nova
ciutat de les lloances.

CEL DE JERUSALEM

Heu vist ja les muntanyes
resplendents? De silencis
i fred llunyà d'estrelles,
Déu va fer-nos la nostra
ciutat. Des d'un gran somni
on ens reclouen llavis,
cançons d'enyor, vindriem
lliures, avui, captaires
que presenteu l'esquena
a tants cops. Si deixéssiu
de plorar-vos, lloances
de gebre ens obririen
la tarda d'oliveres
de plata i llum de marbres,
lliris, rius: sí, la vella
plenitud, vols perfectes
de falcons damunt l'únic
palau digne de prínceps.

LES OLIVERES

Secrets llavis m'imposen
l'enigma que anomeno
viure. Jo, solitari
llegidor de profètics
vols de falcons, voldria
guiar tan dolorosos
somnis dels altres homes
cap a clarors llunyanes
d'aquell cel. Si em deixessin
servir el trist, el dèbil
pas de vençuts i fer-ne
mort militar, amb altes
banderes tremoloses
de la ciutat salvada!
Aleshores serien
els meus versos com llances
immortals, i l'imperi
d'eterna llum vindria
per vella plata d'arbres.

VERSOS, ENLLÀ DEL CAMÍ

D'un vell color de plata
jo voldria que fossin
els meus versos: d'un noble,
antic color de plata.

Davant la mort, que porta
secrets senyals del rostre
que jo veig en mirar-me,
cerco amb ells extingides
veus del mar, pas de núvol,
les distants primaveres.

Trist i lliure, camino,
davant la mort que em mira,
a la llum, per la plata
antiga dels meus versos.

LES PARAULES

Hi ha tristesa darrera
les paraules, lents carros
en corrua que porten
runa de tu, molt tedi
de tarda de diumenge,
temor de dany. Se't tanquen
llibres i amics, els llavis
de les coses. Malèvols
aprenents d'homes grisos
t'encalquen per difícils
retorns a Déu. Intentes
amagar-te ben dintre
del teu hivern, on puguis
amb tants records encendre
l'últim foc. Després mires
amb ulls ja buits i penses
a dormir. Però encara,
a les palpentes, vénen
ferida porcellana,
nocturna seda, i trenques,
des d'una aigua profunda,
veus d'oblidats, intacte
vidre vell de paraules.

PARCA

Jo, només, i les hores,
i els meus morts que s'allunyen
a poc a poc per llargues
rengleres de silenci.

Temo al mirall un rostre
excessiu i sobtades
nits amb veus, la profunda
certitud de les coses.

Tot és en va. Vells ecos
de respostes buidaven
de sentit la ferida
que sóc, tan sols un home.

On, per què? No sabria
dir-m'ho mai, però sento
com aquells dits em filen,
enllà de mars, d'escuma
d'estrany somnis, un únic
camí sense fugida.

ESCALA

M'han vençut en la lluita
d'un dia breu. I a l'altre,
tot ja serà tenebra.

On les fonts pures, l'alba
d'un somni fosc? Pregunto,
descendint per l'escala
del meu temps, al silenci
que en mi esdevenia.

No se m'atansen llavis
a dir-me cap resposta.
Sols puc recordar passos
i l'extingit domini
dels meus morts, i perdudes
cançons, i la tristesa
de després, quan em feien
aquest mal inguarible.

EL JARDÍ DELS CINC ARBRES

Després, quan ja m'havia
fet molt de mal i quasi
sols podia somriure,
vaig triar les paraules
més senzilles, per dir-me
com passà un momentani
or de sol damunt l'heura
del jardí dels cinc arbres.
Groc brevíssim, de posta,
a l'hivern, mentre queien
els últims dits de l'aigua
serpentina, d'alts núvols,
i el temps estrany m'entrava
en presons de silenci.

DESPRÉS DELS ARBRES

Quan ja no pugui perdre'm
més en la neu i vegi
llums i cel de sortida
damunt l'esglai dels boscos,
sentiré la fatiga
del caminant pel somni
de la font i la casa,
benigna olor de terres
i pa llescat a taula.
Aleshores, ben lliure
d'espera i de temença,
m'adormiré per sempre,
escoltant cops d'aixades
molt lentes als camps amples,
remor de vespre als pàmpols.

DÍPTICS DE DIFUNTS

Han vingut al capvespre
fines boires que deixen
més tendra, molt rentada,
la nova primavera.
Sóc en un temps lentíssim,
quasi parat, i sento
com se m'allunyen passos,
llum, record, impalpable
ombra de vells somriures.
Quan les flors es descloguin,
quan em miri la fràgil
plenitud de la rosa,
en pau, en les tranquil·les
estances dels meus somnis,
m'acollirà la vostra
pietat, i en silenci
acabaré de viure.

COËFOR

I veuré l'altre rostre
al mirall, el que porto
latent des de l'origen,
sense por, car el vespre
amic farà de guia
pel vidre nu de l'aigua.
Clamaré: «Sóc i vetllo
i m'estimo. Voldries
l'ofrena del meu càntic?»
I em sabré ja del nombre
dels fidels, quan promeses
acomplides ens obrin
el repòs perdurable.

VEXILLUM REGIS

Ens han dit que podríem
acollir-nos a l'ombra
del gran pòrtic, captaires
en salvament. Sagrades
mans de pastors s'alçaren
damunt tot l'infortuni
dels llums antics i encenen
petits ulls de capvespre,
les estrelles. Dels últims
avets de la muntanya,
d'enllà de branques velles,
vénen núvols. Nosaltres
oblidem dolorosos
clots dels camins i, súbdits
ja d'un sol rei, amb himnes
nocturns, avancem rera
l'estendard, mentre apropen
lliures cavalls els límits
d'aquesta pau guanyada.

RIU

Aquell riu que sabem
enllà del gran silenci
del camí ens encalma
de sobte la mirada.

Escollit entre prínceps
captaires, ja en la riba
feliç, pel vespre passo
portant llum de paraules.

He convertit vells somnis
en la petita ofrena
d'una veu. De l'angoixa
del torrent m'allibero,
oblidant i perdent-me
en lentes aigües clares.

CEMENTIRI DE SINERA

Dic adéu als qui vulguin
mentir-se perdurables
al torrent. Són collides
ja les flors, i s'encalmen
records, mirades, ales,
tot el meu mar. Benigne
aire nocturn atansa
claror de font, ocultes
veus del foc. Pel silenci
fidel de nobles arbres
per mi estimats, camino
a l'oblit, deixant rera
amors, velers, sofrença,
últims senyals de passos.

SENYOR DE L'OMBRA

Has rigut, i sóc aigua,
repòs de terra, l'aire
recordat. D'un silenci
novíssim, ara neixo,
lliure a la fi del cercle
obsessiu de les coses.
No hi ha veus, ni vells rostres,
ni ja desig d'imperi
o de saber. Sols dura
la nit, nit cavalcada,
militar, i suportó
abismes, esperances
de claror, de sentir-me
només flama, centaure.

FINAL DEL LABERINT

Quan aquells dits sensibles
toquin músiques fràgils
i lentament vacillin
llums canviants de ciris,
surt de la festa. Mira
quanta nit, quina extrema
solitud se t'emporta,
per la rialla, a l'home
justificat i lliure
que neix del teu silenci.

B., 1945 - 1951.

*Vidi aquam egredientem de templo
a latere dextro, alleluia. Et omnes
ad quos pervenit aqua ista salvi
facti sunt et dicent: alleluia, alleluia.*

A família Yago,
per el seu afecte a la B. Sanchis
i per a l'edició del 1977.

EL CAMINANT I EL MUR

*A Amàlia Tineo,
per si no arribés a la fi Nausica
i com a testamentari del vell Salom.*

LES OMBRES AL DIA, EL SONNI PERPETU

I

LES OMBRES, EL RIU, EL SOMNI PERDUT

NO HIBI TIBI DUM

Quero quedar ond'os meus dôres foron.

Rosalia

Exalt de l'ochi alligat de la penna, vovon
de trancar sempre estran aho exposto pel cell
Si povesse als vells Vos amonst'ar-ho dire,
si m'allarguesse enllà del que t'heure del que
Ingenyera heuradesse una certana de vida,
quan no velle creparet el que dita en vida.
No patesse mai dels vobens al de p'fectible dire,
ni del feall sentir d'entre les amonst'ades,
ni del j'rand d'ella. Heure que amb la velle v'g' l'ont
La fide i l'ochi al meu velle v'g' l'ont
no l'ha d'entre la velle de les amonst'ades i el dire
no velle v'g' l'ont amb les velle de l'ont de l'ont.

PIREY BIXI EN EL VICE

Das, d'entre les velle,
v'g' l'ont en velle v'g' l'ont,
no patesse mai d'entre
v'g' l'ont del velle v'g' l'ont.
V'g' l'ont de v'g' l'ont,
que v'g' l'ont en velle v'g' l'ont,
v'g' l'ont de v'g' l'ont,
v'g' l'ont de v'g' l'ont,
v'g' l'ont de v'g' l'ont,
v'g' l'ont de v'g' l'ont,
v'g' l'ont de v'g' l'ont.

NO HE DE DONAR-TE ACCÉS AL MEU SECRET

Enllà de l'odi altíssim de la presó, potser
els tendres camps encara són caminats pel sol?
Si retornés als ulls l'or enyorat dels dies,
si m'allunyés endins del gran triomf del groc!
Preguntes fredament com estimo la vida,
quan no vols escoltar el que diria un crit.
No sabràs mai dels arbres ni de profundes deus,
ni del jardí perdut darrera les muntanyes,
ni del record dels llavis que amb la mort vaig besar.
És fidel i callat el meu antic dolor:
no t'ha d'obrir la porta de les ombres i el clos
on tinc només amb mi els laments de Gadara.

PETIT ECO EN EL STYX

Ara, desvetllat serpent,
anellant-me en secrets signes,
em perdia pels malignes
camins del meu pensament.
Presoner de mancament
que creix en un vell dolor,
negre riu dominador,
aigua de negat, t'emportes,
crit avall, record de mortes
esperances de claror.

ESCENARI JA BUIT

Jardins. M'emporto
només aquest tan fràgil
record de roses
marcides, allunyant-se
sense retorn per l'aigua.

LES ROSES RECORDADES

Recordes com ens duien
aquelles mans les roses
de sant Jordi, la vella
claror d'abril? Plovia
a poc a poc. Nosaltres,
amb gran tedi, darrera
la finestra, miràvem,
potser malalts, la vida
del carrer. Aleshores
ella venia, sempre
olorosa, benigna,
amb les flors, i tancava
fora, lluny, la sofrença
del pobre drac, i deia
molt suaument els nostres
petits noms, i ens somreia.

DES DEL MATEIX TEATRE

Sé com encara
en el record, intacte,
és el somriure.
Però les mans, ja cendra
o llum, on retrobar-les?

AQUEST NADAL PROP DEL MAR

Veig encara el bou i la mula
i el meu fang que els mancaments endinsen
pel camí de la mort.
Però les mans oloroses de molsa,
les benignes mans de la meva
mare, són quietes per sempre,
allí, sota la nit dels xiprers.
Encalmada en aquest difícil somni,
tota la mar m'acompanya i escolta:
plora amb mi, per mi, el teu fill, Maria?

TORNAT AL PES

Carrers. I sempre
més nit, les parets altes.
Sord al feblíssim
lament antic, camino
ja del tot solitari.

EL CURS DE LA VIDA

Enllà del camí, m'he dit
paraules d'un vell dolor,
allunyada de claror,
per sempre, la meva nit.
Als llavis no torna el crit
en lent càntic, car enlloc
no defugiria el toc,
cor endins, del temps perdut.
I esdevé, somni romput,
poca cendra de molt foc.

SI A LA CENDRA

—No veuràs la fondària
on s'encalmà la pluja,
ni sabràs com caigueren,
nobles i lents, els últims
avets de la muntanya.
No sentiràs si vénen
a poc a poc els passos
de l'orb fins a la porta.
Dormiràs ja per sempre,
sense més nom ni somnis,
triat per la mirada
de l'arquer, a trenc d'alba.

—Per què tantes paraules
per al meu cansament?

THANATOS

Quan vinguis, et rebria
millor des de la cendra
d'un vell foc? O t'espero
amb el salvatge xiscle
del vent entre les canyes
o amb la cançó profunda,
monòtona, tranquil·la,
tan dolça, sempre nova,
del somni de la mar?
O potser m'has de prendre
de cop, enllà de buides
estances, entre blanques
parets que varen veure
com els meus morts et feien
acatament: glaçades

presons on deslliuraves
el desig d'altres vides
orbes, com jo, de Déu.
Quan arribis, si et sento,
hauré de saludar-te
amb un gran crit. Car moro
sense cap saviesa,
però molt ric de passos
de perdut vianant.

CANÇÓ ENCARA NO HADIA DEL TEMPE

Perquè retorna,
quan sóc perdut en l'ombra,
un debillssim
record d'infant, les ales
passen sense tocar-me.

PREC DE NADAL

Mira com vinc per la nit
del meu poble, del món, sense cants
ni ja somnis, ben buides les mans:
et porto sols el meu gran crit.

Infant que dorms, no l'has sentit?
Desperta amb mi, guia'm la por
de caminant, aquest dolor
d'uns ulls de cec dintre la nit.

II

CANÇONS DE LA RODA DEL TEMPS

*A l'estimat Manuel Valls,
que hi ha posat la música.*

Yo no digo mi canción sino a quien conmigo va.
Romance del Infante Arnaldos.

Romance de Gualdo

Despertó, de un día día,
de la vida
del así llamado, well que
pudo que se arrojó del día.
No sé cómo era
por caminos y raras que el presento
que era, en un momento,
en un día.

CANCIÓN DE LA MUERTE A GUALDO

Entre las
de las la vida
de las la vida
de las la vida.

Entre las
de las la vida
de las la vida
de las la vida.

CANÇÓ D'ALBADA

Recordant Goethe.

Desperta, és un nou dia,
la llum
del sol llevat, vell guia
pels quiets camins del fum.
No deixis res
per caminar i mirar fins al ponent.
Car tot, en un moment,
et serà pres.

CANÇÓ DE LA MORT A L'ALBA

Petita barca
damunt la mar
corre fortuna
llevantejant.

Quan esdevinguis
riu de negat,
per on sabries
passar-lo a gual?

Pres que fugia
del lent esguard
en cap sagrera
no té descans.

Marquen vedrunes
la pobretat
d'aquest meu somni
de pluja al camp.

Si para l'alta
mola, podràs,
fixa sotana,
potser rodar?

Record de sàndal,
tan vellutat.
Oh, l'allunyada
neu d'unes mans!

Des de l'espera
de desvetllat
en més temença
d'hora foscant,
dama de l'alba
em ve a cercar.

CANÇÓ DE LA PLENITUD DEL MATÍ

Llum de retorn de barca:
la solitud guanyada.
A l'or caminat del dia,
llum de retorn de barca.

Sóc. I en un lleu, benigne
hàlit de vida d'aire,
per mar i somnis duia
la solitud guanyada.

CANÇÓ DEL MATÍ ENCALMAT

El sol ha anat daurant
el llarg somni de l'aigua.
Aquests ulls tan cansats
del qui arriba a la calma
han mirat, han comprès,
oblidaven.

Lluny, enllà de la mar,
se'n va la meva barca.
De terra endins, un cant
amb l'aire l'acompanya:
«Et perdràs pel camí
que no té mai tornada.»

Sota la llum clement
del matí, a la casa
dels morts del meu vell nom,
dic avui: «Sóc encara.»
M'adormiré demà
sense por ni recança,
I besarà l'or nou
la serenor del marbre.

Solitari, en la pau
del jardí dels cinc arbres,
he collit ja el meu temps,
la rara rosa blanca.
Cridat, ara entraré
a les fosques estances.

CANÇÓ DE LA MORT RESPLENDENT

Fortunes de mar
se m'emportaran.

No podràs
orsejar sense perdre,
un a un, blanc veler,
tots els pals.

Per l'engany
de la llum de migdia,
ets sobtat presoner
d'un vell cant.

A quin port
s'enrolà, serviola,
aquest nou timoner
tan estrany?

Jo no sé
quins camins del meu somni
l'han menat al govern
de la nau.

Aspres mans
mai no deixen la roda,
i el meu temps esdevé
ja calmat.

Lluny, enllà
de paraules amargues,
una mort resplendent
vaig trobar.

CANÇÓ DE LA VINGUDA DE LA TARDA

Una a una,
en els meus ulls ordeno
les vides conegudes.

Casa, carena, barca,
ample respir de l'aigua,
clara rosa. Amb paraules
sempre noves vestia
la tarda ja nascuda.

La nua tarda,
que de la llum sortia
al mar i a la muntanya.

CANÇÓ DEL PAS DE LA TARDA

Entra la tranquil·la tarda
pel fosc camí de la mirada.

Enllà del mar ben treballat
pels bous del sol, endins del blat,
quan més perfecta mor la flor
a l'aire lleu, pel gran dolor
d'aquest camí de la mirada,
se'n va la tranquil·la tarda.

CANÇÓ DE CAPVESPRE

*Després que Sebastià, Francesc i
Isabel anaren a jugar al Mal Temps.*

S'enduïen veus d'infants
el sol que jo mirava.
Tota la llum d'estiu
se'm feia enyor de somni.

El rellotge, al blanc mur,
diu com se'n va la tarda.
S'encalma un vent suau
pels camins del capvespre.

Potser demà vindran
encara lentes hores
de claror per als ulls
d'aquest esguard tan àvid.

Però ara és la nit.
I he quedat solitari
a la casa dels morts
que només jo recordo.

CANÇÓ DE LA MORT CALLADA

Pregunten: «Et laments,
quan t'és donat el càntic?
Nosaltres acceptem
aquesta mort callada.
Humilment estimem
la nostra mort.»

Rellotge: rosa, sorra,
rosa, desert. Després?
Por del perdut que mira
la claror de ponent.

Mur de la nit: a penes
la remor d'unes ales
enllà de l'aire, somni
ja presoner. Camino
seguit de prop per passos
en la neu.

I sento com la muda
mort dels homes s'emporta
el meu do de paraules:
esdevé pur silenci
el meu dolor.

CANÇÓ DEL TRIOMF DE LA NIT

On l'or acaba
tan lentament, banderes,
nit enlairada.

Escolta una remor
de moltes aigües:
amb el vent, contra tu,
cavalls salvatges.

Quan et sentis cridat
pels corns de caça,
ja per sempre seràs
del fosc reialme.

Ai, el vell arrelat
dolor que no té alba!

PER A SER CANTADA EN LA MEVA NIT

Perdut en l'aigua
callada del meu somni.

Jo sol, i l'ombra
dels xiprers, esperant-me
mirall endins de l'aigua
del meu somni.

Pedra, vent: em podríeu
allunyar del continu
pas de cristall, de l'aigua
del meu somni?

Enllà d'una profunda
nit sense veus, em nego
en el dolor de l'aigua
del meu somni.

JUST ABANS DE LAUDES

Benignament sóc ara guiat
enllà del vell origen de les aigües,
on ja no sento la contínua font.
Quan els purs llavis reposin, cansats
de la vigília del tercer nocturn,
començarà l'ocell la clara lloança.
Jo, que moro i sé
la solitud del mur i el caminant,
et demano que em recordis avui,
mentre te'n vas amb les sagrades hores.

III

EL MINOTAURE I TESEU

ISH, ISHA, ELI, ELIS!

Hem pujat el nostre crit a tu,
posant-nos de puntetes per semblar més alts.
I ens hem vist en la nostra nuesa,
i ens hem mirat en la nostra solitud,
i hem engendrat després fills i filles,
al llarg de tot el tedi del nostre temps.
Ah, si raonem, quina rialla trista,
en negar-te en la niciesa dels nostres cors!
Ai, si t'estimem, quantes llàgrimes
fa vessar de seguida el nostre amor cruel!
I també hi ha la sang, la fatiga millenària,
immensa, de la sang. Des de la sorra
d'aquest desert, des de l'amarga
profunditat del pou, et clamem
contra l'olor, contra el color, contra el voltor.
Sí, clamem contra la sang, nosaltres,
que hem vist els arbres i sabem prou bé
com el teu nom pot ser burla o silenci.

UNA VELLA RESPOSTA QUE T'HAURA DE SERVIR

Ara, rossí de lladres, poble meu Israel,
suportes que s'altivin servidors insolents,
quan els teus homes prínceps, envilitats per la fam,
aprenen amb l'esquena les més subtils raons
de la força. Jo sento arribar molta nit
damunt la gran tristesa d'aquests rostres, i el cant
no s'endurà vells somnis de nobilíssim vol
en alta llibertat fins a palaus de llum.
Com heu gosat de sobte des de tant llot clamar
contra la sang que vessen només les vostres mans?
Sords a la veu que us cerca amb nom antic de fills,
esdeveniu per sempre ramats de mal pastor,
car, ja perduts els arbres, abandonant la llei,
us heu alçat morts ídols enfront del vostre Déu.

XXXI ASSAIG DE CÀNTIC EN EL TEMPLE

Oh, que cansat estic de la meva
covarda, vella, tan salvatge terra,
i com m'agradaria d'allunyar-me'n,
nord enllà,
on diuen que la gent és neta
i noble, culta, rica, lliure,
desvetllada i feliç!
Aleshores, a la congregació, els germans dirien
desaprovant: «Com l'ocell que deixa el niu,
així l'home que se'n va del seu indret»,
mentre jo, ja ben lluny, em riuria
de la llei i de l'antiga saviesa
d'aquest meu àrid poble.
Però no he de seguir mai el meu somni
i em quedaré aquí fins a la mort.
Car sóc també molt covard i salvatge
i estimo a més amb un
desesperat dolor
aquesta meva pobra,
bruta, trista, dissortada pàtria.

AMB MÚSICA HO ESCOLTARIES POTSER MILLOR

Et diré sempre la veritat.
I si et parlo tan sovint de la meua
quotidiana, solitària mort,
i amb cruel accent carrego
aquesta única síHaba
del meu petit saber,
és sols perquè m'agradaria que sentissis
dintre teu, ben endins, on acaba
el fred camí al teu darrer sepulcre,
com humilment, silenciós,
t'estimo.
Veus? El suau vent a l'herba,
i tu i jo, una dona i un home,
i tots els noms de tan fràgil bellesa,
i aquesta tarda per a nosaltres
potser immortal.
Però no vols endevinar mai als meus ulls
qui sóc jo, com sóc jo, i ara m'omple
de buida, densa, sorollosa
argila de paraules,
fins a fer-ne un insalvable mur,
aquest curt pas
que ja del tot em separa
de tu.

KNOWLES, EL PENJAT, S'HO MIRA A CINC PAMS
DE LA BRANCA

És llàstima, bonica, que no t'hagis
gaudit avui d'aquesta meva força
darrera, de l'alegre dansa
del teu humil i segur servidor.
Passen amunt del cel lentíssims núvols,
i el vell escarabat, i veus estranyes
del vent, i moltes hores buides,
quan sóc fora del temps.
Després vindran els corbs, als quals agraden
els ulls, sobretot: abans de perdre'ls,
assenyat ballatí, mira, mira
aquest teu món, l'estimada, petita,
senzilla terra que tan bé domines
des de l'altura d'una fràgil branca.

UNA CLOSA FELICITAT ÉS BEN BÉ DEL MEU MÓN

Darrera aquesta porta visc,
però no sé
si en puc dir vida.

Quan al capvespre torno
del meu diari odi contra el pa
(no saps que tinc la immensa
sort de vendre'm
a trossos per una pulcra moneda
que arriba ja a valer
molt menys que res?),
deixo fora un vell abric, l'esperança,
i m'endinso pel camí dels ulls,
pel buit esglai on sento,
enllà, el meu Déu,
sempre enllà, més enllà de falsos
profetes i de rares culpes
i del vell neci emmalaltit per versos
disciplinats, com aquests d'ara, amb pintes
de fosques marques que l'alè dels crítics
un dia aclarirà per a la meva vergonya.

Sí, em pots trobar, si goses,
darrera el glacial no-res d'aquesta
porta, aquí, on visc i sento
l'enyor i el crit de Déu i sóc,
amb els ocells nocturns de la meva solitud,
un home sense somnis en la meva solitud.

SEMPRE PUC GUARDAR COSES AL TEU ARMARI

Com que sóc endreçat i tinc prou ordre,
en la teva compassió a estones deso
la roba molt gastada del meu sofriment.

Has vist com surt del somni la carrossa,
o sempre llum de tarda a la muntanya,
o un vell record de menta als llavis morts?

Oh, els meus arbres, els meus ulls
parats en oració damunt les cimes
daurades, sense vent! Tot m'era
camí d'ample demà, i només veia
rostres dels ja damnats, però em sentia
segur senyor del temps. Els llibres
m'obrien una inútil saviesa
sense amor, i jo somreia,
cruel príncep, a la festa de la nit.

Escolta, compta ara els passos
d'un orb, el batec feble
del cor que m'he guanyat dintre la fosca.

PEL MEU MIRALL, SI VOLS, PASSEN RARES
SEMBLANCES

Davant del meu últim mirall, en veure'm
sencer, malalt, potser acabat,
potser damnat, tan pàl·lid,
vaig dir molt lentament clares paraules,
belles, fràgils, altes, les més nobles
que trobava en la foscor del meu record.
Des de sempre, però, allí hi havia
grasses, molles, llefiscoses bèsties,
que dels racons venien fins als llavis,
a rosegar-me els mots mentre naixien:
no sents encara la remor profunda
de pergami, d'ossos trencats, de vidre?
I al mirall, entretant, es reflectia
a poc a poc una perversa imatge,
el signe de la qual podràs entendre,
si fas també, com jo, l'estranya prova
d'esguardar el teu bon fons, qualsevol hora,
tot intentant de nou una impossible,
inútil creació per la paraula.

AMB AQUELL NOM QUE ET SEMBLARÀ ESCAIENT

Han dit folls reis: «La guerra,
que esdevingui avui mare
del darrer món.» Contemplo,
doncs, les senzilles coses
per última vegada,
mentre soldats esborren
dels fràgils murs del somni
la paraula *demà*. L'oculta
forma del temps s'endua
tot l'injust a la plena
quietud del no-res. Oh, bellíssim,
suprem foc! Quan m'atanso
a trobar-me en l'altiva
mort militar, encara
veig, ben endins de l'orba
mirada, les muntanyes
i la neu, velles hores
dels pobres homes àvids
de vida, sols de viure
sense cap saviesa.

NO REVÉNEN LES AIGÜES, NI A MERIBA

Un vell setembre duia
aire nou de la mar a polsoses
atzavares, a vinyes
mortes de set. Quan vingui
la pregada, difícil,
potser impossible pluja,
s'ajaurà damunt ossos
de terra, sols en l'odi
dels nopals. Oh, les aspres,
desolades paraules
que Déu no escolta, l'àrid
esforç d'aquest meu poble
sense esperances d'aigua,
sense demà! Ja para
el feble vent, i miro
com ens dóna un altíssim
vol d'ocells, en lents cercles,
la darrera resposta.

LA MAIN GAUCHE

Mentre cremo morint-me
de la gran set dels boscos,
parents pobres que mengen
tot el meu pa prediuen
pluges damunt la calma
de la mar. Ple d'escarnis
de ventres tips, sóc ara
amic de les riqueses
injustes. Cansadíssim,
ja cendra, sols espero,
obert a les ferides
de l'última resposta,
que la cruel rialla
dels de la sang, quan siguin
per sempre en les estances
de la llum, esdevingui,
endins del temps immòbil,
el consol, únic gaudi
de la meva tenebra.

NO DE TAN SENZILL, NO T'AGRADARÀ

Cansat de tants de versos que no fan companyia
—els admirables versos de savis excel·lents—,
i de mirar com passa l'emperador tot nu,
i del gran plany del vent, aquest vell adversari,
i de l'excés de mi, sense missatge,
ara us diré, amb paraules ben clares,
amb crit elemental, lluny d'artifici,
que vull només parar-me en el camí,
ja decantat amic de l'última injustícia,
i ajaçar-me per sempre, sense rejanca, mort,
damunt la bona terra.

NOVES PARAULES D'AGUR

Ni amb aquest cant de tan perfecta escola,
ni amb mots apresos al més savi lèxic,
ni amb rares pauses o subtils silencis,
no esgotaràs tots els noms de la mort.
Només recorda
que es diu *vell caminant* i també *mur*,
i com jo que parlo, i com tu que escoltes.
Després, si així ho vols i t'agrada,
vist que la lluna encara
surt puntual de la fredor del mar
i el vent, albardà foll,
xiscla i s'escampa per les seques vinyes,
et serà lícit de sentir-te culte
i, a estones, qui sap si felicíssim.

LLIBRE DELS MORTS

Mira que passes sense saviesa
pel vell camí fressat, tan sols un cop,
i que la veu de sobte cridarà
el secret nom que porta en tu la mort.
No tornaràs. Recorda, no t'apartis,
mentre fas via, del que tan senzill
és d'estimar: aquest blat i la casa,
el blanc senyal de barca dins del mar,
el lent or de l'hivern ajaçat a les vinyes,
l'ombra d'un arbre damunt l'ample camp.
Oh, sobretot estima la sagrada
vida de l'arbre i la remor del vent
a les branques que s'alcen vers la llum!

PERDUT EN UN PAISATGE DE PELEGRÍ CLAVÉ

No deixis l'ombra bona dels vells arbres,
l'ombra darrera d'un incert camí.
Enllà només hi haurà la immensa set
que espera sempre a les tombes dels déus,
el combat del Llebrer amb el Falcó
en la volta solitària de la llum.
Llengües de foc cercaran als teus ulls
l'ofrena de l'aigua per a la boca del sol.
Aleshores diràs en va: «Jo porto
el gran record de les calmes del mar.
Duren en mi la remor de la pluja
i el càntic amagat de moltes fonts.»
Inútilment cridaràs al desert
el desesper del teu dolor de cec.
Car no retorna al naixement del dia
el qui se'n va per una nit ardent.

HO CANTA SEMPRE UNA ESCANYADA VEU

De sobte, en un dia tancat, quan la pluja
et fa proper, sols per a tu, el respir de les flors,
i lentes naus es perden en mars d'incerts perills,
i l'estrany temps s'ajaça com un vell gos cansat,
després de ben tornar-te als peus del Caçador,
sents com pels llargs camins de les teves ferides,
enllà de les dents closes dels teus morts,
en una resignada solitud arriba,
des del fons de la teva petita rebel·lia,
una clara, plena, humil acceptació.
Aleshores diràs: «Sí, tot és just.»
Però no abans, mai abans, sinó quan vingui
amb l'aigua molt callada el respir de les flors.

EL VELL ESTIMAT BRUEGHEL
HO HA CONTAT AIXÍ

Mentre la llum encara
és als camps i retornen
de la lenta llaurada
els bous a l'establia,
ulls de molts cecs esguarden
com són fetes les balles
per dansadors que calça
d'esclops la riallera
comare mort.

Oh, fugir on no fossin
tan nuament sabudes,
tan closes dintre l'ordre
d'aquestes llises nines,
les diferents postures
dels meus peus a la dansa!

Sac de gemecs. M'emporto
la dona i la cullera
i unes dents esmolades
de llop, amb la certesa
de perdre'm ja per sempre
al mig de la febreta
dels giravolts. I sento
com esdevinc tenebra
empresonada al fons
de les buides mirades.

SO DE CORNAMUSA A LA DANSA FINAL

En molta terra reposes els peus,
damunt la humida mort esdevens arbre.
Sense ja nom, ni cap fill, ni consol,
t'estimes, solitari, en cada mancamment.

Et senyoregen ara vols d'ocells o paraules,
o ploren sols per tu amplíssims cels llunyans
la desolada pluja d'aquest últim hivern?
Prop d'un riu pressentit, la teva gran foscor
preguntarà per ombres endins dels ulls cansats.

Sabem profundament com va cessant el ball
i se'ns torna judici i a poc a poc oblit.
Quietes branques! No duren al bosc silencios
mans enlairades d'homes, vella remor de veus.

I tu mai no voldries deslliurar del perill
de la roda i el somni el teu àgil dolor.
Però de cop els braços són ordenats cimals
i les arrels se't perden per la fangosa nit.

ESCRIT A LA MANERA DE SALOM

Alçarà a poc a poc el meu dolor
la bona casa en els dies de l'erm?
Un petit foc que m'allunyi temences,
un llum mirat per la cansada nit.

Ulls des del fred esguarden amb fixesa,
prims llavis diuen tots els noms de la mort
i m'empresonen en una lenta cançó.
Com obriré camins al meu retorn?

Passos i temps em guien a la pau,
i crido amb antic mot el meu desig.
Però sentir només, sense comprendre,
no em salvarà del vell furor del vent.

*La gran casa que heu i el gran que heu
el gran que heu i el gran que heu
el gran que heu i el gran que heu
el gran que heu i el gran que heu*

1991-1992, 2

SENTIT A LA MANERA DE SALVADOR ESPRIU

He de pagar el meu vell preu, la mort,
i avui els ulls se'm cansen de la llum.
Baixats amb mancament tots els graons,
m'endinsen pel domini de la nit.

Silenciós, m'alço rei de la nit
i em sé servent dels homes de dolor.
Ai, com guiar aquest immens dolor
al clos de les paraules de la nit?

Passen els vents, i el triomf, i el repòs,
per rengles d'altres flames i d'arquers.
Presoner dels meus morts i del meu nom,
esdevinc mur, jo caminat per mi.

I em perdo i sóc, sense missatge, sol,
enllà del cant, enmig dels oblidats
caiguts amb por, només un somni fosc
del qui sortí dels palaus de la llum.

B., 1951 - 1953.

Final del laberint
Francesc Escrivà, el nou poeta
1977-1980

FINAL DEL LABERINT

**Dedicat a la clara memòria de
Francesc Espriu, el meu pare.**
30-IV-1940.

...

...

...

Soll das Herz vollkommene Bereitschaft haben, so muss es beruhen auf einem reinen Nichts – in diesem liegt zugleich das höchste Vermögen, das es geben kann.

Meister Eckhart. Von der Abgeschiedenheit.

Et propterea magnus Dionysius dicit intellectum Dei magis accedere ad nihil quam ad aliquid. Sacra autem ignorantia me instruit hoc, quod intellectui nihil videtur, esse maximum incomprehensibile. – Quis enim intelligere possit unitatem infinitam per infinitum omnem oppositionem antecedentem, ubi omnia absque compositione sunt in simplicitate unitatis complicata, ubi non est aliud vel diversum, ubi homo non differt a leone et cælum non differt a terra, et tamen verissime ibi sunt ipsum, non secundum finitatem suam, sed complicitate ipsamet unitas maxima? – Desiderium autem nostrum intellectuale est intellectualiter vivere, hoc est continue plus in vitam et gaudium intrare.

Nicolaus de Cusa. - De docta ignorantia.

I

Amb lent dolor esdevé somni fosc
aquella llum dels altíssims palaus.
I el temps l'escampa pel record, ja flor desfeta
als dits aspres de pluja del meu extrem hivern.
Miro tota la nit i sento el cor
vastíssim de la terra, el maternal
respir fangós que guarda el vinent blat.
Arribaran demà tranquil·les hores,
obertes ales amples dels ocells
duran al camp les grans calmes d'estiu.
Hi haurà potser molt piadosos arbres
d'ombres esteses damunt secs camins.
Però jo, que sabia el cant secret de l'aigua,
les lloances del foc, de la gleva i del vent,
sóc endinsat en obscura presó,
vaig davallar per esglaons de pedra
al clos recinte de llises parets
i avanço sol a l'esglai del llarg crit
que deia per les voltes el meu nom.

II

He caminat estances de la casa
de la destrat del llamp.
Perquè no té finestres,

no podia saber.

Perquè no hi ha cap porta,

no en podia fugir.

Enllà dels passadissos sense llum
avança contra mi un terrible plor,
un plany elemental per altes prades,
per lliures vents i boscos i la nit
ampla i oberta sota les estrelles.

En un extrem perill de mort, em sento molt
germà d'aquell dolor que ja s'atansa,
orb i enemic.

Aleshores, quan la sang
és escampada amb ira per la roja tenebra,
esdevinc justificat, home sencer.

I diuen els meus llavis,
nascudes del coratge, del compassiu somriure,
obrint-me finalment l'únic pas de sortida,
unes poques, fràgils, clares
paraules de cançó.

III

Em dreça el cant
a l'armenter
del resplendent ramat,
al pastor que posava
molt lenta i dolça son
en els ulls de la nit.

El sol se'n va,

i encara veig

als cims

el seu últim adéu.

Ara el pastor

fa armada

en els mercats

altíssims de la llum.
Després s'inclina,
vell, compassiu,
i també compra
aquest petit dolor
que sóc,
i se m'endua
enllà,
per herbes tendres,
per llargs camins de posta,
sempre amb ell
i amb el vent.

IV

Ramats d'estrelles,
ramat del vent.
I jo.
I només un pastor.

Però se'n van
amb molta son
a jaç els bous
de l'alt arment.
Amb mi quedava el vent.

Tots dos venim
seguint el pas
tan lent del sol,
el seu camí:
també volem dormir.

V

Occident!
 Amb el pastor venia
 el llarg ramat del vent.

Vent adormit pastura
 per herbes altes.
 Li abrigarà la son
 or tardoral dels arbres.

El vent i jo bevíem
 a poc a poc de l'aigua.
 Una mateixa set
 ens agermana.

El vent i jo, el vent i jo.
 Vora del riu, seguíem
 tot l'esguard del pastor.

VI

A poc a poc beus mort:
 la set feia el riu maligne.
 No et miris en el corrent,
 no t'allunyis del vent.

No estimis la teva imatge
 al fons de l'aigua.
 Tota la tarda és perill,
 pel vespre ve basarda.

En veure't en el mirall,
 petit amic, tan fràgil,

endins de l'esguard de glaç
per sempre t'has deturat.

Ara no pots fugir
i escoltes com s'atansaven,
sortint de la por del bosc,
lents passos de caçador.

VII

Esdevindrà la tarda,
cérvol, mort amagada.

Or, presonera llum
als palaus de l'aranya:
claror de sol ponent
a poc a poc filava.

El corn del caçador
em cerca per la llarga
ferida de la set
en el mirall de l'aigua.

Com els ulls de la nit
m'acollien, em saben!
Molt lentament, el glaç
allunya les paraules.

VIII

La vella nit es posa
de nou l'abric.
Se'l corda amb una farga
cançó de grills.

Encén el petit home
de la lluna el fanal.
Llançà mudes canilles
al meu encalç.

Tot el perill t'escolta,
cor palpitant.
Grans ullals del silenci
són a l'aguait.

Alta fredor d'estrella
a l'últim glaç
d'uns ulls que ja no veuen
es va mirar.

IX

Com m'encercla el bosc!
Amaga'm dels arbres
de la meva por.

M'allunyes per la nit
de l'orb captaire:
endins he de sentir
remences d'alba?

Em sé presa segura
d'aquesta caça.
Quan cobris la despulla,
a qui portar-la?

Esdevinc, a l'hora clara,
nua ferida de prima llança.
Ja la gran set de tu
s'apaga en la meva ànima.

X

Nua llum d'alba
em feia caritat
d'una roba de plata.

Tan sols de nua llum
s'ha vestit el captaire
i caminà les mars
de la boira de l'alba.

Com la clara fredor
esdevenia llança!
Per la ferida, sóc
de la veu que em cercava.

A poc a poc, el glaç
encalmava la caça.
Apago amb molta sang
la set i la mirada.

XI

Endins de la boira
de l'alba,
què veies, caçador,
què veies ara:
home, cérvol, arbre?
Guarda el teu ràpid dard,
deixa la fina llança.
Penetraràs millor
en el secret d'aquesta
profunda vida clara,
tan solitària,
si la fereixes amb

destral ben afilada.
Però mira'm abans,
enllà de l'hora calma.
Endevina què sóc
a la vora de l'aigua.

XII

Esguarda l'arbre sol:
arrelat en fondàries
d'un somni dolorós,
mira com vaig arbrant-me.

En suplicar més llum
d'estrelles allunyades,
els braços molt alçats
esdevenien branques.

A beure de la font
de les meves paraules,
per l'ordre dels cimals
davallen ocells d'alba.

El cant se'm feia cor
que lentament es para.
La boira velarà
remor darrera d'aigua.

XIII

Ocells de l'alba
lleu baixen el matí
de branca en branca.
A terra, ja se'n va
la llum a pas de tarda.

XIV

La tarda s'ha parat
escoltant-se
en una lleu remor
de fulles molt daurades.

Cauen a poc a poc,
petits mots, suaus ales
de la cançó de son
de la tarda.

Als ulls profunds del llac,
branques ja despullades.
Esgarrifava el vent
el nu dolor de l'arbre.

Em moro en solitud
d'alt tronc vora de l'aigua.
Les grans arrels del plor
he sentit assecar-se.

XV

És acabada la mort de l'arbre,
amb la destrat ja tallaves el tronc.
És acabat el vell dolor de l'arbre,
i te l'enduies a fer-ne gran foc.

Caves la terra esdevinguda eixuta,
on s'assecaren les arrels del plor.
Caves endins de les teves paraules:
no saps trobar-ne la cançó.

XVI

Cavava la llavor
al cor de la secada.
De sol a sol vinclat,
no puc ja redreçar-me.

Obria a cops de pic,
en el record de marbre,
un clot on ben colgar
les mortes esperances.

Treballo durament
en àrides paraules.
S'agosta la cançó,
quan provo d'entonar-la.

Aprofundia el pou
del vident que m'esguarda.
No dormen mai els ulls
fixos al fons de l'aigua.

XVII

El desvetllat
s'oblida del meu somni,
o vol deixar-lo
que sigui sols imatge
de la por immortal?

XVIII

La meva por
cavalca nit,
tremolor d'alba.
Endins del son
m'encalça.

Temps de cançó
vol alta casa.
Amb sang la vaig bastir,
amb mort la coronava.

Cansat adéu,
trist, solitari,
llarguíssim crit d'adéu,
enllà de l'aigua.

El pobre amor
de la meva ànima
diu el nom del no-res
amb odi de paraules.

XIX

Diré del vell foc i de l'aigua.
Si crema molt la neu,
glaçava més la flama.

Diré de l'espasa i de l'aigua.
Si m'ha ferit la font,
em guarirà l'espasa.

Diré de l'ocell i de l'aigua.
Si llum de cims al riu,
fosca de terra l'ala.

Diré de la rosa i de l'aigua:
la mort de la mar fa
la flor més perdurable.

Diré dels meus ulls i de l'aigua.
Si tot ho mira el llac,
jo tinc les nines blanques.

Dic la pluja, la pluja, la pluja clara
i el plor de l'endinsat
sense retorn per l'aigua.
Dic el nom del no-res
enllà del fons de l'aigua.

XX

I, després, el silenci,
petit, tan fràgil,
pell de tambor
que percudí la pluja.
Unes mans
molt suaus
davallaren la morta
cançó,
ninot penjat,
dels llavis de la follia
i la duien piadosament
al repòs de la llum.
Era portada en ales de paraules,
paraules mai no dites,
abelles resplendents.
I jo les seguia
fins al jardí llunyà,
i faig entrar l'eixam
endins de l'oblit,
i fonello ja per sempre el rusc.

XXI

Abelles. Tot l'eixam
tancava dintre l'arna.
És el fonell del buc
de pedra molt pesada.

La terra del bancal
la son dels bous llaurava.
Espona has de bastir
de pedra perdurable.

Amb sang he volgut fer
una cançó de marbre.
La pluja l'esborrà,
paraula per paraula.

La llosa de l'oblit
a poc a poc va caure.
Ni el llarg plorar dels morts
mai més no podrà alçar-la.

XXII

—Recorda't de nosaltres,
per sempre allunyats de la llum de la barca,
privats dels camins del mar i de les ales.
Amb la terra esperàvem la pluja rara,
la set demanava una almoina clara.
La pluja venia i ens era contrària,
ens tancava enllà d'altres reixes d'aigua,
apagava el clam d'ombres ja penades.
Però amb els teus ulls nosaltres ploràvem
i ens fèiem arrel, l'arrel més amarga
d'aquest vell dolor d'amagades llàgrimes.
Plorem dintre teu, dins de les paraules,
en cada una de les teves paraules,
perquè ens recordis avui encara.

—El meu temps estrany el dol esborrava.
Molt a poc a poc, la llosa va caure:
ni amb el vostre plany no podreu alçar-la.

—Moriem en tu o has mort amb nosaltres?
Ets aquí també, ja cançó acabada?
Si per tu sentim com el toc s'enlaira,
que fosc han sonat les fosques campanes!

XXIII

Un altre toc entenia el navegant en perduda mar,
un ample so de festa per camins esglesiers,
com invitant-lo al prec senyorial,
als mots que cridarà la seva gran fatiga.
Però les ones rondinen al seu entorn,
el voltaven ullals del ca enfollit de l'aigua.
Sabia llunyans el repòs i la riba
i s'atarda molt en els perills del viatge.
Car sentia por del nom del no-res
i emplena el seu buit de tristos mancaments.
Per qui ha temut passar a la fosca claror,
diuen les campanes paraules de mort.

XXIV

Les campanes obrien
de matinada
camins a mar.

Però la força
d'aquell corrent
del fons
contrariava
la proa de la barca.

El vent s'adorm
en llençols d'aigua.
Caigudes veles fan
molt allunyada platja.

Ja s'apagava el toc
per l'ampla tarda.
Les portes de la llum
se'm tanquen.

XXV

I guanyo la riba de la nit,
el repòs del sorral que sabia la barca.
S'encenen focs de benvinguda
a la muntanya. Més enlaire,
una a una, les estrelles,
els ulls que amorten avui l'antiga por.
I m'encamino en solitud cap a la font llunyana,
a les prades altes de la serenor del somni,
i s'obrirà lentament, per acollir-me,
el clos indret on jo seré per sempre
amb la meva pau.

XXVI

He deixat endarrera el sorral i la barca,
i la mar grunyia molt apagadament a la meva esquena,
allunyat gos foll d'un antic malson.
Camino amb esforç muntayes amunt
i avanço per rengles i rengles de flames,
alimares de benvinguda de la nit.
Sento enllà una remor que s'atansa,
lliure galop de cavalls a les prades altes

que veig verdejar passats els límits del darrer bosc.
Perquè ja és de dia!
M'arriba de sobte la claror d'aquest nou dia
que esdevindrà plenitud del meu somni feliç.

XXVII

Quan ja sigui feliç
somni de prades altes,
cavalls s'arboraran
saludant-me.

Cel dels cavalls. Venien
enllà de galopades
victòries, per clarins
obeïts de batalla.

Pasturen llibertat,
herbes de sol, les albes,
les tardes sense nit,
teta la llum guanyada.

Per cavalcats camins
ambladors de tornada,
en pau m'acolliran
savis ulls de centaures.

XXVIII

Prínceps centaures,
per les escales
ascensionals del somni,
salvats els cims,
on l'esclatant

triomf del groc
ja dóna senyoria
a la blancor,
se m'emporten.

Els savis ulls
em deixen sol,
molt lluny del bosc,
lluny de l'adéu
de l'últim arbre.

Suprema neu,
l'oblit.
I jo, tot sol,
complit
destí,
només amb mi
i amb l'àguila.

XXIX

Ja salvat en la neu
alta de les muntanyes,
al cim més allunyat,
he dit paraules blanques.

Amb llavis plens de sang
dic glaçades paraules,
la clara solitud
de la meva ànima.

Em fan llargs comiats
branques molt enlairades.
Damunt l'últim avet,
primer domini d'ales.

Em sento despullat
de record i esperança.
Només cançons de neu
podran acompanyar-me.

XXX

L'aire resplendent
arrelà en el plany.
Ales de la sang
drecen a claror.
De la llum a la fosca,
de la nit a la neu,
sofrença, camí,
paraules, destí,
per la terra, per l'aigua,
pel foc i pel vent.

Salvo el meu maligne
nombre en la unitat.
Enllà de contraris,
veig identitat.
Sol, sense missatge,
deslliurat del pes
del temps, d'esperances,
dels morts,
dels records,
dic en el silenci
el nom del no-res.

B., 18 març - 11 abril 1955.

Classe a treballar: *Introducció a la història de Catalunya*
I per què: *perquè sabem que sabem: el món és un país*

LA PELL DE BRAU

*Com a modest homenatge a la memòria de Carles Riba
i perquè pugui potser ajudar algú, a Sepharad.*

Escrit per Joan Corbellà

I

El brau, en l'arena de Sepharad,
investia l'estesa pell
i en fa, enlairant-la, bandera.
Contra el vent, aquesta pell
de toro, del brau cobert de sang,
és ja parrac espesseït per l'or
del sol, per sempre lliurat al martiri
del temps, oració nostra
i blasfèmia nostra.
A la vegada víctima, botxí,
odi, amor, lament i rialla,
sota la closa eternitat del cel.

II

Ets estesa pell de brau,
vella Sepharad.
El sol no pot assecar,
pell de brau,
la sang que tots hem vessat,
la que vessarem demà,
pell de brau.
Si esguardo damunt la mar,
si em perdo lluny en el cant,
si m'endinso somni enllà,

sempre que goso mirar
el meu cor i el seu esglai,
veig l'estesa pell de brau,
vella Sepharad.

III

La pell fa de tambor
percutit per les mans
de la por, pel galop del cavall
que no pot
conquerir l'últim guany
del repòs.
Sepharad i la mort,
cavall flac, cavall foll:
tot sovint no destries
llur nom
en el somni del temps
dolorós.

IV

Galop del cavall flac,
per tristos anys, per aspres
camins de Sepharad.

Arid dolor demana
aigua benigna, blat.
Si poca, la clara pluja
que no se'ns torni sang.

La nostra nit, orella
parada de l'esglai,
escolta com s'atansen,
per l'ampla pell de brau,
rialles sense llavis,
mal somni cavalcat.

V

Si corres sempre endins
de la nit del teu odi,
cavall foll Sepharad,
el fuet i l'espasa
t'han de governar.

No pot escollir príncep
qui vessa sang,
qui ha traït o roba
o qui no alçà
a poc a poc el temple
del seu treball.
Amb el foc primer cremes
la llibertat.

Atansa't a mirar-te
en aquest glaç,
aprèn el veritable
nom del teu mal:
en el rostre de l'ídol
t'has contemplat.

VI

Ídol que vares alçar, imatge del teu mal.

Un llunyà dia del nostre hivern,
ja sota l'emparança d'aquest cel,
al cor de l'enveja vèiem arrelar
amb esglai el gran crim de Sepharad:
la infinita tristesa del pecat
de la guerra sense victòria entre germans.
Vinguts de l'altra banda de la mar

als àrids camps sempre xops de sang,
salvant-nos en el dolor del treball,
guiant-nos per la llum del temple recordat,
guanyàrem lentament una lliure pau.

VII

Els nostres avis varen mirar,
fa molts anys,
aquest mateix cel
d'hivern, alt i trist,
i llegiren en ell un estrany
signe d'emparança i de repòs.
I el més vell dels vianants
l'assenyalà amb el llarg
bastó de la seva autoritat,
mostrant-lo als altres,
i després indicà aquests camps
i va dir:
—Certament aquí descansarem
de tota la vastitud dels camins
de la Golah.
Certament aquí
m'enterrareu.

I foren també enterrats,
un a un, a Sepharad,
tots els qui amb ell arribaren,
i llurs fills i llurs néts,
fins a nosaltres.
Car prou sabem que molts
som encara escampats
en el vent i en la peregrinació
de la Golah.

Però ja no volem plorar
més el temple,
ni sofrir per l'infinit enyor
de la nostra ciutat.

Per això, quan algú
de tard en tard s'atansa
i amb un posat sever
ens pregunta:
«Per què us quedeu aquí,
en aquest país aspre i sec,
ple de sang?
No és certament aquesta
la millor terra que trobareu
a través de l'ample
temps de prova
de la Golah»,
nosaltres, amb un lleu somriure
que ens apropa el record
dels pares i dels avis,
responem només:
—En el nostre somni, sí.

VIII

No ploreu més el temple
que fou enderrocant.
A ponent us esperen
lliures camins de mar.

Arquers del rei, els càntics
ja no s'entonaran
damunt l'alt mur: que siguin
des del record salvats.

Les mirades s'enduien
el cel de la ciutat.
En els ulls, raons fosques
aprenen somnis clars.

Captaires d'un llinatge
de senyors, escampats
pel vent dels mil·lenaris,
venim a Sepharad.

Com estimem la nova
terra de l'aspre pa
que deixa a les velles boques
sempre regust de sang!

IX

Sembren sequedat
en la terra xopa
solament de sang.

Desvetllat als solcs
per les mans cansades,
és el vol primer
dels ocells de l'alba.

Mulla Sepharad
en la gran set d'aigua
molta fam de pa.

X

Si compres pa i et donen
guix repintat,
les dents, en rosegat-lo,

se't trencaran.
El teu dolor fa riure
l'home que sap
l'indret de la farina
i el de la calç.
Et decandeixes mentre
vas engreixant
el lladre que venia
falsedats.

El servent es passeja
dalt del cavall
del príncep que camina
ara descalç.
Amb un garrot amida
esquena i cap
de l'amo que perdia,
sempre callant,
fins el darrer vestigi
de dignitat.
Senyor, com ho suportes?
I l'albardà
no sent que toca l'hora
de desmuntar?

Ès perillós de creure
—fàcil engany
de sord— que no batega
la veritat
angoixosa, complexa,
del vell malalt
que flassades i mantes
xopes de sang
culpablement vessada
varen colgar.
Escolta com et parla

la veu de glaç,
l'esperança captiva,
feble tic-tac:
l'últim cor del rellotge
no es para mai.

XI

Camina amb lent batec el cor
del temps i ens va portant endins
del clos engany pronominal.
Nosaltres som algun cop tu,
quasi mai ell i sempre jo,
quan em fan dir sense repòs
el primer mot de la presó.
I passem, sols units pel pont
del fred esglai d'aquest esguard,
per la buidor d'uns fixos ulls,
tots a rengleres del no-res,
mentre s'acaba d'espantllar
l'última aixeta de la nit
i ni una gota d'aigua cau
als llavis secs de Sepharad.

XII

No saps que les aixetes s'han fet
perquè no hi rafi l'aigua,
i les cases perquè passis
més saludable fred,
i els trens i els camins per al suport
del meritori nivell
de la general felicitat?
Com que no vol mai ploure,

és clar que no hi ha llum,
i amb el diner no compres
res del que vols i perversament necessites,
excepte l'entrada
per al futbol de les festes
o per a la intangible cursa nacional.
Però, mentre els elohim
juguen a coudineta,
tu, tan senzill i sofert,
et consoles
empassant-te una a una
les grasses paraules,
les més sonores, tibants,
laudatòries paraules
que et serveixen quasi de franc
els papers.
Oh, el brou d'aliment, l'alegria
d'aquesta lletra impresa a la paella
sense oli i sense foc!
Després, ja tip del tot i havent-te
escurat el pit, al llarg de la jornada,
en la còmoda escopidora que són sempre
els polidíssims carrers de Sepharad,
te'n vas a dormir, donant gràcies a Déu
en meditar amb esforç, original filòsof,
que falta un dia menys per a la mort.

XIII

Hem rebut en el rostre l'alè del vent nocturn,
com el d'una bèstia maligna a l'aguait,
i esperant-ne la urpada caminarem foscors
de cassigalls de boira, fins arribar al carrer
d'extrem raval, on para botigueta la mort.
Bacco Ernesta, non donna di mal affare. Vingué

del ponte delle Guglie i lloga recambrons
per escoltar manubris molt lentament tocats
amb tremolosos dits de temps i de records.
Arreu hi haurà retrats, rams de flors de paper,
gruixut resclum de cuina, baf remot de canal
venecià, i ens estendran, pel preu,
filagarses d'estora arran mateix del llit.
Empassada l'escala —tres grosses d'esglaons—,
sabem que trobaríem la porta i la fredor
d'aquelles golfes closes a l'aire i a la llum,
en les quals arrambaren, potser per sempre més,
claus i llistons, filferros, un ben suat amor
d'amo trist i minyona fent dissabtes d'estiu,
una crossa, disfresses de carnaval de nen
amb balls de segurs premis, palanganes d'esmalt
saltat a trossos, marcs, un vell braser d'aram.

XIV

Sabem que hi ha guardat, en unes altes
i molt estranyes golfes que són regne
d'espesses teranyines i del fred,
un vell braser d'aram de tres peus,
un antic braser ple de verdet, ara ben coix,
i voldríem que algú escalfés amb ell,
a poc a poc, però sense repòs, algun dia,
aquest advers hivern de Sepharad.
Avui a la paella xauxina a foc lent,
davant les obertes boques de la fam dels fills,
l'escassíssim xanguet que vàrem heure,
enmig del bàtec i de les fortunes del mar.
Els peixos són tres, com els peus del braser,
i designem els uns i els altres amb els noms
—que escrivim amb una lletra clara i prou petita—
de justícia, i honestedat, i treball.

I convidem a taula els joves que badallen
i els mostrem imperativament el magre menjar,
perquè calmin amb ells una mica la gana
i puguin encendre després, amb els dits balbs,
havent ja obert a l'aire i a la llum les oblidades golfes,
els primers i eterns carbons en el braser dels tres peus.

XV

De la més clara
paraula, l'esperança,
cal fer-ne vida
del foc que venç per sempre
l'hivern de Sepharad.

Però desperto
molt aviat del somni:
és amb nosaltres,
a la presó glaçada,
també l'ocell del sol.

Ara s'enduien
el captiu a martiri.
Com esguardàvem
la llum dels cims als fixos
ulls que la mort entela!

XVI

Estiraven les ales de l'ocell solar,
per la façana el puguen cap a dalt.
El claven prou enlaire, reblen els claus.
Retrunyen martellades. A poc d'espai,
dits de botxins manobres el deixen ja

fix en el mur, immòbil. Ben aviat,
els ulls que porten dintre l'immens palau
de la claror pensada s'entelaran
de lenta mort petita. I esdevindrà
l'esglaiós sacrifici d'imperial
capiu que per llargs segles senyorejà
els cims, el cel, els somnis de Sepharad,
un barroer martiri de casolà
capó per a la festa del canvi d'any,
dolor de renegaire rat-penat.

XVII

Iehudi, que no tasta
d'uns anys ençà
ni una set d'aigua clara
ni un bri de carn,
perquè practica gana
de capellà,
païa el seu dejuni
i escampa el baf
d'entranya de resolis
rasclumejant
carrers i cantonades,
amunt i avall,
content d'alimentar-se
de fred, regal
sa i abundós que reben
ben bé de franc
els bocatins més pobres
de la ciutat.
Quan és a punt d'atènyer
la plaça gran,
de sobte una gentada
li priva el pas.

Pujaven a martiri
l'ocell solar:
detalls del vituperi
ja són contats.
El badoc s'ho mirava
ert i glaçat
no sols de fam i gisca,
també d'esglai,
car és de corda fluixa,
peix sense sang.
Iehudi sent a dintre
un fort sotrac,
soroll de trencadissa
de l'últim vas
de vi, la medecina
de tots els mals.
Si no hi ha vi, com beure,
com s'ho farà?
Si no beu, com viuria,
qui el salvarà?
De cop determinava,
tot esguardant
l'ocell, d'acompanyar-lo
en el traspàs.
S'enfila per un arbre,
dret al cim.
A la branca més alta
ha ben nuat
una samuga llarga
de dotze pams,
en pia recordança
del poble sant.
Passa el cap per la baga,
es deixa anar.
Branda el cos de l'empenta,
prou parará!

Ens mostra a tots la llengua
blanca de tant
de tip de pols que es feia
quan caminà
al costat de nosaltres,
homes de pau,
que procurem entendre
el cant d'orat
del cec de la guitarra,
potser germà
de Iehudi, vell sastre
de Sepharad.

XVIII

Que potser la llengua
tan llarga i ben treta
en última mofa
voldria més vi?
Nosaltres encara en tenim.

Sota la branca del penjat,
lletraferits, a Sepharad,
paràvem taula de sopar,
car ens escau de celebrar
com ens trobem —dringa l'or fals—
els uns als altres genials.

Puja de l'intim magatzem
el repertori del poncem
fins a la boca. Groc de mel,
amaga l'ou finíssim tel.
I amb mots que diu l'afecte quec,
ens afaitem de sec en sec.

Mira la nit, el temps mesell:
ni un bri de vent mou el penell.
Prou esmolades ja les dents,
ens allerem d'estar contents.
Rèiem per torn, pagant escriex,
tous acudits de ximple amb xeix.

Fer bon cabdell del mal cordill
de les paraules, que senzill!
Maldem estona en l'embolic
de destriar *inic* de *ric*,
matís de clepsa, tan subtil,
que molt sovint hi perds el fil.

Dels llavis d'un malalt del cor
aprenc que sols l'ànima es mor.
Em palpo el cos. Sento el consol
d'esdevenir col o cargol
o tal vegada gos amb os,
a l'endemà del meu repòs.

Contra l'enterc, doctes mandrons
llancen raons, sòlids maons.
Però jo sóc, amb el meu corc,
un indecís a l'entreforc
d'estrany camins del sí, del no,
i cal que toqui pirandó.

Matat el cuc, com de costum,
ho empudegàvem tot de fum.
Després de l'àpat, girant full,
juguem a cartes. Sempre sull,
em trumfen l'as, guanya l'astut,
volen pistrincs, i tururut.

Ens demanes ara
si calç d'esperança
enlluï la negra
tàvega del tedi
d'un gran esperit?
No t'ho podríem aclarir.

XIX

No ens preguntis, ignora quin tedi, quins llavis
de cansament limiten el trau, com deia la boca
sense repòs els mots de l'últim fred. Nosaltres
riem de por d'entendre del pallasso
que sols l'ànima es mor, només la mica d'aire.
El vell senglar combat atiant els ullals dels gossos
de la desemparança de la nit, al peu de l'arbre
solitari, tan nu, d'aquest penjat immòbil.
Ah, Sepharad! Els febles llums ara se'ns apagaven
del tot, mentre l'home perdut i gran fa una llarga
suca-mulla final de pensaments angoixosos
i es nega a poc a poc en el seu vi.

XX

Miràrem la boca de l'ofegat.
Nosaltres, els virtuosos, vàrem examinar
amb seny i compassió el lívid trau.
Amb minucios detall, amb honrat deteniment,
ressegürem els solcs de les paraules de l'ofegat.
I vàrem dir: «Vegeu com es negà el gran peix
a les profunditats de les mares del vi.
On se'n va anar aquella mica d'aire
que movia encara l'estrany melanocet?
Per quin congost s'emportà l'alegre mort

fullaraca i cristall de la suprema lliçó?»
De les muntanyes baixava la llum,
dura claror pels llargs vessants del temps,
i escanya en el solatge una implacable mà.
Omplim ara la quilma d'olives i de blat
i del cor i dels llavis que ja sentim callats,
i ho durem tot a moldre als molins de Sepharad.
Que l'oli, la farina, el dolor i el treball
guareixin Sepharad, rei captaire, el malalt.

XXI

Molins de Sepharad:
esdevindran els somnis
a poc a poc reals.

Molí de vent, molí de sang:
cal moldre fins els ossos,
perquè tinguem bon pa.

Baixem, per les paraules,
tot el pou de l'esglai:
ens pujaran mots fràgils
a nova claredat.

XXII

Pels esglaons
dels nostres mots,
el cel es torna
a poc a poc
presó baixada,
cloa fosc,
i com de sobte
basarda de pou.

Per l'alta escala
de les paraules,
la llum pujàvem
alliberada:
entén el dia
la nit de l'aigua.

Però les ales
que van vetllar
el dormit príncep,
aquest vell pas
endins del somni
del temps estrany,
s'allunyen, mudes
al crit d'esglai,
quan preguntàvem
per Sepharad.

XXIII

Al centre del redol alcem el clam
i en fèiem llança i estendard.
Sota el palmer la mare judicà
el nostre poble d'enllà de la mar.
Desperta, desperta i digues quina mà
podrà collir d'aquest vellíssim fang
la crossa de la nova autoritat.
Perquè ja no plou mai als àrids camps,
perquè seguim camins de fred esglai,
perquè la mort ens ve i el temps se'n va,
et preguntem pel qui després ha de guiar
un altre breu moment del cansat pas
de les generacions de Sepharad.

XXIV

Si et criden a guiar
un breu moment
del millenari pas
de les generacions,
aparta l'or,
la son i el nom.
l'ambé la inflor
ouida dels mots,
la vergonya del ventre
i dels honors.
Imposaràs
la veritat
fins a la mort,
sense l'ajut
de cap consol.
No esperis mai
deixar record,
car ets tan sols
el més humil
dels servidors.
El desvalgut
i el qui sofreix
per sempre són
els teus únics senyors.
Excepte Déu,
que t'ha posat
dessota els peus
de tots.

XXV

Direm la veritat, sense repòs,
per l'honor de servir, sota els peus de tots.

Detestem els grans ventres, els grans mots,
la indecent parencia de l'or,
les cartes mal donades de la sort,
el fum espès d'encens al poderós.
És ara vil el poble de senyors,
s'ajup en el seu odi com un gos,
lladra de lluny, de prop admet bastó,
enllà del fang segueix camins de mort.

Amb la cançó bastim en la foscor
altes parets de somni, a recer d'aquest torb.
Ve per la nit remor de moltes fonts:
anem tancant les portes a la por.

XXVI

En la foscor mantinc
la porta ben tancada
i gossos desvetllats
contra la por de lladres.
Sentim el vent fressar,
amb boca que no para.

Fulles de somnis vells
una a una es menjava.
Va rosegant l'enyor,
a dures queixalades.
Fill nostre Sepharad,
arbre de nues branques!

Llarg fil de seda fa,
perquè tinguem mortalla.
Però dits teixidors
volen escalf de llana.

El gran dolor callat
un lliure clam infantà.
Aquest últim amor
vestirem d'esperança.

Endins del cor del temps,
despert guardo la casa.
En donaré la clau
a la llum que s'atansa:
la caminada nit
a poc a poc és alba.

XVII

Dèiem: «Hivern de Sepharad!
Hem donat senyoria a la foscor i al glaç.»
Però quan venien els cels d'estiu,
tampoc cap signe d'alba no hi llegim.

Si el vent s'encalma, sentim el respir
del repòs de la terra dormint
aquest difícil somni. Ara sortim
del recer a camp ras, al perill,
i encenem
focs de guaita en la nit.

XXVIII

Pausadament hem ballat en rodona,
entorn dels focs, a les calmes d'estiu,
la mà dins la mà, pressentint crits de guerra,
les clares danses del cel de Saron.

Qui pot ja destriar la terra de la cendra,
com t'has d'alliberar del temps i del record?
Unes altes muntanyes i aquest anell de l'aigua
delicada del mar limiten Sepharad.

No gosis despertar-la del seu difícil somni,
aparta't a vetllar sota la freda llum.
Avui l'esguardaran adormida i perfecta
la teva nit i els ulls, poble del vell amor.

XXIX

Oblidem a poc a poc
i acabàvem
els balls i les cançons
del vell cel
de Saron.
Per l'esglai ja s'atansa
el ritme de la dansa
de l'ós.

Volta la roda sense repòs.
El sol surt, el sol es pon
i sota la seva llum
no hi ha mai res de nou.
Si llegeixes el llibre
del Predicador,
et semblarà prou fàcil
de saber-ho tot:
el qui vol enganyar-se
ho pot fer sense esforç.
Ara dèiem *tarda*,
després direm *mati*,
però ens perdem per sempre
en la mateixa nit.

Diversos són els homes,
diverses les raons,
ens va vivint el somni
d'un únic amor
i ens madura de pressa
per a la mort.

XXX

Diversos són els homes i diverses les parles,
i han convingut molts noms a un sol amor.

La vella i fràgil plata esdevé tarda
parada en la claror damunt els camps.
La terra, amb paranys de mil fines orelles,
ha captivat els ocells de les cançons de l'aire.

Sí, comprèn-la i fes-la teva, també,
des de les oliveres,
l'alta i senzilla veritat de la presa veu del vent:
«Diverses són les parles i diversos els homes,
i convindran molts noms a un sol amor.»

XXXI

Ens entra el titellaire,
per un forat
de la benigna tarda,
l'home del sac.
Un tarot li mig tapa
el déu vos guard
dels ulls. Però de l'ombra
que va deixant
la soturna bubota,

camins enllà,
anaven les collites
a mal borràs
i ventres d'esperança
s'han d'afollar.
Emparaulat a rapis,
fa cassigalls
de les cançons de l'aire
i s'endurà
ben sencera la plata
del vell arbrat.
En aquest escenari
de Sepharad,
pengem de fils que mouen
secretetes mans
i puntegem al pulcre
ball del parrac.
Quan el terral s'ajoca
damunt els camps,
esbotzen rafegades
de vent de mar
tot el paper del fràgil
teló pintat.

XXXII

Vent que ha vingut de mar
xiscla presoner a les reixes dels canyars.

Nosaltres miràvem enllà
camins del vent, camins de mar:
barques d'esperança farem avarar.

Els arbres de plata es van allunyant
molt endins del somni d'aquest temps parat.

I baixen d'on el record ja tramuntà,
al llevant impossible dels nostres anys,
per l'olor del fonoll, per tancats
d'atzavares i aloc, ventres blancs,
mandroses sargantanes, els rials.

XXXIII

Fins a les ones lluerts o serpents,
fins a les ones la sorra del temps.

Boques ardents han begut
enyorança d'aigües en càntirs de fum.

Aigua de pluja d'esborrats jardins,
remor de la font que ja va emmudir.

La llengua de la set s'atansà
a llepar la burla d'un pensament fals
d'humitat als abismes de la sal.
La llengua que penja en el pal de la set
amidava el pou del nostre turment,
furgava en les seques arrels del vell crim,
es colga en l'eixutesa del meu crit.

Com el vent captiu als canyars,
nosaltres, nosaltres i el nostre fang,
presoners per sempre del record dels anys.
En el llibre clos avui hem llegit:
«No ploreu el mort, aquest vostre fill,
sinó amargament el qui se'n va anar
lluny dels cels i del somni de Sepharad
i a la bona terra no tornarà mai.»
Bona terra d'odis, xopa de la sang
que és deu de la nostra set d'eternitat.

XXXIV

Amb xarops ben espessos
 la set vam enganyar.
 Com més ho embolicàvem,
 ho vèiem tot més clar:
 és molt senzill de creure
 que saps la veritat.

Encarcarats a rígids
 seients episcopals,
 darrera la finestra,
 miràvem el tancat
 tranquil del cementiri
 on ens enterraran.

Podem a la vegada
 trobar-nos al sorral,
 enmig de purrialla,
 ballant esdernegats
 amb un ós de gitano
 aquest mal contrapàs?

Dits d'aldufer comencen
 un ritme galopant.
 Plorem, del tip de riure,
 fins llàgrimes de sang.
 Al fons de cap misteri
 no arribaries mai.

A poc a poc sortien
 de port esvelts quillats
 d'esperança. En ple tràngol,
 potser naufragaran.
 Damunt del mar, enlaire,
 volaven ocells blancs.

XXXV

Enlaire van passant blancs ocells vers el sud,
 avui, per l' ampla llum d'aquest dia tan llarg,
 i a poc a poc acaben camins de bon temps,
 es tanquen les darreres portes a la llibertat.
 Ara toca l'alduf la descarnada mà,
 i els llavis més prims ens van dient *haviv*,
 amb espantós amor, mentre ballen i ballen
 sense parar els nostres peus cansats
 i fem riure i riem fins a les llàgrimes,
 fins a l'extrema inquietud de l'alegria.
 Hi ha una mica de vent als pàmpols, als xiprers,
 ran del fonoll, i sempre el mar, i les ales
 ens obren més claror, desperten més desig
 de cel piadós i gran, nou cel de Sepharad.

XXXVI

Tresquem a la sorra,
 agafats pel nas:
 feiem ballarugues
 amb l'ós Nicolau.
 Lladres i brivalla,
 reis a Sepharad,
 lliguen amb nosaltres
 figures i salts
 i ens bastonejaven
 l'esquena i el cap.
 La mort ens esguarda
 dalt del campanar
 de Sinera i crida
 que m'estima tant.
 Les mans descarnades
 marquen el compàs,
 sorollen rialles

aquest viu tancat.
No diràs que menjo
de baldraga, car
amb suor de dansa
sempre vaig pagant,
del brou a les postres,
l'àpat de la fam.
Negra nuvolada
de sobte colgà
la claror del dia
i s'emportarà
la collita pobra
de l'eixut dels camps.
Volen orenetes
a frec de rial.
El raïm verola
ran mateix del mar.

XXXVII

Verola el raïm, i ara de cop l'estesa
lentitud de l'estiu s'aixeca al davant,
com un mur, i ens imposava,
ulls endins, aquest estrany retorn,
i mirem caminant les clarors allunyades.
Vet aquí les vinyes, i els arbres, i el mar,
i nosaltres, encara, sota el cel de Sepharad.
Donarem un darrer nom a cada cosa,
quan facin vells records quasi una nova creació.
Prou saps que enllà ja no hi ha res, excepte
la quieta, freda, solitària, fosca
llum, graons i pous de llum, on les paraules
s'apaguen i es perdien a cavall del silenci.
Ressona el galop, ben al fons, el galop
per llargs carrers nocturns d'aigua molt negra,
i ens sentim pensats supremament en la por.

XXXVIII

No convé que diguem el nom
del qui ens pensa enllà de la nostra por.
Si topem a les palpentes
amb aquest estrany cec
i ens sentim sempre mirats
pel blanc esguard del cec,
on sinó en el buit i en el no-res
fonamentarem la nostra vida?
Provarem d'alçar en la sorra
el palau perillós dels nostres somnis
i aprendrem aquesta lliçó humil
al llarg de tot el temps del cansament,
car sols així som lliures de combatre
per l'última victòria damunt l'esglai.
Escolta, Sepharad: els homes no poden ser
si no són lliures.
Que sàpiga Sepharad que no podrem mai ser
si no som lliures.
I cridi la veu de tot el poble: «Amén.»

XXXIX

Perquè cedien els ulls al dolor de l'espera
i els set llums del canelobre
han cremat tant de temps,
potser sentim que ja la nit s'acaba.
Aprengem ara que les estrelles seran
donades en servitud a la grandesa de l'home:
aquestes són les noves paraules que diu
la boca de la darrera riulla de la mort.
L'home aleshores esdevindrà
lliure i feliç, fins i tot a Sepharad.
Però nosaltres sèiem solitaris

davant la finestra, davant aquestes nines
blanques del cec, l'estrany endeví,
i no oblidàvem els manaments de l'antiga llei:
«No mentiràs, no robaràs, no mataràs»,
aquests eterns preceptes
vàlids arreu, a Israel i a la Golah,
al regne quasi conquerit de les estrelles
i també, algun dia, a Sepharad.
Almenys en el dia del judici
de Sepharad.

XL

Però tu te'n rius:
penses que l'aranya
sempre tindrà fil.

Em tornes mesell
i em deixes podrint-me
en aquest femer.

Vens quasi de franc
al drapaire tires
de la pell de brau.

Gos, la teva tos
voldria escurar-nos
fins al moll de l'os?

Ensenyem al fart
els nostres vells queixos
ja del tot xuclats.

Rebentes de tip,
mentre esdeveníem
cada cop més prims.

De tant badallar,
mira com els préssecs
cauen del cavall.

Envoltat de fum,
perds el món de vista
i t'acluques d'ulls.

Quan despertaràs,
la rialla als llavis
se t'estroncarà.

XLI

Et rius de nosaltres, d'aquells
que sempre somnien amb els ulls oberts.
Però quan contemples el fons del mirall,
tens por dels qui saben dormir desvetllats.

Nu, en la cendra, el mesell.
Tres amics benignes i un altre després
damunt l'infortuni ploren de contents.
Pols de millenaris no vestí la veu:
«Em diràs si l'home és més just que Déu?»

S'atansà l'aranya molt a poc a poc,
fredament atrapa la buidor del pou.
Fines potes ratllen, sense cap remor,
aire, vidre, vida, temps de la presó.
En parets de fosca, vaig llegint un nom.
Quan em deixin jeure, quin coixí la mort!

Baixo per la llarga corda de la set,
dalt de l'aridesa del dolor del vers,
amb un vas de clara caritat de cel.

Em batien ales d'àngels esparvers,
sabres de paraules em tallen els peus.
Però l'aigua salvo per al meu desert,
neguit d'esperança de llavis ardents.

La covarda gana del fill de retorn
barriga en deixalles que no volen porcs.
El pare li llança pedres de perdó,
sopa de doctrina amb llardons de mots.
Encetava el pròdig un tendríssim dol:
si fameges, mira de semblar ja bo.

Els cecs avançaven, pel més orb guiats,
dret a les cingleres de la crueltat.
Com deturariem passos vacil·lants,
quan els pensa lliures de caure en el mal
la blancor parada d'aquest fix esguard?
Mentre rodolaven esgarips d'esglai,
una nova fila camina palpant
l'eterna tenebra que l'engolirà.

Vell ric, solitari, sense successor,
en va cercaries un bri de consol
pujant més les ermes piles del teu or.
Cap repòs no compres en el darrer llit.
Mai no vindrà l'alba de la groga nit,
ni podràs aprendre la lliçó del crit:
«El-Elohe-Israel!
Només uns dits joves, si encara són nets,
guariran les plagues de l'estesa pell.»

XLII

Que les joves mans
—fredes, fortes, netes—
sàpiguen comptar.

Esdevens hereu
dels dies de l'odi
i del desgovern.

Vigila despert
on jeu amagada
l'olla del diner.

Si vols el poder,
fes que sigui teva
i mana després.

Per cordes de llum
baixem a l'abisme
dels somnis perduts.

Dolçament se'n van
barques de naufragi
alta mar enllà.

Pujaren els ulls
dels cecs, ran de timba,
escales de fum.

Vida breu de flor:
neguit d'esperança,
lent treball de corc.

La set vaig calmar,
i l'infern es reia
de la caritat.

El príncep del món
ens asseu a taula,
a sopar amb la mort.

Devoràvem lloms
i costelles d'altres
honorables porcs.

Ja ben engreixats,
passem tot de sobte
del seient al plat.

Arriben les dents
fins al moll dels ossos
dels grans pensaments.

Trenquen els queixals
l'arc de l'espina
que tant s'encorbà.

Ànima. Només
una mica d'aire
que s'emporta el vent?

Preguntes, i els mots
són pedres llançades
per estranys mandrons.

Tornen contra teu
i et colguen, feixugues
runes de castells.

Per camins de fang,
guiàvem el nombre
cap a la unitat.

I ens duia l'esforç
a quedar-nos sense
ramat ni pastor.

No entenem per què
cobrim amb paraules
el buit del no-res.

Del buirac del temps
traiem la sageta
del nostre lament.

Clavem el punyal
del crit al duríssim
cor de Sepharad.

XLIII

—El plany em cerca per l'eixut,
pel pas de plom del temps perdut.
Però no deixa cap senyal
en carn de força o d'hospital.

—Només el cop de la cançó
de l'enfadós al païdor:
no arriba mai, enllà del mur,
al cor d'un món sense futur.

—En el sembrat no neix el blat,
car ja no plou a Sepharad.
Ermen els camps, és sec l'erol.
Alcem els ulls, mirem el sol.

XLIV

Contra el sol
la blavor,
aquest tronc
d'arbre mort.

Damunt foc
de rostolls,
ample vol
de falcó.
Cap saó
en els solcs,
cap remor
de vent nou
als alocs,
cap consol
ni repòs
de cançó.
En el cor
de l'agost,
llarga pols
de lent folc.
A la por
que jo sóc,
que som tots,
obre sols
el record,
per secs pous,
per l'enyor
del vell glaç
de les fonts,
el camí
de mai més
del retorn.

XLV

Tornem pel record als vells passos
d'aquest camí. Però no vèiem
cap nova deu, cap senyal d'aigua,
al pou de l'acontentament.

Cel de cornelles. Implacable
cançó xisclada damunt l'erm:
«Si per un poble mor un home,
el nostre poble per no res.»

XLVI

De vegades és necessari i forçós
que un home mori per un poble,
però mai no ha de morir tot un poble
per un home sol:
recorda sempre això, Sepharad.
Fes que siguin segurs els ponts del diàleg
i mira de comprendre i estimar
les raons i les parles diverses dels teus fills.
Que la pluja caigui a poc a poc en els sembrats
i l'aire passi com una estesa mà
suau i molt benigna damunt els amples camps.
Que Sepharad visqui eternament
en l'ordre i en la pau, en el treball,
en la difícil i merescuda
llibertat.

XLVII

En la llei i en el pacte
que sempre guardaràs,
en la duresa del diàleg
amb els qui et són iguals,
edifica el lent temple
del teu treball,
alça la nova casa
en el solar
que designes amb el nom
de llibertat.

I tu, home dels dies d'ara
de Sepharad,
no visquis més la mort
d'un repòs covard,
arrisca't a salvar-te
del teu mal.
Navega les fortunes de la mar,
il·luminant-te de clarors de llamp.
Lluny del port de refugi
rentaràs
en aigües d'esperança
tota la sang
d'aquesta trepitjada
pell de brau.

XLVIII

Vius i voldries no sentir-te en el perill:
tan imperativament et mostra l'índex de la por
el camí que porta des d'una lliure mar
fins aquella riba segura de la mort.
Has dit *vida*, has dit *risc*,
i repeties el mateix amb dos inútils mots.
No escoltis ara els lladrucs del gos
dels tres caps, els cants de la nit, rialles d'anorcs
que desitgen que no et resolguis mai a esdevenir
qui ets tu, només tu, solitari
home —sense un altre nom— i la seva veritat.
Pensa, treballa, lluita i sofreix per Sepharad,
sota la pluja i el torb, en l'alegre mar de llamp.
Car sempre serà temps de sortir del perill
i guanyar orsejant o a la cia la tristesa del port.

XLIX

Deixa que el greix dels eunucs trontolli d'estèrils rialles
i detura-les, quan et cansin, amb el puny ben clos.
Car tu ets home, vella mida de totes les coses,
i cercaràs en va una més alta dignitat
arreu del món que miren i comprenen els ulls.
Què pot desesperar-te, quin mal no suportaràs,
si acceptes el temps i la mort i l'honor de servir,
els nobles manaments de l'eterna llei?
Desdenyós de lloances, de premis i de guany,
treballa amb esforç perquè sigui Sepharad
per sempre altiu senyor, mai tremolós esclau.
I quan arribis a la porta de la teva nit,
en acabar el camí que no té retorn,
sàpigues dir tan sols: «Gràcies per haver viscut.»

L

Navegat amplament el perill,
quan els ulls han sabut descobrir
molt endintre del torb la gran calma
secreta del mar i obrim pas al vaixell
per les aigües darreres del risc,
ja no és potser trist de guanyar
el tranquil
port del nostre retorn,
al llindar de la nit.
I després, estimada la terra, venim
per la pols fins a l'arbre que creix
arrelat en el cor
últim de totes les coses,
i acabem el camí.

LI

Hem caminat i avui ens emparàvem
 en la crescuda serenor de l'arbre,
 contra el gran vent del llinard de la nit.
 Hem estimat la terra
 i el nostre somni de la nova casa
 alçada en el solar de la llibertat.
 No una segura flor, però sí l'esperança
 de la segura flor hem collit i portàvem
 al llarg d'aquesta pols de la peregrinació.
 Ara deixem les paraules
 i ens hem sentit arribats al silenci,
 per la remor d'una llunyana cavalcada.

LII

Dintre del silenci
 cerclat de remor,
 pell de brau estesa
 que trepitgen tots.
 Quan aquells dits joves
 l'alcin de la pols,
 altament tremoli
 damunt el repòs
 dels qui l'estimàrem
 parrac sangonós,
 dels qui la servírem
 en dies de dol.

El llunyà seguici
 ara és ben a prop.
 Al davant venia
 cavall amblador.
 Genet sense llavis

riu el nostre nom.
La freda paraula
sentim sense por,
car en l'esperança
salvem l'últim cor
nu de cada cosa,
de l'home, del pou
on arrela l'odi,
tot l'immens dolor
del vell mal que neguen
aigües de perdó.

LIII

Amb l'únic guany de la nostra
humil esperança, quan arriba
davallant per la nit la cavalcada,
alliberats, ja no temem
el pas i el domini del flac amblador.

Perquè el gran nombre
après i ordenat de les paraules
es perd lentament en el silenci,
ara volem escriure
tal sols aquest teu nom.

LIV

Nosaltres volem
només,
amb esperança
humil,

la plenitud eterna
de la rosa,
una suprema eternitat
de flor.

Mentre les cases de la nit
es tanquen, una a una,
i la foscor s'endinsa
cap a les deus
de l'alba,
els nostres ulls aprenen
dels més sensibles dits
de cec
a mirar i saber,
a comprendre
amb lent amor.

Així hem resseguit
els rius i les muntanyes,
la seca antiplanura i les ciutats,
i dormim cada somni
de llurs homes.
Hem estat amb el vent
en els camps, en els boscos,
en la remor de les fulles i les fonts,
i anem escrivint
en aquesta pell estesa,
en un cor amagat i immortal,
a poc a poc el nom
de Sepharad.

Lavínia, juny del 1957.

Sinera, juliol del 1958.

Con buen servicio vencen caballeros de España.

Libro de Buen Amor.

LIBRO DE BUEN AMOR

A Santa Llúcia, filla de Santa Genoveva,
i al meu amic el Sr. Ferrer Gil.

LLIBRE DE SINERA

*A Maria-Lluïsa Espriu, la meva germana,
i al meu amic el Dr. Felip Cid.*

La tristesa del món produeix la mort.

2 C., VII, 10.

**Em sento morir quan moriu i em sento
viure quan viviu.**

2 C., VII, 3.

I

Remor de cops d'aixada, no la sents?
Rera les altes tanques de paret.
Sense repòs, però molt lentament,
enllà de la cleda contínua del temps.

Arrencaren els ceps, han cremat els sarments,
damunt la terra bona s'estenia l'erm.
Pel serpent del rial arrosseguem
passos neguitosos d'aquests peus de vell.

La saviesa clamava al guaret,
a les canyes seques que movia el vent:
«Contempla't en mi com esdevens
aconseguida mort de tu mateix.»

Ajupits en l'ombra, caven comparets
a les despullades vinyes de l'hivern.
No hi ha llum per tota la buidor del cel.
Només uns cops d'aixada al fons del fred.

II

Ets en el teu hivern, i aquest fred de la terra,
desvetllat pel magall, sorgit a poc a poc,

puja de cada clot i s'estén i cobria
de closques de secs cargolins el cansament del mur.
Ah, tants petits esforços ja buidats de sentit,
tan lluny encara, i per sempre, del premi dels vidres
que guarden el dret de la son i la burla de l'amo!
Però bolla una mata de peix en l'enfosquida mar,
on sé més l'espessor de sapes i d'anquines,
i la mica de vent s'apropa fins al guaret i deixa
a penes un tel de recordada boira en el prim fonoll.

III

El vent pel fonoll escampava
a petits trossos la boira esquinçada.

—Si proves a collir-la es fon als dits:
el record no la pot aconseguir.

—Els ulls molt lentament l'aplegaran,
car sabien i compten i no dormen mai.

El carro del drapaire s'omplí
de la mercaderia dels bocins.
Del cor del son de la maresma ve,
en fer-se vespre, al pas de l'arriet.
S'atansa per la fosca del camí
remor de campaneta la ning-ning.
Arrossega basarda de nit,
desvetllava la fressa dels grills.
Entrava a poc a poc en el carrer,
des de l'estranya tristesa del temps.
Quan s'aturava davant del cancell,
seguts dintre de l'ombra l'esguardem.

IV

Mentre sèiem al cancell, en la vetlla d'estiu,
en el repòs de l'aire,
i el llum feia de sobte més trista la claror,
arribaven pels rials lladrucs llunyans dels gossos
de les altes masies de la nit.
Car tota la carena era nit, i la fressa
d'un vianant cansat aixecava
de la fosca, a poc a poc, la basarda.
Aleshores algú digué: «He vist avui
moltes orenetes, com pardals, damunt els camps.»
I una altra veu: «Potser plourà aviat.»
I jo vaig cloure els ulls i els mirava
un a un, ja en llur pau, els meus morts.
I sabia aquest camí sense ells per sempre més
i com passen també els dies que vindran
per la llarga buidor del sorral.

V

Com avui tu, i fins com tu, també, l'endinsat en demà,
aixecàrem ahir damunt la humida arena
castells de joc que sempre la mar d'estiu esborra
amb la seva ampla, contínua, mansa llengua de gos.
Som encara al sorral, i passen ran de les ones
xiscles i fum de trens esbalandrats de càrrega,
vers el nord o cap al sud, i s'allunyen per camps
estranyos i del tot closos al lent amor dels ulls.
Ombres de guaites, des de la Torre dels Encantats,
vetllen l'injust repòs dels erigits en amos
de les més tristes hores. Furguem cercant la sang
del cor del pou ben agostat dels somnis,
amb llargs pals punxeguts de vells captaires.

Ara les petites muntanyes que s'alcen a ponent
es posen una a una mantellines de boira
i entraven en corrua pel gran portal del vespre,
a poc a poc, car toco pel nostre temps ja mort.

VI

Ampla taca del so:
va cobrint i extingia
altes cançons de l'aire,
les guspies del foc.

Esdevingut batall
de campana esquerdada,
convoco al pasturatge
la gran fam del ramat.

Ventres llargs, ventres tous
dintre la terra fosca.
A poc a poc ens trien
barrigant la fredor.

En el carner, tresors
d'espesses galeries.
Ben aviat, el cor
del temps estrany, nosaltres,
molls camins, només llot.
Després, aconseguida,
ja per sempre, la pols.

Però cecs pals furgaven
l'eixutesa del sòl
d'aquest no-res. Venien
a resseguir barrots
de les reixes tancades,
ferien el meu son.

VII

Amb els pals els captaires resseguien
un a un els barrots de les reixes del meu carrer.
S'atansaven a poc a poc des de la pujada,
venint del camí d'atzavares del Mal Temps,
i demanaven caritat de cancell en cancell,
escamots de la basarda de la nit en el migdia solar.
Un cop a la setmana els pobres arribaven
en una lenta, quasi aturada processó
i ens cridaven amb veus de ronca cantarella
al tenaç i obscè mercat de sutzures i mals.
La corrua passava davallant cap a la placeta
i es perdia després, pels alts plàtans polsosos,
enllà de l'ombra ja llunyana dels xipters.
Com deixava sollats els portals, les eixides,
la mica d'aire de mar, la llum sencera de l'estiu!
Però encara quedava, sempre ressagat, el vell cec
que s'ho mirava tot des de les plagues dels seus ulls,
àvides, xopes de sang, calentes,
obertes sense cap resposta a les preguntes del nostre esglai,
esbatanades en el buit fins que les cobria
en un sobtat vol compacte la negror del moscam.

VIII

Al vell orb preguntava l'esglai
si el meu poble tindria demà.
I la boca sense llavis començà
la riota que no para mai.

La destral de la llum en els caps.
El carrer se'ns tornava fornal.
Una mica d'oreig de la mar
arribava de sobte als portals.

Els ulls blancs ja no eren davant
la temença que havia parlat.
Ara els passos s'allunyen enllà
dels immòbils xiprers vigilants.

Reprenfem el somni tenaç
—contra el bou, el serpent, el senglar—
de la nostra difícil bondat,
de la nostra viril dignitat,
de la nostra fidel llibertat.

IX

Es desvetlla la fam
del senglar,
ara que fa basarda
i el morenc és alt.

Al prat de l'herba molla
hi ha verí d'escurçó:
s'emplenaran de sobte
aquests meus ulls de mort.

La rella que arrossega
el bou enllà del fang
obre solcs de tristesa,
lents records desolats.

Veuràs potser com cauen
les regnes d'unes mans
injustes, quan s'abrandi
de cop la nova sang?

El qui espera sabia
tornar, des del jardí

clos en el son dels arbres,
per llargs camins d'oblit.

Claror de l'aigua, prima
molsa del safareig.
Varava fràgils barques,
en encalmar-se el vent.

X

Barques de paper
varava en la llarga
quietud del vent.

L'or assedegat
d'abelles i tarda
beu l'aigua del mar.

Quan se'n vagi a fons,
miraré la barca
del soldat de plom.

XI

Baixaven la barca i el soldat
al fons de l'aigua d'aquella mar
que el meu somni feia real.

El tritó de fang, des de dalt
de la molsa tan humida, ho va mirar.

La claror ja s'anava ajocant.
Arrossegaven vespre lents llimacs.

Quan acaben de treure el domàs
del calaix on ahir fou desat,
al jardí dels cinc arbres brillà
una mica de fred de fanal.

XII

Dalt del Mal Temps, arran
les velles soques
dels garrovers corcats,
tornava el vent a començar.

Per un camí de cabres
baixà fins al rial.
Esglaonava fressa
en els canyars.

Després, ja seguida la sorra,
a la vora del mar,
un cop tots els caressos
ben esguardats,
convoca els seus patrons
a sardinals.

XIII

Surt el vent de mar,
ara que vespreja,
cap a sardinals.

La fusa del vent
entelà de boires
tot l'esguard del cel.

Amb els primers grills
juguen a cucorna
els ulls de la nit.

XIV

Pregunta el lent ric-ric:
«Si cegues mans et cerquen,
encara ets aquí?»

A les palpentos, nit.
Si et sents presa segura,
on fugir?

Quan t'assenyali el dit,
per endinsar-te en l'ombra,
digues que sí.

XV

Assentiré de grat, car només se'm donà
d'almoïna la riquesa d'un instant.

Si poguessin, però, durar
la llum parada, l'ordre clar
dels xiprers, de les vinyes, dels sembrats,
la nostra llengua, el lent esguard
damunt de cada cosa que he estimat!

Voltats de por, enmig del glaç
de burles i rialles d'albardans,
hem dit els mots que són la sang
d'aquest vell poble que volem salvar.

No queden solcs en l'aigua, cap senyal
de la barca, de l'home, del seu pas.
L'estrany drapaire omplia el sac
de retalls de records i se'n va,
sota la fosca pluja, torb enllà,
pels llargs camins que s'esborren a mar.

XVI

Als camins del mar,
barques i fortunes
no deixen senyal.

Com arribaria
al sord aquest clam?
Faig, perquè l'escolti,
foc del nostre glaç.

Parlo d'esperança,
desesperançat:
un vell mot no calma
més antiga fam.

El meu món tenia
presos els portals.
Amb mort confinava
per tots els llindars.

Llengua embastardida,
poble bou al fang.
Necis jocs podriren
vils cervells parats.

Endinsada vela
per l'última mar.
Les ones mullaven
l'ample cel d'altans.
Abatuts els arbres,
el buc es tombà.

XVII

Aquesta tristesa, immensa, glaçadora,
que plana des de sempre damunt nostre,

fa que sentim proper l'acabament d'un món.
Però qui cap si algú, des del mar de naufragi,
un dia guanyarà la clara riba
i ordenarà de nou el pas afermat
pels oberts i dreturers camins.
Aleshores serà potser comprès el cant
que s'elevà i amb molt dolor venia
del cor mateix d'aquesta nit.

XVIII

No s'entenia la cançó de la nit,
de tan clares com eren les paraules.

«T'avens a vendre per engrunes d'or
l'antic solar on has bastit la casa.
Als fills imposes, car els vols senyors,
guisofis agres d'una llengua estranya.
Arran sempre de terra, el teu musell
s'afina barrigant entre deixalles.
L'amo t'encerta cada dia el llom,
en fer-ne dòcil blanc d'escopinades.
Grunys de plaer i ben humil t'ajups
sota el fuet i les burles més grasses.»

D'aquella mar venia l'aspre cant
d'una veu d'ira que no pot cansar-se.
Des de molt lluny volà com un falcó
d'esteses ales amples.
Entrava llargament en el recer
del jardí dels cinc arbres.

XIX

La llum imaginada ha triat el recer.
Aquesta llum espera l'atansament real de la llum.
Ocell que en saps l'origen, obre l'esguard
de l'ull sense parpella damunt del jardí.
Rera quedà el fosc vent del desert,
l'hostil llebrer vençut de l'àrid malson.
Començarà la tremolor d'un himne
en els llavis secrets de cada cosa.
Car ara el jove sol venia regalimós de mar
i puja, clara quietud, a poc a poc, deturant-se,
pel camí, tan blanc i llis, de l'alta paret.

XX

Moll d'aigua de mar,
el sol en aquesta
paret va arribant.

L'alçaren només
perquè la camini
la claror d'hivern.

La tranquil·la llum
puja el mar amb una
freda lentitud.

El dia segueix
la blancor. Retarda
l'hora del ponent.

El curt pas del sol
és la llarga mida
del son del dragó.

XXI

Quan s'abaltia el sol, ben ajaçat en l'alta
heura de la paret regalimosa del jardí,
ens duïen mans humils davant les velles dames
que coneixien els noms i els pecats dels morts i dels vivents.
En llur repòs parlaven amb allunyat afecte,
sense esperar resposta, només el dring dels mots.
Una d'elles, però, amb els seus ulls tan clars
ens mirava, callada, des de la saviesa,
i feia que el silenci planés damunt els caps,
parat vol de cigonya dalt del vespre d'un cel castellà.
En esguardar-la al mig de l'amplíssima estança,
donant-li senyoria tota la nostra por,
ens era bon refugi el somriure més lleu.
Després he vist l'antiga porcellana
trencada enllà dels dies buits, i el mar
molt mullat per la pluja, i la llum
que a poc a poc s'atura en el son del dragó,
i com rares paraules, recapte d'aquell temps,
m'endinsen ensorrant-me per l'enclotat camí.

XXII

Per l'enclotat i sec camí de sorra
sentia al lluny resplendir la carena.
Jo no la veig, però, perquè me'n priven
les altes tanques d'alocs i canyars.
Hi plana sempre una remor de vent
llevat de mar. Del guaret arribaven
aspres olors de pols i fum de fullaca.
Lladrucs remots de gossos. De sobte m'acull
l'ombra crescuda a redós del casal.

XXIII

Gran i benigna ombra del vell eucaliptus.
 Fora del clos del casal i l'ermita, unes poques acàcies
 i el doll continu de la font. Concixia
 i a ulls clucs segueixo les voltes del camí,
 car he mirat intensament aquesta terra.
 Llunyanes veus de comparets, remor d'aixades,
 raucar lent de granotes als bassiols.
 Venia encara rost amunt una tartana
 i em puja l'aire i la claror del mar.

XXIV

Quan la llum pujada des del fons del mar
 a llevant comença just a tremolar,
 he mirat aquesta terra,
 he mirat aquesta terra.

Quan per la muntanya que tanca el ponent
 el falcó s'endua la claror del cel,
 he mirat aquesta terra,
 he mirat aquesta terra.

Mentre bleixa l'aire malalt de la nit
 i boques de fosca fressen als camins,
 he mirat aquesta terra,
 he mirat aquesta terra.

Quan la pluja porta l'olor de la pols
 de les fulles aspres dels llunyans alocs,
 he mirat aquesta terra,
 he mirat aquesta terra.

Quan el vent es parla en la solitud
dels meus morts que riuen d'estar sempre junts,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Mentre m'envelleixo en el llarg esforç
de passar la rella damunt dels records,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Quan l'estiu ajaça per tot l'adormit
camp l'ample silenci que estenen els grills,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Mentre comprenien savis dits de cec
com l'hivern despulla la son dels sarments,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

Quan la desbocada força dels cavalls
de l'aiguat de sobte baixa pels rials,
he mirat aquesta terra,
he mirat aquesta terra.

XXV

Res no deturaria
la força dels cavalls
de l'aiguat. Si esclatava,
deixa'ls passar.

El galop d'aquests poltres
no durarà.
Els lloms dels bots es trenquen
en el mar.

Deliri de la pluja,
veu del llamp.
Retruny amplificada
rost avall.

El grop estén la fosca
més enllà
dels límits que guardaven
els turons del Mont-Alt.

Folles raons de bàtec
són de mal escoltar.
Però potser hi sentíem
un dolor molt humà.

XXVI

Ara ve parlant
amb raons de folla,
sola pels rials.

Molt humanament
perd el seny aquesta
pluja de mal temps.

Car sap que no pot
deixar mai de veure's
caminada mort.

Li encenien dits
fanalers d'enlaire
llums de carrer trist.

Per no caure al fons
enclotat de l'ombra
fosca dels alocs.

Perquè es miri en clars
ulls que l'emmirallin,
quan es negui a mar.

XXVII

A la veu de la pluja
varen emmudir
les vides tan petites
que es parlen en la nit.

Quan fa bon temps,
es criden ben endins
de la foscor. Comencen
molt cautament subtils,
monòtons, lents
diàlegs sense fi.

L'aire més prim, la menta,
l'aigua de rec, el grill
es cerquen i s'apleguen
en un mateix camí
de fressa compassada,
de silenci tranquil.

Però com que la pluja
deixà tota la nit
arran del mar deserta,
avui no el puc sentir.

XXVIII

En la nit deserta,
només una mica

de llor d'estrelles.
Veig la negra barca
per la mar oberta.
Vent xaloc l'atansa
fins arran d'arena.
Dono senyoria
a rompudes veles.

XXIX

La roda de proa ja s'alçava al davant,
però no m'ha vingut a deslliurar
encara de les voltes de l'estrany
solc momentani pels camins del mar.
De retorn al no-res, conec abans
l'esforç possible del meu pas
i recordo com el poble va lluitar
entorn dels pous per la sorra colgats.
Ai, mancaments, aquest pes sempre igual
que anomenem la nostra llibertat!
Quan es nega la pluja en el llindar
de la gran calma on ancoren la nau,
el cel de l'últim torb s'afeixugà
damunt el clos i n'allunyo l'esguard.

XXX

Quan l'esguard allunyo
d'aquest lliure clos
i la meva porta
li tanco de cop,
per glaçada fosca
sóc baixat al pou,
pres en la paraula

dels sis esglaons:
abans esperava
venir a claror
i que m'alçaria
retornat del fons,
ara sé com l'aigua
ho negava tot.

XXXI

Res d'això, tampoc això:
cap altra resposta
en la foscor,
cap accés al centre
immòbil del torb.

Res d'això, tampoc això:
si vull, m'empresono
dintre del meu clos.
Puc, si me n'allunyo,
esguardar-me sol.

Res d'això, tampoc això:
a l'angoixa tanco
la porta de cop.
Un a un baixava
tots els esglaons.
Davallo a la cega
quietud del pou.

XXXII

El desig de repòs no serveix de refugi,
no hi ha cap emparança en el pou davallat.

Car sóc comprès en l'ordre indefugible
del torb que engendren els meus vells mancaments.
Ah, jutge, jutge de mi mateix, i alhora
apassionat acusador davant d'aquest jutge!
Però la veu s'escanya en atansar-se el ventre
sacsejat de rialles, tibant a seny d'inflor.

XXXIII

Pels mancaments
atansa el torb
la inflor del ventre
de la mort.

Els músics rars
dintre de l'ou
afinen cordes
i fiscorns.

L'alta amplitud
del cel no romp
el dens esglai
parat del grop.

Llevant és fosc,
ponent és orb.
Avall i amunt
no hi ha claror.

Braços de pop
a poc a poc
van escanyant
els nostres mots.

A l'esbotzat
concert jo sóc
tibant, sofrent
pell de tambor.

Venia l'aigua
a grossos bots
pels llargs rials.
Els gossos folls
de les canilles
de la por
m'esparracaven
vells enyors.

I llença el temps,
sense remor,
ben arrasats
el camp, el bosc,
la cort, la llar,
l'humil rebost,
a mar uns ulls
eixuts de plor,
ganyes de peix,
tel de moltó,
deixalles, sang,
un brut sarró,
un cap ja buit
de tot record.

XXXIV

Aigües tranquil·les, olioses, brutes.
Anem entrant a port, en aquest refugi,
molt a recer de la difícil mar.
Evitaré l'esglaiadora boia

que es mou entre deixalles al davant.
Els ulls entreoberts miren fix i no veuen
la roda alta de proa, coronada
amb un inclinadíssim cap de mort.
Conec com s'acomplia tot el temps
de la navegació i el seu retorn,
mentre s'atansen a poc a poc vers la barca,
des de l'esclat de la llum aturada,
del clos silenci estant, llises parets de moll.

XXXV

Acaba aquí el viatge. Quan baixo de la barca,
sabia a ulls clucs com és al meu davant,
sempre pujat per cabres i per mates
d'espígol, de fonoll, de llet de bruixa
que a penes mouen aquelles primes mans
de l'ora quieta desvetllada al cim, el Mal Temps.
Límits estrictes d'una vella terra:
el seguici dels xiprers rera el carro del sol
que se'n va trontollant pels llargs i secs rials
i feia, en tramuntar, de la petita carena
llum i llunyania de l'horitzó de ponent.
He donat la meva vida pel difícil guany
d'unes poques paraules despullades.
He vist la meva vida com un mur
en el silenci de la tarda i el seu pas.

XXXVI

Perquè passa la tarda i ara el sol tramuntà,
esguardo lentament, ja des de l'ombra.
Però la resplendor durava al meu davant,
estesa al meu davant, enllà dels camps,

i ve, cavall cansat, arran de mar,
a l'últim jaç de sorra, pel rial.
Somric, car em sé moridor, i penso
en el bé, sempre tan àrid, i en el mal, que m'atrau.
Es desvetllava vent als pàmpols secs,
i encalça pels canyars parracs de somnis,
i gira, alçant lladrucs, entorn d'aquella
tancada solitud de casa, al lluny.

XXXVII

Llunyana,
tancada:
la casa.
Dintre del clos,
agitades
mans parladores
de mut,
les flames.

Arids camins
m'hi portaven.
Tot al llarg
de l'esforç,
als marges,
soterrats,
els pous
m'atrauen.

Miro i conec
com davallen,
orbs, lentament,
a fondàries.
Troncs
cappirats,
cercaven

les deus
no assolides
de l'aigua.

Quietes
formigues
negregen
als ossos
que aquest
vell sol
acaba ara
de despullar.
L'arbre,
en l'arrelada
sequedat,
pujava
pels esglaons
de la claror
les branques.

XXXVIII

Ordenat, establert, potser intel·ligible,
deixo el petit món que duc des de l'origen
i des d'ell m'envoltà, car arriben de sobte
els neguitosos passos al terme del camí.
Concedida als meus ulls l'estranya força
de penetrar tot aquest gruix del mur, contemplo
els closos, silenciosos, solitaris
conceptes que van creant i enlairen
per a ningú les agitades mans del foc.
Ah, la diversa identitat davallada dels pous,
tan dolorós esforç per confegir i aprendre,
una a una, les lletres dels mots del no-res!
Ahucs del vent albardà entorn de la casa.

Vet aquí l'home vell, al davant de la casa,
com alça a poc a poc la seva pols
en un moment, àrid i nu, d'estàtua.
Terra seca després, ja per sempre
fora del nombre, del nom, trossejada
a les fondàries per les rels de l'arbre.

XXXIX

Vinc a la nua
sequedat de la terra.
Sóc ja silenci
aprofundit. M'allunyo
d'una pols enlairada.

XL

Però en la sequedat arrela el pi
crescut des d'ella cap al lliure vent
que ordeno i dic amb unes poques lletres
d'una breu i molt noble i eterna paraula:
m'alço vell tronc damunt la vella mar,
ombrejo i guardo el pas del meu camí,
reposa en mi la llum i encalmo ja la nit,
torno la dura veu en nu roquer del cant.

B., 1959 - 1962.

... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...

...
...
...

... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...

... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...
... et de l'année de la mort de ...

...

Biblioteca
de Catalunya

Aut. D-GA1

CR. 1001037761

Tm. 1997-8

11780

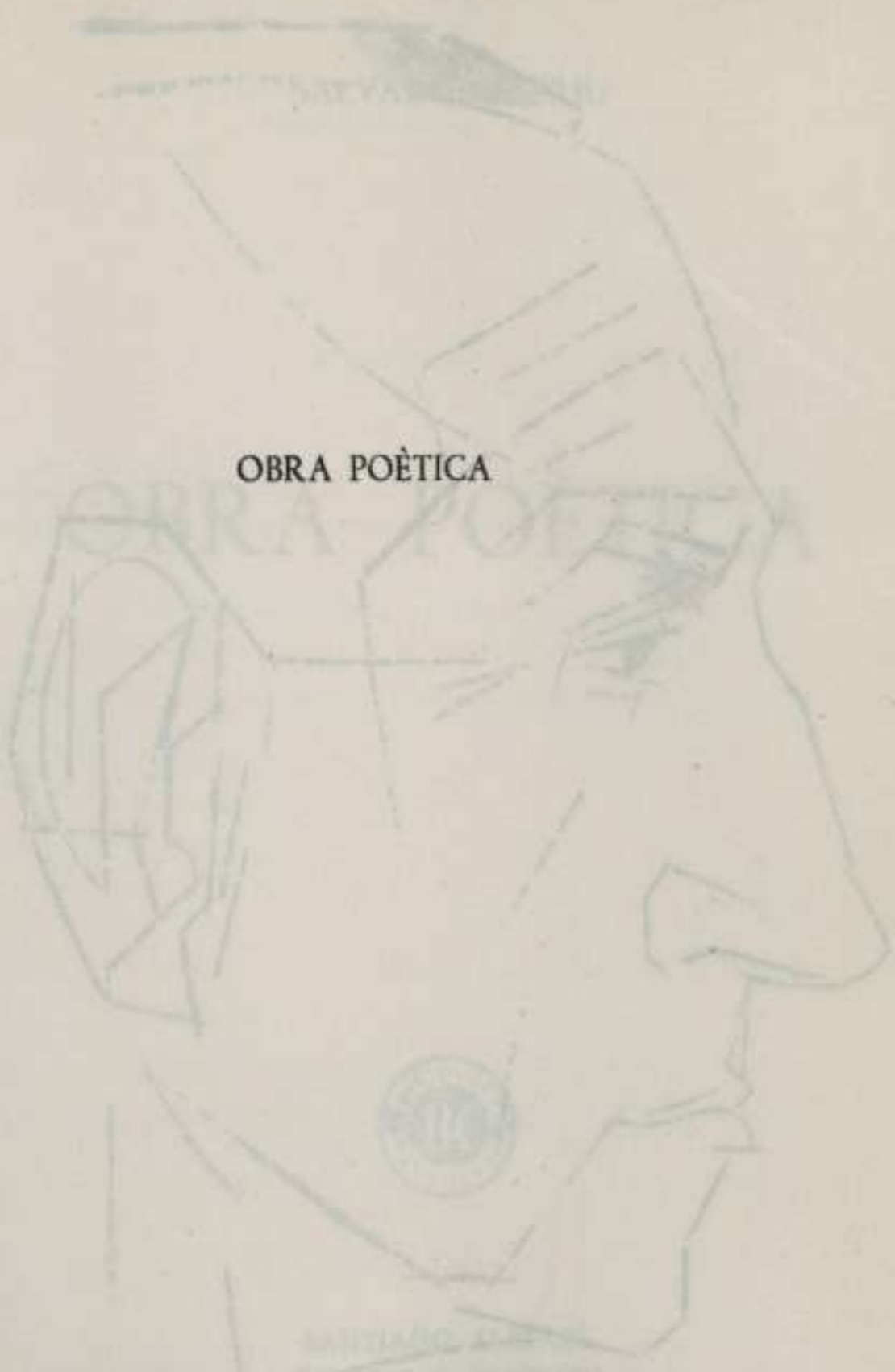
BIBLIOTECA DE CATALUNYA

1001037761

Departament de Cultura
Departament de Cultura

11

OBRA POÈTICA

SANTIAGO ALZATE
MADRID, 1914

OBRA POET

SVIRAGH

1001037761

Portada i retrat de l'autor
per SUBIRACHS.

© S. ALBERTÍ
1963

Dipòsit Legal, B. 29372-1962

SIMPAR, S. A. — Provença, 330 — BARCELONA

7

ÍNDIX

	<u>Pàg.</u>
Pròleg de l'autor	IX
Introducció a la poesia de Salvador Espriu, per JOAN FUSTER	XIII
Notícia de Salvador Espriu i dels seus llibres, per MARIA- AURÈLIA CAPMANY	LXXIII
Versions del poema «Assaig de càntic en el temple»	LXXXI
OBRA POÈTICA	XCV
Les cançons d'Ariadna	1
Cementiri de Sinera	73
Les hores	91
Mrs. Death	125
El caminant i el mur	177
Final del laberint	231
La pell de brau	255
Llibre de Sinera	305

PRÒLEG

El meu amic l'editor Albertí ha tingut la pensada (per a mi la bona pensada, però és almenys arriscat de suposar que aquesta apreciació sigui compartida per algú més) d'aplegar en aquest volum tots els meus llibres de poemes fins avui publicats i un darrer encara inèdit. En queden excloses unes quantes composicions que han anat sortint en diverses revistes i en alguna «plquette», a les quals qui sap si arribarà, temps a venir, l'hora de ser adequadament reunides. La idea de l'Albertí s'ha pogut realitzar gràcies a l'autorització d'«Editorial Selecta», permís indispensable, car tinc contractada amb l'esmentada Casa l'edició de les meves «obres completes», per dir-ho d'alguna manera. Gràcies a la gentilesa dels seus actuals dirigents i, en particular, a la comprensiva amistat de la senyora Maria Borràs, vídua de Josep-Maria Cruzet, el nom del qual fa innecessari tot elogi, ens ha estat possible d'emprendre la labor complexa que comporta la publicació d'aquest volum. Hi han col·laborat, amb l'exigència i el rigor que els són propis, Maria-Aurèlia Capmany, Joan Fuster i Josep-Maria Subirachs. Expresso a tots els anomenats i també als amics que m'han acompanyat al llarg de més de trenta anys en el meu aprenentatge literari, el meu agraïment més sincer i més profund.

Els poemes de vuit llibres componen aquest volum, però ni ells ni els escampats a què abans em referia no comprenen encara tots els meus versos. N'he intercalats alguns en la meua prosa narrativa i també en el meu teatre. A la «Primera història d'Es-ther», per exemple, hi ha una cançó que és, pel que asseguren,

una de les provatures més passadores de la meua àrida lluita per procurar d'aconseguir un cert ofici. Potser ara algú voldria que parlés d'aquesta amable cuina i de l'experiència que el meu esforç hi ha pogut guanyar, però el cert és que la meua desesma no en té ganes. Altrament, quina és l'essència última de la poesia? És evidentíssim que no es lliura ni s'esgota, ni de bon tros, en el vers i que sovint n'està ben allunyada, si no absent. De segur que això es podria afirmar de la major part dels meus exercicis, o potser de tots ells: uns treballosos anys per abastar un grapat de paraules, ofertes a la cendra i a l'oblit. Tanmateix, és inadmissible de subratllar-ho amb qualsevol mena de dramatismes, perquè aquestes són les regles del joc i cal entrar sense queixes ni trampes en la confortable i esperançadora partida, si a ella t'ha semblat algun cop que et cridaven.

La poesia és coneixement o és comunicació? I per què no ambdues coses a la vegada? La meua atenció s'ha aturat sempre molt poc en aquestes fascinadores subtileses i encara menys en el que pugui referir-se a la Preceptiva i en la disciplina que és distingida sota la denominació d'«Història Literària». Sento un pregon respecte per l'erudició, en totes les seves modalitats diversíssimes, però he hagut de fer via per uns altres camins, al llarg dels quals se'ns ha permès de contemplar, des de tots els angles i en totes les positures imaginables, la nuesa del magnànim emperador, i a la nostra sinceritat de ponderar, no ja la magnificència dels seus inexistent vestits, sinó la bellesa excelsa de la seva repellent anatomia. Ah, quina vida més plena i més satisfactòria la nostra, la meua i la de tots els qui sirguen i tomballen en el mateix ampli redol! La bondat triomfadora, l'honradesa entronitzada, la justícia aplicada, la pau assegurada, la traïdoria bandejada, la llibertat senyora i majora, la llengua ensenyada, protegida i enaltida, el poble digne, intelligent i tip. Una eterna i amena disputa sinagoga pel predomini definitiu d'un o un altre dels pores hegemònics i un pròxim lluminós futur universal de múrids enfollits i rabiosos en un elegant paisatge lunar o d'enfollits i eloqüents psitàcids en un món emplenat a seny. La riallera conjuntura i alguna altra consideració prèvia

m'han portat, per pura complaença malèvola, és clar, a la meditació constant i obsessiva de la mort. Els llibres que potser algú fullejarà, reunits en aquest volum, en són la modesta collita.

El penúltim d'ells és «La pell de brau», que va tenir dos o tres anys enrera una petita acceptació. Després he treballat en el «Llibre de Sinera», que avui presento. És probable que els meus lectors, tan escassos com atents, s'adonin de l'estreta relació que existeix entre els dos reculls, així com de llur íntima connexió amb la resta de la meva obra, i m'agradaria, una vegada més, que no els decebés del tot el nou aplec, el qual clourà potser el meu llarg i esbalandrat aprenentatge poètic, car em sembla de dia en dia més difícil de poder continuar escrivint, vist que hi ha, com he indicat abans, en la meva —i en la nostra— circumstància, tants i tan seriosos motius d'acontentament, una reiterada, generosa i quasi irresistible invitació a la sopitesa i al silenci. D'altra banda, hem de deixar als joves el camp lliure de nosaltres, en la mida que això sigui factible, i hem de procurar de facilitar llur activitat, que desitjaria, que ja és dir, més eficaç i duradora que la meva.

Em plauria, amb tot, que el temps em permetés d'enllestir, encara, un altre recull, «Gàrgola, el vent, Tirèsias», i d'arrodonir després les narracions de «Les ombres» —un llibre que sento que dec als meus amics Tomàs Garcés, Josep Pla, Oriol Folch i Joan Perucho—, i intentaria potser, abans de callar, alguna nova cosa de teatre. És tanmateix ben poc, però no estic segur de poder accomplir ni tan sols aquest reduït programa.

Dedico el darrer llibre, fins avui inèdit, inclòs en el present volum, a Maria-Lluïsa Espriu, la meva germana, que coneix tan bé com jo els paratges de Sinera i la seva gent, i al meu amic el Dr. Felip Cid, que ha tingut la paciència d'escoltar de mica en mica la lectura dels poemes que el constitueixen i sap com està a punt d'esvanir-se, per no tornar mai més, el petit món suport de la meva poesia.

Uns advertiments, per acabar: aquesta edició reproduïx amb una exactitud gairebé absoluta els textos sencers de les anteriors

edicions dels llibres que en part la integren. No hi ha supressions de cap mena. He modificat el criteri en la puntuació d'alguns poemes, simplificant-la, i he unificat la tipografia d'algunes paraules, que aparegueren en algun altre moment escrites en lletra cursiva. He canviat també alguns mots en uns quants poemes, en realitat molt pocs, i he pogut esmenar en altres algunes incorreccions involuntàries. En un sol cas he convertit un vers en dos, per subratllar millor, potser, l'abast del que fou segon element, per dir-ho així, del vers originari. Em penso que no cal precisar més els petits detalls alludits aquí.

Hem posat la màxima cura a evitar errades. Tanmateix, alguna n'hi haurà, malgrat tot, que espero que el bon sentit del lector repararà. En alguns exemplars, es llegeix la paraula anglesa «gather» amb una ortografia alterada i absurda. Quan ens n'adonarem, ja havíem fet una mica tard, per la qual cosa i per les altres distraccions que s'observin demanem que se'ns vulgui benèvolament excusar.

SALVADOR ESPRIU.

B., desembre 1962.

INTRODUCCIÓ A LA POESIA DE SALVADOR ESPRIU

per JOAN FUSTER

I

Potser convindria que comencéssim per parlar de la «generació del 30». Ens ho aconsellen, d'una banda, la comoditat expositiva, i de l'altra, l'avantatge d'obtenir unes precisions prèvies, de caràcter general, que mai no estaran de sobres. Certament, el concepte de «generació» ha experimentat, en els darrers anys, una devaluació teòrica i pràctica ben considerable. Si més no, avui, els historiadors i els filòsofs de la cultura ja no li concedeixen la importància i el crèdit que havia adquirit immediatament després dels treballs de Dilthey, de Kummer, de Petersen, de Pinder. Una explicació de la «dinàmica històrica» —diguem-ho com Vicens i Vives— a base del simple joc biològic promogut per les coincidències i les discrepàncies de naixença dins els grups creadors, no acaba de ser satisfactòria. La idea d'unes «afinitats generacionals» predestinades per la circumstància pròpiament «genètica» de la proximitat d'edats, resulta massa vaga, massa mística, perquè puguem acceptar-la amb un mínim de rigor metodològic. Hi ha d'altres factors més decisius a tenir en compte —locals, de classe, d'atzar, fins i tot d'estricta fisiologia individual—, a l'hora d'esbrinar els determinants i el signe «culturals» d'unes obres o d'uns comportaments: factors que, molt sovint, contradiuen o desarticulen el parentiu de principi atribuïble al fet de la contemporaneïtat. Això és evident. Però també és evident que aquest «parentiu» existeix. Existeix, i ens permet de referir-nos a les «generacions», si no com a «entitats» històriques

definides, almenys com a «estadis» relativament concrets en l'evolució d'una societat. I en la nostra, una «generació del 36» presenta perfils prou nets per a poder-la distingir amb un relleu privatiu i diàfan.

No sé si la paraula «estadis» és l'adequada: tant hi fa. Cada moment, qualsevol moment de la vida d'un poble està *constituït*, des del punt de vista humà elemental, per estrats «cronològics» claríssims: la gent que hi conviu, en efecte, és gent d'edat molt diversa, susceptible de ser classificada en tongades per raó de la data de la seva vinguda al món. Hi ha «joves» i «vells», «pares» i «fills»: una observació més aguda hi destria, de seguida, d'altres matisos estamentals. L'antagonisme entre «joves» i «vells», entre «pares» i «fills», repetit i tòpic —i exacte—, fa perceptible en termes de pura banalitat un aspecte del problema. En el curs històric d'una cultura, la successió de les «generacions» sol oferir, de vegades, l'aparença d'un ritme de canvis profunds: d'aquí que, quan ens ho mirem a distància, ens tempti l'expedient de vincular a les diferències d'edat les diferències d'actitud, d'intenció i d'ideologia. En tot cas, no pot pas afirmar-se que una tal vinculació sigui insòlita. I és natural. En agrupar hipotèticament una sèrie de literats, d'artistes, de pensadors, de polítics, sota un denominador comú «generacional», perquè els descobrim nascuts dins un període de temps específic, no procedim arbitràriament. Ben al contrari: no fem sinó denunciar-hi una realitat òbvia. És: que aquella fornada d'homes ha hagut de compartir, simultàniament, i per necessitat, una mateixa *situació* enfront dels estímuls i de les resistències socials, enfront d'algun esdeveniment poderós, enfront dels problemes peculiars de l'època. Una *situació* que ve concertada just pel motiu de ser coetanis d'una manera especial, i que per això no serà idèntica a la dels seus pares ni a la dels seus fills, potser ni tan sols a la d'uns possibles germans una mica més grans.

Allò que anomenariem «consciència generacional» és una invenció moderna i no poc suspecta. Apareix quan ja les especulacions doctrinals i erudites a propòsit del concepte de «generació» han tingut un cert èxit. Abans, hom formava part d'una generació com monsieur Jourdain parlava en prosa: sense saber-ho. La coherència estètica o militant que reconeixem en alguns nuclis intel·lectuals famosos i ben dibuixats —pensem, per exemple, en els primers equips de romàntics francesos— era més aviat consciència de cenacle o d'escola que no «consciència generacional».

Apuntat i difós —amb tantes reserves com es vulgui— el concepte de «generació», era lògic que les noves promocions se n'apoderessin i que tractessin de fer-ne un programa o una justificació per al seu ús particular. Però, en aquest terreny, tot el que vagi més enllà de consignar i d'aclarir els límits de la *situació* en què es troben, serà mera martingala o pretensió il·lusòria. Per contra, el concepte de «generació» pot tenir un valor menys dubtós, l'únic valor no dubtós, en tant que criteri instrumental en mans de l'historiador i del crític. En proposar-se l'anàlisi d'uns episodis culturals, d'un procés social ampli, l'historiador i el crític es veuen obligats a esforçar-se per reduir a esquema intel·ligible la complexitat de les dades que tenen al seu abast. És una simplificació perillosa, i tanmateix inevitable. Per aquest camí intenten fixar, d'alguna forma, el mecanisme dialèctic d'allò que anomenàvem «dinàmica històrica»: de la fluència temporal de la societat. I les «generacions» s'hi destaquen, aleshores, amb una eloqüent agudesa.

Espero que se m'entengui: no sostinc que l'esbós d'un entrellat generacional, l'estipulació dels teguments cronològics, sigui, en si, una «interpretació» dels fets a estudiar. No. Això seria, només, un procediment auxiliar, una ajuda, per a acostar-nos a la comprensió del passat i del present a través d'unes coordenades visibles i representatives. Qualsevol que sigui el mòdul d'«interpretació» que adoptem —materialista, idealista—, la sipnosi de les «generacions» no solament hi serà compaginable, sinó que li afegirà detall i complement. Són l'historiador i el crític, doncs, els qui, al capdavall, «identifiquen» les generacions. L'examen dels «canvis» socials i culturals els indueix a qualificar les onades humanes que s'hi encaren o en deriven. La *situació* a què alludia no es sinó això: un condicionament objectiu, polaritzat en una «etapa» durant la qual hi ha una espècie o altra de «coagulació» de l'impuls col·lectiu en tràmit. I, considerant-ho de prop, se'ns revela de seguida que la gent «encunyada» per cadascuna d'aquestes *situacions* es projecta sobre el futur i *fa història*, amb una implícita solidaritat viva, que les divergències mútues i la contraposició interna no arriben a esborrar. L'historiador i el crític no ho sabrien menysprear, això. Per a ells, les «generacions» són, en última instància, fites notòries que els serveixen per a explicar les peripècies d'un desplegament històric determinat. En l'àmbit de la història de la cultura —si se la pren protagonitzada per les minories superiors i excel·lides— el sistema resulta singularment eficaç.

Vicens i Vives va establir, amb una destresa innegable, la trama de les «generacions» en el segle XIX del Principat. Ell s'aturava en la «generació modernista». Sense les seves cauteles ni la seva pulcritud, podríem prolongar la llista fins als nostres dies, cosa que, per altra part, ja ens donen feta els hàbits dels propis escriptors, els quals s'hi han referit en més d'una ocasió. Hi hauria, en primer lloc, la «generació noucentista». La nomenclatura no m'agrada —no tots els contemporanis del Noucentisme van ser noucentistes, com no van ser modernistes tots els companys de generació de Maragall i de Rusiñol—: però deixem-ho córrer. Després, cal ressenyar la lleva dels nascuts entre el 1891 i el 1901: un contingent esplendorós, amb individualitats excel·les i un to de conjunt tan admirable com dens. Parlo de literatura, fonamentalment. La nòmina d'aquesta generació seria llarga de desgranar: basti dir que hi figuren Carles Riba i Josep Pla, Salvat-Papasseit i Foix, els Soldevila i Joan Oliver, Sagarra i Trabal, Tomàs Garcés i Marià Manent, Llor i Martínez Ferrando. A continuació alineariem, en un rang independent, els escriptors originals de la desena posterior: Maurici Serrahima, Rafael Tasis, Sebastià J. Arbó, Xavier Benguerel, Mercè Rodoreda, Guillem Díaz-Plaja, per citar-ne uns quants. I, per fi, la «generació del 36»: la dels qui, en esclatar la guerra, comptaven de vint a vint-i-sis anys i eren en plena etapa d'iniciació literària. Prescindirem, ara, de les generacions que segueixen, ja de fronteres més confuses o discutibles.

No crec que calgui aportar gaires arguments a favor de la licitud d'aquesta distribució. L'etiqueta de «Noucentisme», malgrat el seu contingut insuficient, significa quelcom de ben individualitzat dins la història de la cultura catalana moderna. Ni Eugeni d'Ors ni Josep Carner no l'esgoten: hauríem de computar-hi també, dissidents, un Puig i Ferrater, un Gaziol i tot. La ruptura amb l'esperit «fi-de-segle» —modernista o no— se'ls ha d'atribuir a tots plegats. La retirada de Xènius marca una altra inflexió generacional: Riba, Pla i els seus contemporanis van «reaccionar» contra l'Ors, i cadascú per la seva banda procurà accentuar les distàncies. Molt hi hauria a dir, respecte a això: però com a voluntat, si no com a fet, era irrefragable. Per altra part, no hi ha cap bloc d'escriptors nostres que, com aquest, se'ns presenti avui amb uns aires tan taxatius de «generació» arrodonida i cancelladament ferma. Ja no resulta senzill, en canvi, dictaminar les notes i les tipificacions que convinguin al

grup dels nascuts entre 1901 i 1910. Fóra impertinent de lligar-los com un apèndix als seus predecessors, i tampoc no sembla que hàgim d'unir-los a la promoció «del 36»: dels uns i dels altres els separen massa coses. La gent més jove del 1936 torna a congregar-se'ns en una imatge compacta. Si la catàstrofe va immutar tothom, a ells els sorprenia en els «anys d'aprenentatge»: d'aprenentatge de la vida i de la literatura. I l'impacte de la guerra —ho notem a posteriori, en el descabdellament de l'obra que creen o en el silenci en què es tanquen— ha obtingut sobre ells una projecció més tèrbola i violenta.

M'excuso de proposar les anteriors distincions sense acompanyar-les d'altres proves corroboradores. Aquest no és el lloc oportú per a resseguir-les amb minuciositat. Però, repeteixo: estic convençut que, en les seves línies generals, són bastant admissibles. Si de cas, cabria debatre la col·locació de tal o de tal escriptor en aquesta o en aquella «generació», l'una i l'altra contigües, per haver nascut prop de la ratlla de demarcació; de tota manera, això rarament es plantejaria en personalitats destacades, i la qüestió només tindria un interès acadèmic o recreatiu. Sigui com sigui, una ràpida mirada retrospectiva ens descobrirà, tot d'una, l'escalonament modulad de les expansions generacionals al llarg de la nostra meitat del segle XX. Hi veurem els «noucentistes» preparar la plataforma inicial, ambiciosa i regular. Hi trobem els hereus «revoltats» del Noucentisme, que ho aprofiten i encarnen l'embranzida ascensional i consolidadora de la cultura catalana contemporània. Un clima d'optimisme, no ja intel·lectual, sinó de generosa actitud col·lectiva, quedarà inaugurat l'endemà de la caiguda de la Dictadura de Primo. Una altra generació, l'engendrada en la primera dècada de la centúria, s'hi posarà en marxa. Hi ha la sensació d'estar construint l'edifici definitiu. Ni les tensions internes de la societat, ni les febleses polítiques dels guanys obtinguts, no entelen ni torben la fe en el treball progressat. El món cultural català, ressorgit de la fatigosa insistència de la Renaixença romàntica, apuntalat en la tossuda continuïtat ulterior, entrava en vies d'esdevenir «normal». Institucions, lleis, costums i confiances garantien aquesta previsió. En ella van criar-se els adolescents, els joves «del 36». I el 36, amb el trauma, inquietant però de moment esperançat, assenyalaria un altre començ.

El desenllaç va ser tràgic: una liquidació gairebé absoluta, la diàspora, el retorn a la cripta, la retracció descoratjada. Nin-

gú no va escapar a la penosa pressió del cataclisme. Sens dubte, no en totes les «generacions» que aleshores convivia en el país van tenir la mateixa transcendència aquells fets onerosos. Un dia, algú haurà d'ocupar-se d'esbrinar-ho: serà una indagació de vegades trista, de vegades confortadora, i sempre d'un bon rendiment allisonador. Les conclusions a què arribi podrien incorporar-se, després, a una més eixamplada caracterització del problema generacional. Però els homes de l'«estrat» del 36, la «generació de la guerra», havien de sentir el pes dels esdeveniments amb una angoixa «distinta». També, un dia, ells ens ho hauran de dir en confessió. Alguns, els «supervivents» —els qui no han mort, els qui no han callat, els qui no han «fugit»—, ja ens ho estan dient, ens ho van dient: amb totes les paraules, si poden, o d'esquitllentes. En part, la seva obra recent traspua d'un cantó a l'altre la vivència dolorosa del tràngol i de les seves seqüeles. Des d'aquest angle, des del nivell de l'hecatombe tal com ells van passar-la i assumir-la, caldria puntualitzar la seva *situació*: el seu punt de partida generacional. La guerra, la precària preguerra, l'amarga postguerra, i tot l'atapeït formiguer d'incitacions i de desafiaments «socials» implicats en «allò», s'erigien en referència objectiva a la qual havien de respondre. I hi han respost. Cadascú com ha sabut, com ha pogut o com ha volgut: ens agradi o no el dring de les respostes, així ho hem de recollir. Comptat i debatut, tampoc no necessitem gaire més per a exercir les nostres funcions de crítics. Ajornem l'«ardua sentença» per a una posteritat més llunyana i més asèptica que la que nosaltres ja som.

Respostes: en plural. Plurals en la direcció, en la forma, en la mena. Potser és prematur encara de voler deduir-ne uns «senyals» unitaris. Quan ens acostem a una «generació» amb una òptica massa penetrant —i la nostra proximitat no ens en tolera d'altra—, les disparitats individuals dels seus membres se sobreposen deformadament a les «afinitats» —les «afinitats generacionals»— que els atansen. En 1933, Salvador Espriu es preguntava: «¿Quina semblança hi ha entre En Riba i l'Escasans, i quin lligam entre En Soldevila i En Llor?» («La Revista», XIX, 204). Ara, trenta anys després, la semblança i el lligam entre aquests quatre escriptors, i entre ells i els altres de la mateixa promoció, se'ns fan ben neta: almenys, no els sabríem negligir. Aquella generació, nodrida en la mamella túrgida i pseudohel·lènica del *Glossari*, bressolada en les cadències subtils i

sàvies de Carner, potser no té sinó un sol element díscol i irreductible: Josep Pla. També avui, ens sentim inclinats a desviar-nos en una pregunta paral·lela a la de l'Espriu, en encarar-nos amb la generació de l'Espriu. ¿Quina semblança pot haver-hi entre la severitat de Teixidor o de Vinyoli i la frondosa retòrica de Bartra? ¿I quin lligam entre l'humor fantasista de Pere Calders i la torturada vehemència de Joan Sales? Però l'«afinitat» hi és. Seria sorprenent que no hi fos. Hi és. I es farà més nítida, a mesura que passi el temps. Ni tan sols aquells qui el destí abandonà en l'hora de la gerda primícia, com Rosselló-Pòrcel, o quan la maduresa els fendia, com Màrius Torres, no en restaran al marge.

Josep Pla ha escrit un «homenot» sobre Salvador Espriu, que serà per molts anys —crec— un paper insuperable en la bibliografia del poeta: més d'un cop, declarant-ho o no, haurem d'acudir-hi en aquests apunts, a extreure'n notacions solvents i fineses de judici. I Pla, en comentar la impressió que va causar-li la lectura d'*El doctor Rip*, recorda que ja llavors no vacilà a estimar-ne l'autor com un aliat seu contra «la sopitesa lleugerament afectada i considerablement avorrida» que, segons la seva expressió, dominava en aquell moment —1931— l'àrea literària autòctona. L'Espriu —agrega Pla— no presentava cap influència noucentista. Si el substantiu «sopitesa», i els adverbis i els adjectius adjunts, són correctes o no, aplicats a la literatura catalana dels 20-30, és cosa que no discutirem. Però el fons de l'observació de Pla no pot ser més encertat. La «reacció» antiorsiana de la gent de la seva generació havia estat, i amb prou feines, formulària: estentòria i poc real. Els capparets de la joventut lletraferida que s'esquinçava les vestidures quan Xènius «plegà», no van apostatar de la doctrina del denigrat Pantarca, ni de bon tros. Riba, Estelrich, Escalasans van continuar predicant, en substància, les mateixes idees mestres del *Glossari*, però sense l'èmfasi —i això no sempre— i sense l'amenitat que hi posava l'Ors. Pla n'és l'excepció: solitari i amb tatxa de bandarra, no podia contrarestar la solemne autoritat dels seus col·legues. La literatura catalana fins al 1936 va viure de vergonyants reminiscències noucentistes. Salvador Espriu, però, semblava nàixer preservat d'aquesta taca original.

Si hem de ser primmirats en les constatacions, haurem de dir, tanmateix, que els homes de la generació que s'escau entre la de Pla i la de l'Espriu ja havien començat a dissentir de les

propensions noucentistes. Sense comptar-hi que poetes de certa talla com Sagarra i algun altre, s'havien mantinguts impermeables a les autèntiques suggestions de l'Ors o de Carner. Això no obstant, la tònica venia donada pels altres: escriptors en plenitud, il·lustres o refinats, que repastaven la petita i elegant dogmàtica intel·lectual introduïda per Xènius vint anys abans. Les modestes manipulacions presumptament «avantguardistes» tampoc no aconseguiren somoure aquella calma satinada. Però el Neonoucentisme dels Riba, dels Estelrich, dels Esclasans i dels altres, era un cul de sac sense remei. Només la noble envergadura de Riba va aguantar-lo fins als 50. En un altre lloc, parlant de Salvat-Papasseit, he cregut insinuar incidentalment per quines raons, en les forçades catacumbes de la postguerra immediata, tornaren a prendre vigència les egrègies tibantors literaturesques. Era un recurs heroic, defensiu, davant una adversitat que, de sobte, ens destruïa els reductes cultes de la llengua. I era també l'estertor final. La disfressada prolongació noucentista es diluïa, es dilueix; això encara no s'ha acabat. Salvador Espriu vindria a representar aquest gir de les nostres lletres.

Pla ho detectava en 1931. Era molt d'hora, encara. *El doctor Rip* tenia un valor simptomàtic tallant: *Laia*, *Miratge a Citera*, *Ariadna al laberint grotesc*, el confirmen, entre 1932 i 1935. Però Salvador Espriu era un cas impúdic de precocitat, i no seria honest d'atorgar-li una altra significació que la de l'anunci violent. L'anunci es veié cerciorat de seguida. Abans del 36 també, i durant els mesos excitats de la conflagració, apareixien llibres de Bartomeu Rosselló-Pòrcel, de Joan Teixidor, de Pere Calders, de Rosa Leveroni, d'Agustí Bartra, de Joan Vinyoli, de Josep M. Boix i Selva, de Josep Janés, de Jaume Vicens i Vives. No tot eren provatures titubejants, i els crítics que exercien la vigilància literària en aquella època estremida van poder vaticinar els millors auguris per a la nova generació. De fet, els xicots del 36 consumaven la total liquidació del Noucentisme, del Neonoucentisme. Si Josep Pla es fixava particularment en l'Espriu, fou per la contundència estètica i per l'anecdòtic ure quasi infantil que esclafia en *El doctor Rip*. L'Espriu no era l'únic. De mica en mica, la «generació» es congriava en tota la seva integritat. El silenci i l'emigració procuraren d'altres incorporacions: Màrius Torres, Joan Sales, Lluís Ferran de Pol. La literatura catalana «canvia». «Canvia» —per a bé o per a mal— la societat catalana, enmig del destret, de la dispersió i del càstig: la

literatura la segueix. Una «gravetat» tota nova irrompia en les nostres lletres. No sols entre els més joves: alguns poemes de Josep Carner, les *Elegies* de Riba, la redoblada virulència de Pere Quart, novel·les de Benguerel, de Tasis, de Mercè Rodoreda, la reflecteixen amb un patetisme que aquests autors no havien donat a la seva producció anterior. El mateix Pla injectarà a la seva escriptura un accent càustic més insidiós, amb dianes més intencionades. I la «quinta» literària del 36 ho aprofundeix amb una major vivacitat en l'obra que va construir: sigui *L'arbre de foc* o *La pell de brau*, sigui *Incerta glòria* o *Notícia de Catalunya*.

Si aquestes consideracions veloces i mal embastades no tinguessin un exclusiu propòsit preliminar per a endinsar-nos a l'estudi de la poesia de Salvador Espriu, valdria la pena de prosseguir-les cap a una millor exploració del tema, detinguda i formal. Valdria la pena, més que res, d'anar fent un mapa dels rastres que el gran daltabaix col·lectiu ha deixat en la lírica, en la narrativa i en la reflexió dels literats «del 36». Valdria la pena, també, de sospesar aquella «gravetat», de veure-la traduir-se de vegades en un auster despullament d'estil, sovint en una interiorització malenconiosa de l'actitud vital, o bé revestir-se amb la ganyota àcida del sarcasme, amb la flamarada engegadora d'una passió insaciablè. No tot això serà degut a la guerra, a l'espant de la ràbia caïnita, al remordiment de la derrota, sens dubte. Però la guerra, el remordiment o l'espant, ho agreujaren. Els versos i les prosas de Salvador Espriu van créixer, van creixent, sobre aquest horitzó cremat. La seva obra és, fins avui, la més acusadament personal i intensa de totes les que ha bastit la seva generació en el camp literari. I avui, la més admirada per les generacions que han vingut després. Quan, a poc a poc, s'han dissipat les últimes boires del Neonoucentisme epilògal i epigonal de la postguerra, l'Espriu s'ha vist reconegut com calia. És un dels tres o quatre escriptors catalans actuals vivents que s'ho mereixen. Aquesta reedició completa dels seus poemes ve a ratificar-ho. La llàstima és que l'editor no hagi trobat, per complimentar-ne la transcendència pública, una ploma més experta i més sagaç que la meua.

¿D'on procedeix Salvador Espriu? Pregunto per la seva procedència «cultural», és clar. Els crítics, abans d'entrar en matèria, i proposant-se la dissecció d'un autor, solen sotmetre la seva víctima a un escorcoll meticulós de fonts, de lectures, de magisteris. No hi ha Adams en el món de la cultura, i sembla que, com una operació propedèutica inesquivable, es faci necessari inquirir la genealogia intel·lectual del literat en qüestió. Estem més tranquils quan sabem quins llibres s'ha empassat, quines influències ha sofert, quins mestres ha preferit. No diré que, en ocasions, el crític no actuï carregat de suspicàcies. Ens hem fet molt sensibles al valor d'allò que diem «originalitat», i aquesta mena de diligències escrutadores contribueixen força a dilucidar la part «rebuda» i la part «intrínseca» que s'engalzen en l'obra i en la personalitat d'un escriptor. Però deixant de banda una tal tafaneria, sempre queda en peu una altra curiositat, més seriosa: la de comprendre com i per què aquella personalitat i aquella obra han arribat a quallar en la seva consistència definitiva. No tot el «com» ni tot el «per què» en sortiran il·luminats, d'aquesta perquisició. Hi ha més ingredients que els culturals, no cal dir-ho: físics i morals, classistes i psicològics, nacionals i d'època. Ben mirat, fins i tot podria assegurar-se que, en alguna mesura, els factors extra o preculturals condicionen el repertori de les incitacions pedagògiques i bibliogràfiques. Ara: llibres, mestres, influències, si aconseguim identificar-los amb certesa, ens hi revelen el teixit directe, la composició ja restringidament «literària», de la formació del literat.

Josep Pla ha assenyalat una «procedència» de l'Espriu que, a simple vista, ha de xocar-nos: la tertúlia del pare de l'escriptor, el notari Espriu. «Probablement», afegeix Pla per tota caució, l'Espriu «és un apassionat, un llaminer de la xafarderia», i «la xafarderia és la sal de la vida i de la literatura a tot arreu»: «la cultura no és més que xafarderia». I és natural que Pla digui això: s'hi autoretrata, de passada. Ell mateix —els seus escrits, la seva conversa— és un fabulós sac d'històries, que no se sap mai ben bé com arriba a empescar-se i a recordar: històries amb molts passatges en cursiva malèvola. Que, segons la definició del Fabra, la malevolència és un condiment indispensable perquè una murmuració esdevingui xafarderia. No hauríem

de descartar, doncs, aquesta possibilitat per a Salvador Espriu. Almenys, una zona de les seves narracions ho acreditaria. Tertúlia paterna —i de notari!—, i potser més tertúlies: una de pobletana, que recolliria les supuracions bigarrades de la Sinera mig mítica mig real, i una d'estudiantil, on es garbellaria la fauna distorsionada dels pedantets i els set-ciències. El lector deu pensar, ja, en els contes d'*Aspectes* i d'*Ariadna al laberint grotesc*, en algunes frases de la *Primera història d'Esther*. Hem de passar per alt el fet «veritable» de l'existència de les mencionades «tertúlies» i de l'Espriu com a «contertuli»: quedi la cosa per al biògraf del poeta, si li ve de gust. De la sospita de Pla hem de retenir, només, el que comporta de pista «tècnica». La «xafarderia», per tant, presa amb aquests escrúpols, vindria a explicar-nos aquella visió una mica *despietada* de la humanitat —uns homes, unes dones— que preval en els primers llibres de prosa de Salvador Espriu. Una atenció feroç disparada sobre el detall ridícul, i una postilla indefectiblement corrosiva com a contrapunt, serien el procediment literari *après* per l'escriptor a l'escola de la tertúlia.

De tota manera, això és ben poc. Hi ha els llibres. Torno a Pla: «Salvador Espriu va lligat amb una biblioteca desolada però absolutament lúcida». Desolada i lúcida: i biblioteca. La quantitat de «lecturas» —de cultura: no ens hem pas d'enganyar, tot és el mateix— que presuposa l'obra de l'Espriu, no resultaria gens fàcil de mesurar. Un catàleg de citacions, de referències descarades o subreptícies, de mencions i de remissions explícites, espigolat en les pàgines de l'Espriu, seria tan llarg com variat i espectacular. Pocs altres escriptors nostres l'igualarien, tot i que no són escassos els d'obsedida perpetració «llibresca». No: no són escassos en els alts llocs de l'escalafó normalment acceptat. «Llibresc» era Lòpez-Picó, i «llibresc» és l'Esclasans, tots dos en un grau embafador i trivial. «Llibresc» és Foix. I ho era, màximament, estupendament, Carles Riba. Si l'Espriu no els guanya, s'hi pot equiparar. La seva obra està muntada damunt un pululant suport de llibres no sempre desxifrabable, estranyament acumulat. La seva vastitud es tradueix ací i allà amb una subtileza encantadora. Perquè, i en això es distingeix de tots els altres, Salvador Espriu, després de nodrir-se'n, en fa un ús divertidament irònic. I no és que —com la Carlota del seu *Miratge a Citerca*— ell «disfressi» o «escamotegi» «les seves preferències», ni menys que pensi que «ja no n'és l'hora». Més aviat les exhi-

beix. Però les exhibeix irònicament. O en fa material expressiu: símbols, fraseologia, utillatge mitològic —així, amb la literatura hebrea. Per això la seva «procedència» llibresca no l'encarcara ni el momifica: mai no ens sobta amb aquella punta d'enravenament que, de tant en tant, desgraciava la ploma de Riba. Pedestal o ornament, la «cultura» de l'Espriu deixa lliure la franca espontaneïtat de la creació, que, d'aquesta manera i de més a més, s'irisa en duplicitats saboroses i de convinguda reticència.

Una biblioteca: desolada i lúcida, però. Ara hauríem d'atacar-nos als llibres essencials, als textos i a les doctrines on l'Espriu ha trobat refugi i complaença: on s'ha trobat ell mateix, o ha trobat parts d'ell mateix. Serien les «preferències» sinceres, no les «preferències» decoratives. ¿I quines? «Crec que, amb la lectura del *Predicador*, les *Lletres a Lucili*, la *Divina Comèdia*, *El Príncep*, el *Discurs del Mètode*, el *Quixot*, el *Discreto* i alguna novella de lladres i serenos, ja en tens ben bé prou per a passar, sense crits existencialistes i altres ineducades expansions, aquesta trista vida», escrivia una vegada. Descomptada la displicència de la formulació, i el que hi pugui haver de precipitat en la llista, hauríem d'acollir aquestes línies com un índex tendencial deliberat. Si no tots els llibres que hi esmenta, sí la majoria, i d'altres de semblants, formarien un fons «preferit» en la biblioteca del poeta. Tots ells, tanmateix, convergirien a ser qualificables de «desolats i lúcids». Ho imaginem més que no ho sabem. I ho imaginem perquè l'Espriu és, ell mateix, desolat i lúcid. Podem creure que ha fet com tothom: s'ha escollit uns clàssics, els clàssics que se li aduenen, en els quals pren pàbul i obté revàlida el seu sentiment radical, personalíssim. És el que passa sempre: com en les amistats, en les lectures assídues, busquem algú amb qui congeniar. I amb ningú no congeniem tant com amb aquell qui ens dona la raó. De mestres i d'influències, l'escriptor —cada escriptor— no n'admet més que els que li convenen. Si mestres, influències i lectures ajuden a fer-lo —l'emmotllen—, ell, al seu torn, se'ls fa: els tria, se'ls tria. Dels títols subscrita per Salvador Espriu en la cita anterior, jo n'eliminaria la tenebrosa baluerna de la *Commedia* dantesca, que ni és «lúcida» ni «desolada». Però els altres llibres sí que ho són: lúcids i desolats. I el Savi de l'Antic Testament. «La concepció del món d'Espriu és la de l'Eclesiastès», diu Pla, encara, pensant en les primeres obres de l'autor de *La pell de brau*. No cal insistir-hi, doncs. Tot això té un significat indicatiu bastant clar.

Com l'altre poeta, l'Espriu podria dir que «ha llegit tots els llibres»: si el crític vol trobar-li els més «íntims», haurà de dirigir-se als que representen la tradició filosòfica de la desolació i de la lucidesa.

I girem full. El lector català de Salvador Espriu no pot eludir una discreta perplexitat en advertir que, de tant en tant, el nostre escriptor addueix, al front de contes i de poemes, frases extretes d'autors castellans. És aquesta una inclinació poc freqüent entre la gent del país. I no han faltat comentaristes que, induïts per això i per altres motius, han delatat en l'obra de l'Espriu una palmària «influència» de la literatura veïna. La «influència» hi és, per cert. Com hi és en els versos de Rosselló-Pòrcel, i en alguns altres literats «del 36». Es tracta d'una novetat —relativa novetat— dins la nostra esfera intel·lectual. Els «models» castellans havien estat sistemàticament rebutjats després de la Renaixença. Els patriarques dels Jocs Florals s'havien alimentat de Zorrilla i de Núñez de Arce, i el bo de don Narcís Oller pensava més en Pereda que no en Zola. Però a les darreries del XIX —modernistes amb Maragall i Rusiñol, no modernistes amb mossèn Costa i Joan Alcover— els literats indígenes comencen a desentendre's de la irradiació literària dels seus col·legues peninsulars. L'apertura a Europa s'imposà. La gestió de l'Ors va insistir-la, i més tard això ja es generalitza d'una manera total. El distanciament no tenia res d'«independentisme», cultural: era només una mescla de desdeny i de desconfiança envers les manufactures mentals carpetovetòniques. «¿És que a vós us interessa la cultura castellana?», em preguntava un dia Josep Pla, tot estranyat perquè jo li parlés amb una mica d'afecte de no sé quin venerable barba madrileny. La generació de Pla i de Riba no s'interessà gaire per les lletres castellanques: el mínim imprescindible per a anar fent. Fou una sort: això ens estalvià la contaminació d'energumenismes com el d'Unamuno o el de Baroja, que haurien pogut tenir repercussions criminalment deplorables en el nostre desastrat galliner literari. En els escriptors catalans «del 36» les lectures castellanques, antigues i modernes, es fan notar: Góngora i Guillén, Quevedo i García Lorca, Gracián i Salinas, i —Mare de Déu!— la tribu «del Noventa y ocho». Però el perill, aleshores, ja no era greu. Avui, la penetració de la influència castellana és menor, per bé que probablement més viva. Es fa sentir, sobretot, en els poetes d'extracció perifèrica —mallorquins i valencians— i en les criatures de la «poesia social».

De les «influències» castellanques sobre Salvador Espriu, la més airejada pels crítics és la de Ramón del Valle-Inclán. Hi ha un parell de coincidències que la fan versemblant. D'una banda, els «ninots» i els «titelles» de l'Espriu poden relacionar-se, ni que sigui de lluny, amb els «esperpentos» de don Ramón. Tots dos, l'Espriu i Valle, elaboren un tipus de caricatura literària que, per la seva estridència calligràfica i per la seva acritud, aconseguen un vigor allucinant. L'un i l'altre, en traslladar-los a les seves quartilles, transformen —deformen— els homes en gargots frenètics. Per una altra part, Valle-Inclán i Espriu tenen en comú un tret estilístic ben clar: el sentit barroch —més acusat en don Ramón, de tota manera— de l'idioma, que els mena a «treballar-lo» amb una bifida destresa, ambigua entre el popularisme dialectal o d'argot pintoresc i el preciosisme culte o cultista. El castellà de Valle-Inclán té meandres gallegoides i *chulapos*, que li donen un colorit deliciós; el català de l'Espriu és més sec, però una mica de gitaneria, uns tocs de vocabulari tendrament o rabiosament local, hi posen també una animació vibrant. Però seria massa precipitat de voler establir entre els dos escriptors una relació pregona. L'«esperpentisme» de Valle-Inclán i el «grotesc» de l'Espriu s'originen en un subsol intuïtiu i intencional molt diferent. Allò que en Valle-Inclán és només burla i delectació sardònica, en Espriu passa a ser, encara, el revés d'una aprehensió metafísica: ja ho veurem més endavant. El gènere té la seva petita tradició. I podem pensar en Goya, en Solana, en Odilon Redon, si volem trobar-li una correspondència plàstica. L'element d'artifici, de contrast recercat, que hi ha en la prosa d'Espriu, com en la de Valle, no és sinó —sovint— un recurs supletori de la mateixa prouja «ninotitzadora».

Potser Valle-Inclán no fóra l'únic «antecedent» castellà de l'Espriu. Sinó que els altres resultarien prou menys aillables i de més delicada verificació. En canvi, aquella vena «grotesca» té unes arrels literàries catalanes més pròximes. El corrent satíric, tan cabalós com heterogeni de qualitat, de les lletres autòctones hauria de ser-hi evocat, en parlar de l'Espriu. Les mostres modernes són més que insignes, pel que fa a la poesia: les *Sàtires* de Guerau de Liost, certes «auques» de Josep Carner, el vidriol líric de Pere Quart. I en prosa, al costat de la púrria riquíssima del costumisme i de les revistes populars, hi ha noms com el de Ramon Reventós i d'Àngel Ferran, que no sabríem oblidar. Salvador Espriu no en deriva, és clar. O, a tot estirar, l'emparentaríem —i de lluny—

amb Guerau de Liost. Però també ací caldria fer la salvetat que suara indicava a propòsit de Valle-Inclán: la intenció i la intuïció de l'Espriu són ben diverses. I tot això, en definitiva, no seria vàlid sinó per a un sol sector de la seva obra. Salvador Espriu és més que l'autor d'*Ariadna* i de *Les cançons d'Ariadna*. La seva prosa i els seus versos no es limiten a ser una diminuta epopeia del grotesc, com ho són els dos llibres que acabo de citar i algun altre. Hi ha un Espriu exempt de fúria mordaç, desempallegat de «ninots» i de «titelles»: és l'Espriu de *Cementiri de Sinera* i de *Les hores*, dialogant amb la mort i amb els morts, solitari i tancat; és l'Espriu que va transcrivint

l'aspre cant
d'una veu d'ira que no pot cansar-se,

en els poemes de *La pell de brau* i del *Llibre de Sinera*. I aquest «altre» Espriu —sempre el mateix Espriu, però ara lliurant-se'ns des d'unes facetes distintes— exigiria uns punts de comparança que no tindrien ja res a veure amb Valle-Inclán ni amb Bofill i Mates.

No ens pararem a escatir quins altres li convindrien. Per comprendre allò que calia, és bastant el que porto dit. Les «influències» de detall, susceptibles de ser discernides en unes proclivitats d'expressió o en la traça d'una idea o d'una imatge, no aportarien cap llum particular i nova sobre la personalitat de l'Espriu. Ell, com qualsevol altre poeta o narrador del nostre temps, ha hagut de rebre una pila de «provocacions» intel·lectuals, pròpies de l'ambient i de l'època, que, si mereixen el nom d'«influències», és a condició de considerar-les generals o genèriques, patrimoni comú o llast ostensiblement fatal. Fóra superflu d'ocupar-nos-en. Allò que en concloguéssim seria tan predicable de Salvador Espriu com de qualsevol altre escriptor del seu moment. Si el que tractàvem de copsar és la seva «originalitat» més estricta, haurem de desentranyar-la per un altre cantó. La filiació de les peces «retòriques» —en la millor accepció de la paraula— amb què l'autor ha bastit la seva obra mai no ens informaran justament sobre això. És en l'arquitectura que les ordena, en el disseny interior del conjunt, en l'energia que l'innerva, on hem de trobar el de més seu del poeta. L'intransferible i l'intransferit en són la medulla. Mirarem d'aproximar-nos-hi en les pàgines següents.

«La concepció del món d'Espriu és la de l'Eclesiastès»: lúcida i desolada. Remetre's a l'Eclesiasta no estava gens malament: era una amable troballa. Sembla que l'obra de Salvador Espriu, tan impregnada de les Escripures hebraïques, solliciti una menció reverendíssima d'aquesta mena. Però l'Eclesiasta: no els Profetes, ni el *Càntic*, ni els Salms, ni l'Apocalipsi —ni la resta. Una concepció tènue: un pessimisme que ens obliga a recordar el «Vanitat de vanitats» i tot el que hi segueix. No cal dir, és clar, que, si invoquem el lúgubre i desenganyat fantasma del Salomó bíblic, ho fem *cum grano salis*. El pessimisme del nostre poeta havia de tenir, necessàriament, i per moltes raons, una tota altra entitat que el de l'Eclesiasta. Al cap i a la fi, el Savi hi arribava a força de tedi i de sacietat, com un vell que era —o que devia ser: no ho sé—, i els seus aforismes emmagatzemen la ressentida filosofia d'un cràpula jubilat, sense més resistències morals que un insubornable temor de Déu. En canvi, en l'Espriu no hi ha res d'això: diríeu que la seva sensació de vanitat és anterior a qualsevol experiència, i que per a ell, en principi, tot queda reduït a vanitat. Llegint els seus llibres, proses i versos, ens sentim assaltats per aquesta sospita. Els temes, la dicció, el to, varien més o menys: conflueixen sempre, però, en un mateix punt. Que té exactament la duresa i l'agressivitat d'una premissa rotunda. L'Espriu no tolera ni el més tènue tel consolador: el seu ull i la seva paraula són inexorables. Lúcid i desolat: desolat per lúcids, potser. I quan s'hi inicia un conat d'afirmació, de brindis positiu, és *després* d'haver «acceptat» allò altre:

Parlo d'esperança,
desesperançat...

Un migdia d'octubre de 1959 érem davant la mar plàcida i ensopida de Gandia, un Mediterrani turístic i mercantil com tanta n'hi ha. Recolzats a la barana d'una terrassa d'hotel elegant, miràvem l'aigua gloriosa: el «somriure innumerable», la «toujours recommencées», etc. Darrera nostre flotava la memòria d'Ausiàs March, un altre llòbrec constitucional, que hi havíem anat a celebrar en els cinc-cents anys de la seva cristiana defunció. Jo havia aconseguit induir l'Espriu a una conversa mitjanament definitiva. I recordo que em deia: «Hi ha una mala bava infinita,

còsmica...» Era una manera d'explicar-ho. Vaig pensar en aquell personatge d'Aristòfanes que confessa creure en els déus perquè ho passa ben fotut en aquesta vida: la prova de l'existència de les divinitats era, al seu veure, ni més ni menys que la seva personal malaventura. Però Salvador Espriu és tot el contrari d'un personatge —aquest o qualsevol altre— d'Aristòfanes. Això no obstant, la fórmula que emprava per a exposar-me la seva idea del funcionament del món resultava ben gràfica. Josep Pla, pel seu compte, rebla el clau: segons ell, l'Espriu «no veu cap element providencial constatable» i «tot és contrari, advers, brutal, cruel». Pla professa un pessimisme de la mateixa estofa, però amb un atenuant notable: ell en diu la «teoria de la propina», a tenor de la qual, «per pur atzar i d'una manera esporàdica» es rompia el malefici sistemàtic que és la vida de l'home sobre la terra —l'única vida de l'home. «Ni tan sols sembla acceptar la meua teoria de la propina», escriu Pla referint-se a l'Espriu. «La vida és un seguit de desgràcies grises i crepusculars alternades amb l'espècie d'una o altra catàstrofe violenta»: això seria, en resum improvisat, el fons de la visió espriviana del món. Pla el situa com a característic de la primera etapa literària de l'Espriu. Crec que continua essent aplicable a les etapes posteriors.

Dir ara que, per a Salvador Espriu, el món —o la vida— és un «laberint grotesc», no necessitarà aclariments. La preocupació pel «grotesc» i la metàfora del «laberint» són fonamentals en la seva obra. Ho veiem en *Aspectes*, en *Ariadna* —el recull de contes—, en *Les cançons d'Ariadna*, en *Mrs. Death*, en la *Primera història d'Esther*, en algun poema de *La pell de brau*. De vegades, podríem suposar que, en la hipèrbole macabra que cultiva l'Espriu —«ninots», «titelles»—, tot és qüestió de crítica social. Ho sembla, d'entrada. L'espectacle irrisori que construeix o reconstrueix, el relleu «grotesc» que malda per ressaltar, admetria aquesta interpretació: és irrisori, és grotesc, per motius «històrics». «Ninots» i «titelles» no serien sinó excrescències idiotes d'una societat mal conformada. Ningú no negarà que, en part, això és cert. Al capdavall, l'Espriu també és un escriptor —a estones— «realista», i els personatges que maneja responen, dins la seva fuga caricaturitzant, a una conjuntura ben concreta d'una societat —de la nostra societat. Però l'estilet de l'Espriu va més endins. No solament hi queda delatada com a grotesca una forma d'humanitat circumscrita en l'espai i en el temps. És la mateixa condició humana que l'Espriu acusa de grotesca. ¿La «con-

dició humana? L'expressió «condició humana», posada de moda pel títol d'un bon llibre d'un mal escriptor —André Malraux, tan ampullós com intelligent, tan fals com agut—, prové, si més no, de l'estimat Montaigne, un dels «mestres» de l'Espriu, també lúcid i desolat. En el sentit de Montaigne —cadascú de nosaltres porta en si la forma completa de la condició humana— és com cal veure la desbaratada fauna «recreada» per l'Espriu. No són «grotescos» uns quants homes, aquests o aquells, doncs: és grotesca la humanitat.

Salvador Espriu pren posició, així, als antípodes de l'humanisme de clixé, autèntic i vulgaritzat, que constitueix el fil vertebral d'una honorable família de pensadors europeus perfectament conspicus. No parlo ara de l'humanisme en tant que comercialització de les *litterae humaniores*: comercialització, o academització, és igual; que, entre nosaltres, ha donat fruits d'una tan meravellosa gentilesa com Carles Riba traductor. Estic alludint l'humanisme «teòric», lligat sens dubte a l'humanisme professional, però resolutament imbricat amb prevencions i precaucions religioses i classistes ben notòries. Una vegada vaig escriure que l'humanisme —aquest humanisme— consisteix a «calçar coturns a la vida». Fent-se un alt concepte de si mateix, l'home —l'espècie humana— s'encastella en una formidable jactància: ell és «el melic del món», «el rei de la creació», «la imatge i semblança», «la mesura de totes les coses». Ha arribat a la conclusió que l'univers ha estat fabricat per al seu ús, que la seva raó n'és el límit diriment, que la naturalesa entera li és servidora i subordinada, que els demiürgs —cas d'haver-n'hi— estan pendants d'ell. ¿Caldrà portar a collació aquell senyor que *protestava* contra el terratrèmol que assolà Lisboa en el segle XVIII? En nom de la suprema vigència de l'antropocentrisme, la protesta era lògica: la geologia es revoltava contra l'home, i una tal insolència resultava intolerable. L'home, excepció intelligent dins l'escala zoològica, reivindica la seva primàcia absoluta: se la crea. I es calça els coturns de l'heroi teatral. L'humanisme no és sinó una apoteòsica fatxenderia teatral, adossada a l'espessa acumulació, a l'espessa i propecta acumulació de textos literaris insignes que conserva el gran museu de la cultura occidental. L'Espriu pertany a la sèrie intel·lectual dels qui tracten de treure els coturns a la vida, dels qui descalcen l'home i el deixen de peus a terra. Desproveïda de les pròtesis enlluernadores, la humanitat es queda en el seu nivell precís. I aquesta és la «lucidesa».

Sens dubte, l'eliminació d'aquestes voluptuoses il·lusions, la devolució de l'home al regne de les veritats crues i nues, ha de conduir —hi condueix l'Espriu, si més no— a un retorn a la mort. No sols a la mort: també al sentiment de la fugacitat del temps, i al de la inanitat de les consolacions humanes. La «desolació» s'imposa. La figura de l'home, aleshores, es belluga sota una llum gelada, lívida. No és que l'home —el mateix poeta, els altres— s'hi encari amb un «misteri»: la «lucidesa» li ho veda, i no hi ha un lloc per a aquesta altra mena de commoció «il·lusionista» que fóra el remei autosuggestiu de la fe o les seduccions de la incertesa. Salvador Espriu, i els qui són o pensen com Salvador Espriu, no incorren en la trampa de Pascal. La mort, i la resta, s'hi presenten en la seva elemental transparència de «fets» definitius: incontrolables i irreversibles. No els podem defugir. Per molt que amaguem el cap sota l'ala, per molt que intentem sofisticar-los amb una o altra recepta confortadora, ella, allò, la mort i la resta, continuen planant sobre nosaltres, ens assetgen les hores, ens corquen el futur. La mort, sobretot, no és «embellidora», ni és «una major naixença». És la mort: una extinció, l'extinció per antonomàsia de l'home, la total, irremissible i absoluta extinció de l'home. Amb ella acaba la vida, i per ella la vida es fa gràvida d'una lenta i burxadora inquietud. Som mortals, ens hem de morir: i morir, i ser mortals, i precisament *saber* que hem de morir i que som mortals, són les veritables fronteres de la vida. És dins d'elles que la vida pot començar a prendre un sentit: un sentit que no serà ja pura fabulació delirant, ni serà *abêtissement* banal, sinó «consciència» i «dolor».

Una gran part de la poesia de Salvador Espriu, la més poderosament lírica, és una versió intensiva de tot això. Ell mateix l'ha definida, més d'una volta, com «meditació de la mort». Meditació de la mort, meditació del temps irreparable: un sol tema, a penes canviant, que va i ve pels seus versos amb una perpètua convulsió punyent. L'Espriu va dient-lo amb veu endolada i baixa, concís, sense gaires exclamacions:

M'esperen
tan sols, per fer-me almoïna,
fidels xiprers verdíssims.

O en tot cas:

Perdura

en els meus dits la rosa
que vaig collir. I als llavis,
oratge, foc, paraules
esdevingudes cendra.

El poeta no es deixa vèncer per les fràgils atraccions d'allò que, en el nostre llenguatge maquinal de cada dia, anomenem «la vida». Totes les ofertes amistoses que poguessin sorgir-li al pas, ell les silencia. No hi ha ni un moment d'abandó, de condescendència, de lliurada familiaritat, amb les coses i les gràcies que «la vida» dóna. Per dir-ho d'alguna manera: la poesia de l'Espriu és una poesia sense madrigals. Fins avui, almenys. Quan un paisatge harmoniós, o un afecte noblement privat, o la crida serena de la terra, advenen als seus versos, es converteixen, de seguida, en opaca elegia. Una abrupta ascési en degolla les possibles deliquescències, les gratituds florides, la passió tremolosa. La mort ho calcina tot. O ho relega a un segon terme borrós, sempre enverinat per la mateixa mort prevista i infalible. El poeta medita-bund fa la seva vida entre «la vida»: una vida *pensada*, i sense altra recompensa que el propi pensament.

Però també hi ha «la vida»: hi ha els homes que la viuen. És el «laberint grotesc». Ells, a diferència del poeta, no mediten la mort: no es mediten en la mort. O en prescindeixen, o l'exorcitzen com poden. L'Espriu se'ls mira sense compassió. Condemnats a morir, allò que ells consideren «viure» no és més que una «agitació vana». Particularment vana, de més a més, perquè sol daurar-se amb les pretensions humanistes a què més amunt m'he referit. La sàtira de Salvador Espriu, repeteixo, té aquest fonament últim, que no trobem —ho he indicat— en Valle-Inclán o en Guerau de Liost. És la «condició humana» el que hi queda en entredit. No l'autèntica condició humana, sinó la seva mistificació, que, des de l'angle de l'Espriu, comença quan l'home perd de vista la mort, la seva i la dels altres, o quan l'adorna amb astúcies mitològiques. El procediment que l'Espriu empra per «provocar» el grotesc literari és complex, i no s'inspira en exclusius recursos d'estil o de malícia descriptiva. El lector d'*Aspectes*, d'*Ariadna*, ho pot comprovar fàcilment. És un procediment que té molt de «desenfocament» ètic, si se'm permet de dir-ho així. Les accions humanes «normals» —vicis, virtuts, paraules, posats— són arrencades del seu context quotidià, de l'òrbita d'«il·lusions»

morals en què, en la pràctica, s'esdevenen. Com que tot el que els és pressupòsit i justificació ha estat ja descartat per fals i petulant, l'Espriu les situa en el buit: en l'espai de la mort. Aleshores, qualsevol gest sembla una ganyota, qualsevol frase sona a bestiesa, qualsevol conducta es fa bufonescament inútil. Els homes es galvanitzen en «ninots».

«Ninots» i «titelles». Perquè el fet que Salvador Espriu acudeixi, de tant en tant, al mot «titella» per referir-se als personatges del seu món literari, no hauria de ser negligit. L'Espriu és un escriptor terriblement «deliberat», i tot en ell obeeix al càlcul. Potser no seria errat de relacionar el seu «titellisme» amb allò de la «fatxenderia teatral» que se m'ha escapat adés. A l'actor «encoturnat» que és l'home de la visió humanística, Espriu oposa el putxinel·li risible. En travessar la lent de la concepció espriviana, l'histrionisme humà no solament es fa «grotesc»: es fa, així mateix, «in-animat» o «des-animat». Hi ha un poema en *Mrs. Death* que es titula «Mentre representem». ¿No hi endevinaríem, tot d'una, una al·lusió encara més subtil?

Sabiem

quant dolor, quin inútil
foc teatral imposen
les grans mans enguantades
de nosaltres...

I segueix:

Diversos

rostres i noms d'un únic
designi de naufragi,
esperem només jeure,
mesclats, dintre la capsa
ben closa, sense somnis,
sense llums, on no arribin
records de neguitoses
entrades i sortides,
sons de ballable, gestos,
els violins patètics.

La insinuació de la mort és inequívoca. Com els titelles de debò, els homes, acabada la «representació», jauran «dintre la

capsa ben closa» de la pau inestroncable. Tanmateix, ¿«qui» o «què» els havia imposat l'«inútil foc teatral»? L'Espriu es guarda molt de dir-nos què en pensa. Som titelles. Cadascú i tots plegats: cada home i la humanitat. La vida de la humanitat, com recorda l'Altíssim de la *Primera història d'Esther*, no és sinó una «cadena monòtona de lluites, assassinats, infàmies i disbauxes». «Una cruel estultícia esclavitza des de sempre l'home i fa de la seva història un mal somni de dolor tenebrós i àrid», recita encara l'Altíssim. ¿«Una cruel estultícia»? Les paraules d'un cec de poble, folklòric i alambinat, que això és l'Altíssim, potser no són ben bé les que hi pronunciaria l'Espriu pel seu compte. Però per boca de l'Altíssim l'Espriu ens comunica el «missatge» més seriós de la *Primera història*: el repudi de la guerra civil. Cal no menysprear-lo com a portantveus del seu autor. ¿La «cruel estultícia» seria una estultícia culpable —en certa manera: voluntària, o no reprimida— dels mateixos homes? ¿O bé la podríem identificar amb un furor malèvol, «infinit, còsmic», com el que el poeta m'apuntava davant les platges d'Ausiàs March? ¿O és una «imprescriptible llei» —així ho suggereix l'Altíssim a continuació— que regeix, fosca, incoercible, matemàtica, immanent a l'essència del món? L'Espriu s'ho sabrà. El lector i el crític, en mesurar l'abast d'aquestes preguntes, en queden espantats. Això ja és col·locar-nos en el pendís relliscós i fantàstic de la metafísica. La «lucidesa» de Salvador Espriu ha d'aturar-s'hi. Més enllà d'aquesta ratlla només hi ha boira i fosca: «il·lusió». Justament allò que l'Espriu s'havia negat a acollir.

I arribats ací, m'assignaré el dret a una digressió, que no serà, confio, massa reprovable. L'Espriu és un home que s'ha manifestat molt cautelós a l'hora d'exposar admiracions o judicis eufòrics respecte als seus contemporanis. Un dels seus llibres, *Evocació de Rosselló-Pòrcel i altres notes*, reuneix pròlegs i comentaris que, per aquelles convencionals peremptories de la vida literària que tothom coneix, s'ha vist en el cas d'escriure: pròlegs i comentaris a escriptors vivents. No pot pas dir-se que aquests papers respirin una excessiva tendència a l'elogi: són ben educats i prou. Quan l'Espriu ha hagut de fer de padrí literari de tal o de tal altre poeta, d'aquest o d'aquell prosista, conferint-los unes quartilles com a deferència liminar d'un llibre, mai no es deixa emportar per la ficció de l'entusiasme, que sembla obligatòria en aqueixes ocasions. Les seves paraules d'aval acostumen a ser discretes i prudentes: una cortesia més que no una lloança. Només en tres

casos, que jo recordi ara, s'ha embalat en una efusiva i explícita congratulació. Un d'ells, el primer, és el de Bartomeu Rosselló-Pòrcel. Dins la nostra literatura, aquest fulgurant allot mallorquí tindrà, per sempre més, i gràcies a l'esfereïdora fragància dels seus versos, un lloc privilegiat. Tanmateix, com que va morir jove —i tan jove!—, també l'hi condicionaran amb la fàcil excusa del «malaguanyat»: era un gran poeta que va emmudir abans de retre la seva màxima collita. Com Salvat-Papasseit. L'amistat que l'Espriu va donar-li en vida, ha estat, després, devoció literària sense reserves. Però entre l'amistat i la devoció hi ha un nexa massa directe, i massa respectable, perquè puguem deduir-ne gaires consideracions aprofitables al nostre estudi. Les altres dues reconegudes admiracions vernacles de Salvador Espriu —vernacles i actuals— són Josep Pla i Llorenç Villalonga. I aquí volia jo venir.

Perquè sospito que l'«admiració» que l'Espriu sent per Pla i per Villalonga no està construïda només de compliacences en l'habilitat de l'ofici, de miraments professionals, que els autors dels *Homenots* i de *Mort de dama* tindrien altrament ben merescuts. Crec que l'Espriu hi troba, en l'un i en l'altre, en Pla i en Villalonga, alguna cosa més que uns «bons escriptors». Hi troba, en realitat, unes *actituds* germanes de la seva: actituds davant la vida. Espero que el lector no s'escandalitzarà d'aquesta meua afirmació. A primera vista, ja ho sé, ¿quina «afinitat» imaginariem possible entre un Pla desmanegat i exuberant, un Villalonga aristocràtic i fred, i un Espriu melangiós i cantellut? Els escrits de tots tres no s'assemblen de res: ni en les maneres, ni en els temes —almenys no en l'aparença dels temes—, ni en els propòsits. Josep Pla devora paisatges, gents, fets, rodamón i casolà, amb una sagacitat desconcertant; engega la prosa amb una desimboltura jocunda, impertinentment franca, per contar-ho o descriure-ho; tracta de donar testimoni del seu temps i de la seva societat. Llorenç Villalonga —*Mort de dama*, *La novel·la de Palmira*, *Bearn*— es restringeix en un petit món tancat, un veïnat de «botifarres» i de senyors rurals mallorquins, pairals i cosmopolites, que vegeten en una salsa alhora picant i ensopida d'anècdotes incordioses; ho pinta amb tacte i repòs, mesurat fins i tot quan el rictus de la ironia se li endureix; assaja la prospecció psicològica. Salvador Espriu fa versos eixuts, d'una finesa diamantina, i narracions i teatre, d'un esquematisme concentrat i conceptuós; té una dicció artitzada, de pur enginy, conduïda per

una voluntat impàvida i eficient; les seves estampes i les seves evocacions giren entorn de secretes angoixes. Els veiem ben distints tots tres. Només per un cantó seria plausible de connectar-los: Pla, Villalonga i Espriu, coincideixen en un evident *penchant* a la sàtira, a la sàtira o al grotesc, amb l'abast que ja he assenyalat abans. Si procuràvem d'esbrinar-ho amb cura, veuríem que, realment, en el fons d'això hi ha una altra coincidència més aguda: Pla i Villalonga pertanyen també a la nissaga dels «lúcids i desolats».

Com l'Espriu, però amb una altra tessitura i amb un altre arrelament. La concepció del món, en Pla i en Villalonga, té bastant de comú amb la de l'Espriu: la mateixa impermeabilitat a les «illusions» humanístiques, la mateixa convicció respecte a la inanitat de la vida, la mateixa indiferència pels ectoplasmes mitològics, el mateix pessimisme radical. Josep Pla és un materialista cent per cent —tant quan es mira la naturalesa com quan es mira la història—, i amb això ja està dit tot, pel que fa a ell. La seva «teoria de la propina», ja alludida, prou demostra fins a quin punt el gran escriptor empordanès participa d'una *Weltanschauung* —i demano perdó per la barbàrie del terme— d'indole «desolada». Llorenç Villalonga, per la seva banda, surt del rovell de l'ou d'un corrent ideològic ben marcat: el racionalisme francès, el racionalisme dels «libertins» i del enciclopedistes, de Beyle i de Voltaire. Villalonga és un escriptor profundament «francesat» —com ho era el seu germà Miquel—: vol dir-se, impregnat d'allò que, amb una simplificació una mica parcial, considerem com a típic de l'esperit —de *l'esprit*— francès. La seva inclinació als autors que menaren la lluita alliberadora en el camp intel·lectual durant el XVIII resulta significativa. Per cert que això, l'afecció al Setcents de Villalonga, fa pensar en l'Ors. Si ara en tingués temps, em faria feliç d'establir comparacions entre Xènius i Dhey, quant a la respectiva posició davant la cultura francesa del XVIII. No vull ficar-m'hi. Però tampoc no sé estar-me de dir que la de l'Ors va ser merament estètica. Més encara: cal proclamar que la «perruca» de Xènius fou una de les estafades més sumptuoses que ha sofert la clientela literària del país. I tant! En el pla de les idees bàsiques, l'Ors estava «contra» el segle XVIII: contra el que el segle XVIII havia aportat de positiu i de fecund. Un dia, la crítica haurà de reconèixer que Xènius era més a prop de Torras i Bages que dels seus estimats «setcentistes». Deixem-ho córrer. El que

ací interessava destacar és que Pla i Villalonga provenen d'una «lucidesa» i arriben a una «desolació»: com l'Espriu. I que potser per això l'Espriu s'hi sent ben acompanyat.

«Desolació», sí. Però ni Pla ni Villalonga no en treuen una conseqüència resignada. Aquelles reflexions amb què Albert Camus enceta *Le mythe de Sisyphe* podrien ser reportades, amb alguns retocs, a la nostra consideració: quan la «lucidesa» ha fet el seu fet, i l'home arriba a la «desolada» conclusió d'un món sense sentit on ell mateix és ben poca cosa, la perspectiva del suïcidi es planteja amb una altisonància que mereix el nom de «qüestió filosòfica». Si la vida és això tan estèril i tan iniquament buit, per què seguir vivint? Camus no era el primer a afrontar aquest gir del problema, ni en serà l'últim. Ni era el primer ni l'últim a donar-li solució. Que jo sàpiga, mai un «lúcid i desolat» no s'ha inscrit en les luctuoses llistes dels suïcides. La «lucidesa» ha servit per a arribar a la «desolació», però també per a sortir-ne o per a resistir dins d'ella. Desolada i tot, no hi ha més vida que aquesta: un «lúcid» comença per reconèixer això. La vida, doncs, en si, és ja un valor: l'únic valor indiscutible. Perquè la mort és el no-res. I la vida, cal viure-la. Cadascú —lúcid, desolat— s'arbitra la seva «salvació». Pla salva la inanitat del món, de la vida, de l'home, aferrissant-se a un hedonisme sòlid: a la sòlida veritat dels sentits. Molts lectors de Josep Pla s'estranyaran de veure'l qualificat de «pessimista»: la forçada morositat, l'engrescament, la brillantesa amb què l'escriptor parla d'un capvespre, d'un menjar, d'una ciutat, de tantes «coses», fa pensar en tot el contrari. I és que Pla articula la seva «solució» sobre aquella base elemental: els sentits —els sentits adverats per la intel·ligència. I en la intel·ligència, en la «raó», posa Llorenç Villalonga el seu accent de «salvació»: de salut. Contra els íctasis, contra les genialitats, contra la bestiesa, contra totes les degradacions morboses de l'home —encloent-hi les zoològiques—, la raó serà la salvaguarda de l'espècie. Una nova «dignitat» se'ns proposa. De l'home «grotesc» passem a l'home «digne».

¿I en l'Espriu? L'Espriu no és dels qui «surten» de la desolació: és dels que s'hi queden i en fan una coratjosa victòria ètica. Podríem creure que, per a ell, viure és meditar la mort. Una vegada, i prologant un llibre de Llorenç Villalonga, Salvador Espriu citava unes serenes paraules de Montaigne: «Toute la gloire que je pretends de ma vie, c'est de l'avoir vécue tran-

quille: tranquille, non selon Metrodorus, ou Arcesillas, ou Aristippus, mais selon moy». L'Espriu no faria, com potser farien Pla i Villalonga, «propaganda» de la seva «solució». És només la seva manera de viure: viure *segons ell*. I la vida, la dignitat de la vida, radicaria en una *acceptació* del seu destí de mortal. Aquesta acceptació el fortifica. En *La pell de brau* llegim:

¿Què pot desesperar-te, quin mal no suportaràs,
si acceptes el temps i la mort...?

I no sols això. Perquè el vers continua:

si acceptes el temps i la mort i l'honor de servir.

L'«honor de servir» també. L'home —l'Espriu, qualsevol— és entre els altres homes: té amb ells una inextricable solidaritat. Per a viure «meditant la mort», cal, de primer, viure i con- viure al nivell de l'home. Per ací entra en la poesia, en l'obra tota de Salvador Espriu, un altre gran tema seu: el de la lli- bertat i de la justícia col·lectiva. El poeta no es tanca en una torre d'ivori per dedicar-se a filar la seva passió especulativa: mai no s'hi havia tancat. I servir, l'honor de servir una causa de llibertat i de justícia serà, tant com l'acceptació de la mort i del temps, una «salvació». L'Eclesiasta és ja ben lluny de l'Es- priu, quan hem tocat el final del trajecte. Les vanitats són va- nitat, però no tot és vanitat. I, contra el que el Savi de l'Antic Testament predicava —«faciendi plures libros nullus est finis, frequensque meditatio carnis afflictio est»—, el poeta fa, i farà, «més llibres», i continuarà la seva «excessiva meditació».

«Meditació de la mort», deia. I tanmateix, Salvador Espriu ha referit la mort, unes morts, de vegades, amb els tons més aspres i hilarants de la seva tècnica del grotesc. En llegir pàgi- nes com «Conversió i mort de Quim Federal» en *Ariadna al laberint grotesc*, o com «Cançó d'Esperanceta Trinquis» en *Les cançons d'Ariadna*, i els exemples es podrien multiplicar, no acabem d'estar segurs de si la intenció de l'autor no haurà estat cruelment —sacrílegament— derisòria. El sarcasme hi queda

projectat sobre el fet mateix de morir; és la mateixa mort que en surt escarnida i profanada, sembla. Però només sembla. Quan ja coneixem què significa la mort per a l'Espriu, quan hem comprès quin és l'abast del seu grotesc, aquelles escenes mortuories, d'un macabre tan esqueixat, se'ns obren amb un biaix dramàtic particularment trist. No és la mort, no el fet de morir, allò que hi és acusat, sino l'home que no sap morir o que no sap què és la mort —la seva o la dels altres. Diríeu que, enfront de l'actitud de «meditació de la mort», n'hi ha una altra d'«impremeditació de la mort», valgui el joc de mots. Un home que arriba al moment de la seva mort sense haver-se adonat de la magnitud de la situació, serà misericordiabl. Però si encara en aquell punt es rabeja en les mediocres vanitats de la vida, la seva agonia adquireix una brutal depreciació: l'Espriu la veu grotesca. Com veu grotesca la insensibilitat dels altres davant la mort d'algú. «Allò» que es mor és un home o una dona, un ésser humà, espill de la nostra pròpia mort al capdavant: inhibir-nos-en, deixar-nos interferir aleshores per la petita vanitat de torn, equivaldria a una estupidesa còmicament monstruosa. D'altres escriptors n'obtidrien, de tot això, escenes d'una violència distinta. Salvador Espriu hi troba matèria de grotesc.

I és que la mort, en qualsevol cas, no és la mort en abstracte: no hi ha la Mort sinó la mort d'algú. La Mort, amb majúscula, és una manera de dir, lícita, però «retòrica»: literària. L'Espriu l'anomena de molt diverses formes o fórmules: és «l'arquer» que «a trenc d'alba» s'otja la seva presa per ferir-la amb un apagament «sense més son ni somnis»; o és l'home de la barca», el Caront clàssic, de nòlits imprescriptibles; o «la dama dels ulls buits»; o bé la «dama de l'alba» que

des de l'espera
de desvetllat
en més temença
d'hora foscant

ens ve a cercar. En imaginar-li una espectral corporeïtat, el poeta no dissimula ni eludeix la realitat de ser, la mort, mort d'algú en concret. Com a possibilitat inevitable —i primera a tenir en compte— és la seva. Està prevista des d'un principi: l'home és mortal, cada home, el poeta com a home, l'home poeta. I ell *ho sap*. I ho medita. El pas del grotesc al líric s'hi acompleix. Els

versos de Salvador Espriu, que en els episodis càustics —no sols la «Cançó d'Esperanceta Trinquis»: totes, o quasi totes, les composicions de *Les cançons d'Ariadna*, i no poques de *Mrs. Death*, i d'altres— era un xim-xim de fanfàrria circense, esdevé melodia avellutada sobre les cordes fosques del violoncel. És la seva mort

...camino
a l'oblit...

el que hi pesa. La seva, i la dels seus. Salvador Espriu no és un filòsof: és un poeta. Vull dir: té l'honestedat de no parlar de «temes»; parla, en canvi, d'ell mateix. «Ell mateix» vol dir també els qui li són, o li eren, cars: els pares, els amics. Una part dels seus poemes és elegia en la mort dels qui estima, dels qui ha estimat:

els morts
que només jo recordo.

Només ell, només en la seva intimitat. «Els meus morts», dirà més d'un cop. *Seus*.

I sabia aquest camí sense ells per sempre més...

La mort, doncs, no hi té res de «retòrica». Ben al contrari: és una experiència —una experiència quotidiana,

la meua
quotidiana, solitària mort...

I la mort se'ns fa allucinant precisament perquè la vivim: precisament perquè sóc jo qui ha de morir-se i són els meus que s'han mort o es moriran. Un biòleg potser ens n'explicaria el mecanisme: ens informaria per què i com s'extingeix la vida, com i per què això que en diem vida s'anulla en la mort. Un moralista ens predicarà, sens dubte, l'art de ben morir: cristià, estoic, budista o el que sigui, dictarà la lliçó d'una forma o altra al destí ineluctable. Nosaltres mateixos podem atarantar-nos en diversió o en negoci, per tal de no pensar-hi. Però ni el reconeixement racional, ni la conformitat de l'ànim, ni la fuga, no eliminen el caràcter tràgic de la nostra relació amb la mort: del fet d'haver de morir-nos. Sempre hi haurà un moment, molts moments, en què això se'ns imposarà. I hi apareix el terror: la por a la mort.

L'home «lúcid» no sap què és morir-se. Sap que la mort és deixar de ser, no ser: només.

...I amb cruel accent carrego
aquesta única síllaba
del meu petit saber,

diu Salvador Espriu. El «petit saber» sobre la mort s'acaba aci. El poeta ignora què hi ha «darrera aquesta porta» que s'obre i es tanca al final de la vida. Ho designa amb expressions incertes, com «fosques estances» i «camí sense retorn», o bé amb referències a les immensitats que ens envolten: «nit», «mar», «desert», «oblits». A ell i a tots ens costa un

dolorós esforç per confegir i aprendre,
una a una, les lletres dels mots del no-res...

Potser «un to últim de serenitat i de possible justificació» apunta en alguns dels seus poemes, a partir de *Mrs. Death*. Però la fasciació de la mort hi subsisteix.

Ara, sense cap por, tot sol, m'allunyaré,
nit endins, Déu endins, per la sorra i la set,

havia escrit ja en *Les hores*. Amb por o sense, ha de seguir acarat amb la mort. I continua meditant-la.

Tant com l'amor, la mort ha estat, de sempre, substància de la poesia. Els poetes li han dedicat càntics i imprecacions. Càntics, quan hi veien l'entrada radiant a una calma sobrenatural o un alliberament de la misèria i de la sofrença a què sol abocar la vida; imprecacions, quan la dalla inclement venia a tallar el fil d'una joia o d'una esperança. En els versos de Salvador Espriu no hi ha res d'això: ell no canta la mort, ni la imprec. El càntic i la imprecació presuposen la mort contraposada a la vida: la mort que ens redimeix d'aquesta vida, la mort que destrueix aquesta vida. Però, per a l'Espriu, la mort ja és dins la vida, ja és en la vida, ja és la vida. I en comptes de cantar-la i imprec-la, la medita.

No esgotaràs tots el noms de la mort,

ens recorda. Ni amb declamacions de la més «perfecta escola», ni amb paraules apreses «al més savi lèxic», ni «amb rares pauses

o subtils silencis», no esgotarem tots el noms de la mort. En la meditació, almenys, el poeta anirà descobrint-li els secrets: descobrint-se els seus propis secrets de mortal. Seria improcedent que jo volgués fer ací, no una anàlisi, sinò tan sols un succint report del desplegament de la meditació espriviana de la mort. Em faria massa llarg, i de més a més, el lector, en endinsar-se per les pàgines d'aquest volum, la veurà desfilar en tota la seva lenta i capficada aventura. Pràcticament, en la majoria dels llibres del recull no trobarà altra cosa. Si fos factible, però, resultaria suggestiu d'aclarir si hi ha una evolució o algun canvi en el flux reiterat d'aqueixes meditacions. Jo no ho sabria fer, ara. De tota manera, cas d'haver-n'hi, seria en un sentit d'aprofundiment: d'acostament i d'apertura a la mateixa mort. Un dia, l'Espriu reconeix en si

una tranquil·la
mirada de caminant molt cansat a la porta
de l'hostal silenciós i càlid de la nit.

El seu «maligne nombre» se salva en la unitat i «enllà de contraris» veu identitat, afegeix al terme de *Final del laberint*. La fraseologia es fa una mica sospitosa —per a mi, si més no—, i sospitosa encara l'advocació de Meister Eckehart i de Nicolaus de Cusa on busca una remota base. Però potser el poeta no tenia una altra possibilitat de dir allò que volia dir. Allò que diu:

Sol, sense missatge,
deslliurat del pes
del temps, d'esperances,
dels morts,
dels records,
dic en el silenci
el nom del no-res.

L'espantós nom del no-res. No era senzill d'arribar-hi. Temps, esperances —esperances de desesperançat—, morts i records, van a la mort i vénen de la mort: són la vida, la vida del poeta. La mort era un «deixar de ser»: definitiu, brusc. Però la vida també ho és: un «deixar de ser» continuat, a engrunes, sense retorns ni reparació. La vida és el temps, i el temps, un cop passat, és temps perdut.

Cap caritat no em llesca
el pa que jo menjava,
el temps perdut...

L'únic supervivent és la memòria, i un pot considerar-se supervivent —de si mateix i dels altres, dels morts— en la mesura que és una memòria. *Ells*, els morts, els nostres morts, colgats en la seva terra absorbent, hostes de la pau, ¿on perdurarien sinó en el nostre record? ¿I què sinó el record retindria l'escolada realitat de les hores consumides, dels nostres anys vençuts, de la nostra vida ja viscuda?

Ningú no ha comprès
el que jo volia
que de mí es salvés.
Mai no ha entès ningú
per què sempre parlo
del meu món perdut.

El temps també és la mort, doncs. El poeta el medita i l'accepta: «si acceptes el temps i la mort...». Cada instant conté una partícula de mort. Cada instant, igualment, és la vida: és la vida que passa. Salvador Espriu dirà:

Em moro,
perquè no sé com viure.

Però sí que ho sap. Sap viure cada instant amb la seva càrrega de mort: amb la seva agredolça fugacitat. Parlarà del cementiri de Sinera, la «petita pàtria» que simbolitza els seus morts:

No estimo
res més, excepte l'ombra
viatgera d'un núvol
i el lent record dels dies
que són passats per sempre.

Aquests pocs versos ho condensen tot, ho imbriquen tot: la terra on jeuen les despulles entranyables, la memòria del «món perdut» i la palpitació fugissera de l'instant — «l'ombra viatgera d'un núvol...»

Del sentiment que l'Espriu té del passat, jo no em decidiria a dir-ne «enyorança». En el vocabulari del nostre costum, la paraula «enyorança» sembla escampar la seva adolorida accepció sobre la pèrdua d'un bé o d'una felicitat. En els versos de Salvador Espriu el dolor prové, més aviat, del temps: del temps perdut. Mai no ens afirma que les «hores passades» —

... només espero
hores passades...

— fossin excepcionalment belles, ni mai fa la maniobra de retroactivar-ne la bellesa des de l'actualitat. No hi ha *tempo felice*, ni el poeta canta *nella miseria*. És el temps mateix, el trànsit del temps, allò que lamenta. Ha passat, i amb ell unes coses o unes gents que l'omplien. Hi pensa com en

el suplici
d'aquestes flors que moren
al fràgil pas harmònic
de la tarda i de l'aigua...

Però les coses i gents que passaren amb el temps estaven condemnades a passar —a morir—, i això el poeta ja ho sap i ja ho sabia. I saber que havien de passar —saber el temps— és el que crema i tortura. I com no hi ha en l'Espriu una veritable «enyorança» del passat, tampoc no hi ha una autèntica «avidesa» del present.

... Només se'm donà
d'almoïna la riquesa d'un instant,

diu. Tota la vida d'un home no és més que un instant: també una successió d'instanta. Cada instant, com una riquesa, i amb la seva riquesa. El temps fuig, i l'home, que no té altra riquesa, s'hi ha d'aferrar. Més que més quan la mort ho ha d'anihilar tot d'una bursada. Per això aconsella:

No deixis res
per caminar i mirar fins al ponent.
Car tot, en un moment,
et serà pres.

Carpe diem! No una consigna de joia, de voracitat de joia: simplement, no deixar-nos res «per caminar i mirar fins al ponent». Que serà, sobretot, perseverar en la meditació. El poeta morirà, potser, «sense cap saviesa», però «molt ric de passos de perdut vianant».

Naturalment, hi ha l'acceptació. I després de l'acceptació, ve que la vida cobra uns altres colors. El món segueix «desolat». Si alguna vegada declara una punta de nostàlgia davant d'hipòtesis sobrenaturals —vegeu el poema «Kherubim» a *Les hores*—, això no és més que una nostàlgia, i encara passatgera. En general, l'Espriu s'até a la «lucidesa», hi resta fidel. I ha de confessar-ho:

No sé l'indret de l'illa
de l'esperança...

No existeix «l'illa de l'esperança». Des de la desesperança —de la mera no-esperança—, en canvi, el món i els homes, en la seva ferida entitat, continuen essent la sola veritat tangible, amb la qual el poeta teixeix la seva vida. Sobre l'horitzó depriment comencen a aixecar-se les siluetes amables de les coses. Sovintegen, al llarg de l'obra lírica de l'Espriu, els apunts de paisatges delicats, les notícies cordials d'un gest o d'una claror terrenal, el remoreig d'efervescències plàcides. Diríeu que la «desolació» hi ha quedat derogada. No derogada, tanmateix: acceptada. Cal «fer via»: el poeta sempre és el «perdut vianant» que hem descrit. Però ara no desisteix.

Recorda, no t'apartis,
mentre fas via, del que tan senzill
és d'estimar: aquest blat i la casa,
el blanc senyal de barca dins del mar,
el lent or de l'hivern ajaçat a les vinyes,
l'ombra d'un arbre damunt l'ample camp.
Oh, sobretot estima la sagrada
vida de l'arbre i la remor del vent
a les branques que s'alcen vers la llum!

Estimar tot això, i més. Fins i tot estimar

amb un
desesperat dolor
aquesta meva pobra,
bruta, trista, dissortada pàtria,

perquè, encara que sigui una terra —una gent— «covarda», «vella» i «salvatge», és la seva. En *Antígona*, en la *Primera història d'Esther*, en *La pell de brau*, el tema «del màxim crim, el pecat de la guerra entre germans», desvela un altre aspecte positiu —una altra invitació a estimar— en la visió del poeta: la defensa d'aquella «almoïna recíproca de perdó i tolerància» que fa possible la convivència als homes d'una mateixa societat. No sé si l'inventari podria eixamplar-se més encara. Però ja és bastant: enmig de la «desolació» a què l'havia empès la «lucidesa», ara la «lucidesa» restaura unes quantes coses essencials: les coses essencials. Darrera d'elles hi ha la mort —sempre la mort— que, de retop, els injecta un aplom i una severitat singulars. La mort, que fa noble la vida, tant com la fa tràgica i grotesca. Noble i satisfactòria.

I quan arribis a la porta de la teva nit,
en acabar el camí que no té retorn,
sàpigues dir tan sols: «Gràcies per haver viscut.»

«Probablement és un agnòstic pur de tipus mediterrani, un agnòstic que no discuteix la contribució», deia Josep Pla. I en part, té raó. El món mediterrani, ara com ara, continua infantant «agnòstics» que, en arribar a la qüestió fiscal, i a tot el que s'hi assembla, són, efectivament, recalitrants i de pedra picada. Posats a tenir poca fe, comencem per no tenir-ne gens en els grans artefactes tradicionals de la vida pública i —menys, de bon tros— en els seus tripulants. Però això és una dada sociològica primària. Salvador Espriu, com Pla, com jo mateix, professa un agnosticisme ultrancer, capaç de no discutir les molèsties tributàries: probablement, perquè no discutir-les és una comoditat fàcil, que concorda, de manera agradable, amb els principis escèptics que compartim. Però això no vol dir que

hom «no vulgui modificar res»; per aquest cantó discrepo de Pla. O no puc dir que discrepo: Pla escrivia tot això quan l'Espriu encara no havia publicat *La pell de brau*. Avui, davant el *Llibre de Sinera*, donat a conèixer per primera vegada en aquesta edició, Josep Pla potser hauria matisat més les seves paraules. L'Espriu continua essent «un agnòstic que no discuteix la contribució». Ni la contribució ni altres coses: «mentre em deixin tranquil», diu ell mateix, «estic disposat tothora a creure, de molt bona fe» —de molt mala fe, goso corregir jo— «que tu i àdhuc vós, no importa qui, sou els millors escriptors del món». I més indiferències hi afegiríem, que l'Espriu no ha tingut ganes o impudor de conferir-nos per escrit. Ara: seria insostenible d'afirmar que «no vol modificar res». Com a voler, sí que ho vol. Altrament no ens hauria donat els versos de *La pell de brau*. Ni els del *Llibre de Sinera*.

Més: tota la producció «grotesca» de l'Espriu, ¿tindria sentit, si no fos induïda i esperonada per una voluntat «modificadora»? El simple fet d'escriure —en l'Espriu, en Pla, en tothom que escrigui per publicar—, ¿no suposaria ja la intenció d'«intervenir» sobre el públic —el públic lector— amb pretensions d'«influir-lo» i, per tant, de «modificar-lo» o d'obligar-lo a «modificar-se»? Concretament, dels «ninots» —i dels «titelles»— de Salvador Espriu es podria dir allò que ell, el poeta, ha dit dels «ninots» del pintor Francesc Espriu. Millor: allò que ell fa dir a un «ninot» de Francesc Espriu. Que és: «Si em mires, et sentiràs inquieta». Quan ens conta les «grotesques» peripècies de Quim Federal, d'Escolampadi Miravittles, de Nabucodonosor Puig, d'Esperanceta Trinquís, del Pepa Sastre, d'Efrem Pedagog, de *tutti quanti*, Salvador Espriu no es proposa fer-nos riure —i ens fa riure, però amb quina, amb quanta amargor!—: es proposa «inquietar-nos». Mirem els seus «ninots» —el llegim— i ens sentim inquiets. «Inquietar-nos» vol dir despertar en nosaltres la consciència, o la mala consciència, de determinades anomalies i aberracions, de les quals, per acció o per omissió, som còmplices o participants. Vol dir, de més a més, que ens incita a repudiar-les. Es tracta, doncs, d'una incitació a «modificar» el nostre comportament, la nostra conducta. És el típic i vidriós ferment revulsiu que propala tota sàtira de moralista. I moralista, l'Espriu ho és. I molt. Com ho és Josep Pla, a la seva manera. L'«agnòstic» no s'inhibeix mai, o gairebé mai: potser perquè mai, o gairebé mai, ningú no és agnòstic respecte de tot ni fins a les darreres conseqüències.

En general, el «grotesc» esprivià s'adreça a l'home com a home: com a home a seques. Però no li és estranya, tampoc, una veta de denúncia que s'ataca a la societat: a la pròpia societat de l'escriptor. Narracions com «El meu amic Salom» o «El país moribund», en *Ariadna al laberint grotesc*, unlegen algunes de les nostres més esglaiadores tares collectives. Després de la guerra, l'Espriu ja no deixarà d'insistir, dins la seva obra, en aquestes preocupacions. L'enorme fratricidi apareix, com a leit motiv subjacent, en *Antígona* i la *Primera història d'Esther*.

La infinita tristesa del pecat
de la guerra sense victòria entre germans

ve a sumar-les a les altres consternacions que ja abans li havia suggerit la seva «pobra, bruta, trista, dissortada pàtria». I la infàmia, i la vexació, i la corruptela, que s'hi han anat acumulant any darrera any, es convertien en més esca per a aquella «ira que no pot cansar-se», diàriament crescuda en la seva veu. I el tema —el tema «collectiu»— passa als seus versos.

Però lluny, pels camins de l'aire i de la mar,
pel batec de la sang, amb un continu plany,
em crida el gran dolor de la terra que estimo,

escriu, de sobte, quan es troba immergit, un dia, en la plàcida bellesa d'un paisatge d'oliveres, prop de Santa Chiara. La «cria» del «gran dolor» de la terra, ell l'escolta i en repeteix el clam. Lírica o burlesca, la paraula de Salvador Espriu s'empararà de l'exasperació del seu poble —i de la dimissió del seu poble. A la tercera part d'*El caminant i el mur* —«El Minotaure i Teseu»— tot això es fa ben visible. Però serà en 1960, amb *La pell de brau*, i ara amb el *Llibre de Sinera*, que el poeta ho assumeix plenament. No hi ha «redemptorisme»: l'enemistat de Salvador Espriu per l'èmfasi —per l'èmfasi en els mots i en les accions— ho impedia. Tanmateix, hi ha admonició, i ensenyança, i auspici, i consell. Hi ha coses que fan d'aquesta poesia una poesia «compromesa»: una poesia militant.

La publicació de *La pell de brau* li ha valgut, a Salvador Espriu, una fervorosa audiència entre un sector jove dels nostres poetes actuals. Hi veien —hi veuen— una fita important en la

situació de la poesia catalana viva: un retorn als problemes durs i esmolats de cada dia, o almenys a alguns d'aquests problemes, ofensius i opressius de la més elemental dignitat ciutadana. L'admiració que abans s'havia guanyat l'escriptor per la vàlua estrictament literària dels seus llibres, ara s'augmentava amb unes adhesions de distinta naturalesa. Per a molta gent de les últimes promocions poètiques dels Països Catalans, l'Espriu de *La pell de brú* quedava ascendit a un magisteri que, desaparegut Carles Riba, podia erigir-se en insuperablement autoritzat. Només Pere Quart l'acompanya en el lloc on el colloquen les devocions juvenívoles. Un corrent d'avversió o de recel envers l'esteticisme i la gratuïtat de la literatura, que amb una mica de retard prosperava a casa nostra, preparava el terreny a un plus d'èxit per a la més recent poesia de Salvador Espriu i per a bona part de l'obra de Joan Oliver. La idea de promoure i de fabricar una «poesia social», contagiada d'un grup de literats espanyols de residència barcelonina, s'obre pas, i els seus seguidors, a la caça i captura de mestratges vernacles, pensen en l'Espriu i en l'Oliver. És tot el que hi podien fer, és clar. No tinc humor, en aquest moment, per a embrancar-me en la inspecció d'aqueixa tan malentesa i confusa proposta literària que és o hauria de ser la «poesia social». N'he parlat en alguna altra banda. Crec que això que es propugna sota l'etiqueta de «poesia social» és, o ha de ser, poesia d'«inspiració» socialista: si més no, poesia de classe —i no cal dir de quina classe—. Però no és per aquí que va el disseny de l'Espriu.

Trobo que, si no hi ha més remei que procedir a l'encasellament de *La pell de brú*, hauríem de buscar-li una altra filiació, un altre cognom. Potser «poesia civil» o «poesia política». La qual, com és ben sabut, constitueix una parcel·la voluminosa de la poesia catalana contemporània. Recordem l'englantinisme i els seus derivats. Fa riure això de vincular l'Espriu al canonge Col·lell, a Víctor Balaguer, a Guimerà, a mossèn Cinto. No ens n'escandalitzem, però. La Renaixença emana de l'«Oda a la Pàtria», de Bonaventura Carles Aribau, poema que, en la nebulositat romàntica de l'«enyorança», no solament posava la base del redreçament lingüístic, sinó que hi introduïa els germens d'unes reivindicacions polítiques a llarg termini. Rubió i Ors i els homes dels Jocs Florals en prolongaren les virtualitats, i a redós de les exigències i dels progressos del catalanisme els poetes indígenes van anar segregant quantitats ingents d'estro-

fes amb nervi d'arenga, aplicades a caldejar l'esperit d'electors i de mecenas. La barreja de literatura i política, a Catalunya, venia a ser inexcusable, tal com estaven plantejades les coses. Avui, vist en bloc, l'englantinisme ens sembla una paperassa rònega i tronada, d'un minso interès arqueològic. En la seva hora, tanmateix, havia complert una missió modesta però eficaç. Canviaren els gustos, els estils i els costums de comunicació literària: l'*atrezzo* romàntic va ser arxivat, i els Jocs van retrocedir davant l'expansió del llibre. La poesia patriòtica, o patriotarda, va mantenir-se a punt, mentrestant. Gassol i Sagarra encara en faran. Joan Salvat-Papasseit escriu *Les conspiracions*. Les reivindicacions continuaven insatisfetes, i la poesia catalana seguia alimentant-les o aclamant-les amb una fèrvida impaciència verbal. Salvador Espriu no hi té res a veure, o ben poc, quant al fons i a la forma. Hi té a veure, de tota manera, quant a l'actitud. *La pell de brau* respon a un imperatiu de «compromís» literari amb els problemes —o uns problemes— de la nostra vida colectiva. No «de classe»: «de país».

Però tampoc no podem dir que l'Espriu s'insereixi en la pura tradició de la «poesia política» autòctona. Els seus versos no són, com els dels cultivadors d'englantines, com els de Gassol, com els del Salvat de *Les conspiracions*, un allegat nacionalista. El «país» en qüestió no sempre és el dels catalans: no és únicament el dels catalans. L'Espriu ens parla d'Espanya: Sepharad, la «pell de brau». Una Espanya on els catalans tenim seient i veu.

Diverses són les parles i diversos els homes,
i convindran molts noms a un sol amor...

Jo —ara— no seré tan càndid que m'emboliqui a discutir si això està bé o està malament, si està justificat o no, si paga la pena o no la paga la perspectiva teòrica i pràctica que implica. Em limitaré a ajustar-me als camins del poeta. Reconec, malgrat tot, que el plantejament de l'Espriu queda inscrit en una trajectòria político-cultural nostra que caldria analitzar i judicar amb cautela i objectivitat. «Espanya entre els catalans», podria titular-se l'estudi —potser alguna vegada el faci jo mateix—. És un tema espinós, però succulent, i ens empenyeria a revisar —per a nosaltres i per als nostres veïns— molts tòpics, moltes obcecacions, moltes febretes confusionàries. Com a pre-

cedent pròxim de gran categoria, atorgable a *La pell de brau*, podrien ser citats «Els tres cants de la guerra» i l'«Himne ibèric» de Joan Maragall. No que entre Maragall i l'Espriu hi hagi gaires punts de contacte: és la preocupació «espanyola» que els mancomuna. La preocupació per la «sang vessada».

Dins de les venes, vida és la sang,
vida pels d'ara i pels que vindran:
vessada és morta,

advertia don Joan en 1898.

El sol no pot assecar,
pell de brau,
la sang que tots hem vessat,
la que vessarem demà,
pell de brau,

diu avui Salvador Espriu. Es referien, es refereixen a «vessaments» de signe distint. Però la repulsa i l'espant són idèntics. Maragall acabava amb un «Adéu, Espanya!» decebut: un comiat, en efecte. Espriu sembla començar amb un «Bon dia, Espanya!» esperançat dins la tragèdia: una salutació.

La pell de brau és un llibre complex. L'Espriu hi ha amuntegat els temes més variats, estímul de la seva «ira que no es cansa»: hi ha les negligències i les incapacitats accidentals al costat de les denses ofuscacions històriques, hi ha l'allusió a fets ben actuals junt a denúncies d'un abast permanent, hi ha ansietats constitutives i irritacions subalternes. No ens aturarem a fer-ne l'exègesi atenta i discriminada que convindria. La lectura, d'altra banda, no ofereix cap dificultat particular. A través dels eufemismes, de les paràboles, dels rodeigs, identifiquem de seguida les dianes i les crepitacions crítiques que el poeta ha triat. L'Espriu —indica Josep Pla— «té una gran experiència sobre la precarietat de la llibertat humana i de la integritat personal» i sap «que no es pot badar, que tot penja d'un fil tenuíssim, que la passió manifestada a raig i espontàniament és perillosíssima». «Quan vol dir una cosa sobre el seu temps utilitza un circumloqui generalment remot». I és que «en els països crònicament faltats de llibertat, és a dir, davant d'una societat hostil a una qualsevol forma de viure personal

i de lliure examen, la tradició literària no pot ser més que aquesta». *La pell de brau* ha estat escrita en un moment en què el «circumloqui» s'imposa per necessitat quan es tracta de dir segons què. A pesar d'això, s'ha de reconèixer que els «circumloquis» de l'Espriu, en aquest cas, són translúcids. En exhumar el nom judaic de Sepharad, ja dissipava qualsevol risc d'equívoc. I en apuntar sense ambatges a «la guerra sense victòria entre germans», perfilava el nucli neguitós dels seus poemes.

Estiraven les ales de l'ocell solar,
per la façana el pugen cap a dalt...

La indicació del símbol no pot ser més descarada: ¿a qui se li escaparia?

La condemna del fratricidi col·lectiu —«la sang que tots hem vessat», «la que vessarem demà»— sembla tenir per base, en *La pell de brau*, com en la *Primera història d'Esther* i en alguna altra pàgina de l'autor, la convicció de la sinistra ambigüitat del sacrifici. Dic «sembla»; no gosaria afirmar-ho. Ni gosaria, si allò fos cert, compartir la prevenció de l'Espriu. La lluita evocada entre línies —lluita, en part, d'un poble contra els altres, d'una classe contra l'altra, d'uns partits contra els altres, tot alhora, intrincat— es prestaria a ben diverses interpretacions. Però Salvador Espriu hi veu «el gran crim», hi veu l'odi. Hi veu la mort. Potser arriba a veure-hi massa mort: una mort gairebé consubstancial amb Sepharad.

Sepharad i la mort,
cavall flac, cavall foll:
tot sovint no destries
llur nom
en el somni del temps
dolorós...

I voldria que fos així:

Si poca, la clara pluja
que no se'ns torni sang.

Aquests «àrids camps sempre xops de sang», «aquest país aspre i sec, ple de sang», terra embeguda «solament de sang»,

esperen redempció. I la sang, l'odi, crida més sang. O crida l'opressió i la ignomínia.

Si corres sempre endins
de la nit del teu odi,
cavall fort Sepharad,
el fuet i l'espasa
t'han de governar...

Dins la nit de l'odi, la sang va córrer; i després, el fuet i l'espasa hi han establert un domini encara violent. Sota el qual es perpetua l'ultratge i es reproduceix la ràbia, resignada.

Es ara vil el poble de senyors,
s'ajup en el seu odi com un gos,
lladra de lluny, de prop admet bastó,
enllà del fang segueix camins de mort...

Tots els altres mals i totes les altres baixeses hi van vinculata. Serà la «molta fam de pa», o bé el devessall de

les grasses paraules,
les més sonores, tibants,
laudatòries paraules
que et serveixen quasi de franc
els papers,

i que t'has d'empassar una a una, com un inri o una metzina; serà el sastrinyoli Iehudi, penjant-se a la branca més alta d'un arbre, o potser els lletraferits obscens que celebren amb un sopar com es troben «els uns als altres genials»; i serà la traïció, i serà la venalitat, i serà la ximpleria «amb xeix» administrativament implantada. I serà —ai de nosaltres!— aquell que imposa als fills, «car els vol senyors», «guisofis agres d'una llengua estranya». I

lladres i brivalla,
reis a Sepharad,
lliguen amb nosaltres
figures i salta
i ens bastonejaven
l'esquena i el cap.

Sepharad, el poble de Sepharad, és «a la vegada víctima i botxí». La culpa és d'alguns i de tothom. El poeta, que metafòricament ha pres la veu dels homes de la Golah,

de l'ample
temps de prova
de la Golah,

installats en la terra inhòspita de «la pell de brau», aixeca el seu lament de mil·lenàries ressonàncies talmúdiques:

«Si per un poble mor un home,
el nostre poble per no res...»

I, des del més profund de la misèria, profereix la seva amonestació persuasiva i roent:

Escolta, Sepharad: els homes no poden ser
si no són lliures.
Que sàpiga Sepharad que no podem mai ser
si no som lliures...

No s'escauria que el lector demanés a Salvador Espriu —i als seus versos!— els termes d'una fórmula terapèutica o de reparació. Si m'ha seguit fins ací, haurà de creure que no té dret a fer-ho. «Lucidesa» i «desolació» prohibeixen a l'Espriu el joc dels utopismes. Ell només pot dir allò que diu: allò que la ira i el dolor li obliguen a dir. A tot estirar, farà com el seu Altíssim: predicar «una almoïna recíproca de perdó i tolerància». Per boca de l'Altíssim, Salvador Espriu havia repetit una imatge d'anciana ascendència ideològica, afablement acollida sempre per les persones propenses a l'escepticisme i al mateix temps desitjoses de no rellicar cap al nihilisme total. Diu: «Penseu que el mirall de la veritat s'emiscolà a l'origen en fragments petitíssims, i cada un dels trossos recull tanmateix una engruna d'autèntica llum».

Diversos són els homes,
diverses les raons,

escriu. Els qui som veïns d'això que l'Espriu anomena Sepharad sabem que, si alguna virtut ens és difícil —històricament par-

lant—, és aquesta: la d'admetre que els altres puguin posseir una «engruna» de veritat, si doncs no és la nostra. Enlloc com ací no són més «diversos» els homes i les raons: enlloc com ací mai no hi ha hagut tanta por o tant de desdeny a la «diversitat». I el poeta ens exhorta a fer-nos aquesta «almoïna recíproca»: a tolerar-nos. O a més que tolerar-nos encara:

Fes que siguin segurs els ponts del diàleg
i mira de comprendre i estimar
les raons i les parles diverses dels teus fills,

aconsella a Sepharad. ¿Una panacea? No. Ni l'Espriu no ho pretén. Però sí —des del seu punt de vista— una ajuda prèvia. Seria una primera batalla guanyada a l'odi: la contrapartida de la «guerra sense victòria entre germans». D'això, en una terminologia una mica rígida, en diríem —i no més— liberalisme. Hi estiguem d'acord o no, és la lliçó de *La pell de brau*. No la sola lliçó de *La pell de brau*, és clar. La «vella Sepharad» de l'Espriu té moltes altres plagues obertes, les quals exigirien remeis molt distints. ¿Sempre compatibles amb la diversitat de «raons»? Sigui com sigui, les plagues hi són. I els remeis. El poeta no ho oblida.

Que l'oli, la farina, el dolor i el treball
guareixin Sepharad, rei captaire, el malalt!

Que cadascú deixi de banda les objeccions que hi posaria. Salvador Espriu ens parla des d'un recer de remordiment i de pànic. Ell, i els de la seva edat, i més grans encara, i alguns de més joves, ¿no van viure —protagonistes menors o trànsfuges tacats— la guerra i la «infinita tristesa» del fosc pecat fratricida? Però hi ha els qui vénen després. Aquests esdevenen hereus

dels dies de l'odi

i haurien d'adir l'herència per capgirar-ne el sentit.

Només uns dits joves, si encara són nets,
guariran les plagues de l'estesa pell.

És l'esperança.

De la més clara
paraula, l'esperança,
cal fer-ne vida...

El «gran dolor callat» dels altres, dels homes de «les mans brutes», «un lliure clam infant»: el «vestiran d'esperança». Ara: «la crossa de la nova autoritat» hauria de ser presa per «dits joves» i «nets». A ells adreça l'Espriu el seu missatge.

I tu, home dels dies d'ara
de Sepharad,
no visquis més la mort
d'un repòs covard,
arrisca't a salvar-te
del teu mal.
Navega les fortunes de la mar,
il·luminant-te de clarors de llamp...

L'«home dels dies d'ara de Sepharad» podrà rentar «en aigües d'esperança» la sang de la pell de brau.

Pensa, treballa, lluita i sofreix per Sepharad,
sota la pluja i el torb, en l'alegre mar de llamp...

Els uns des del «gran dolor callant», i els altres «fent-ne vida, de l'esperança»,

anem tancant les portes a la por.

Repte, esmena, rebel·lió, ascensi, prepararien les vies a la total recompensa. I Sepharad —*hélas!*—, o els homes de Sepharad, millor dit, podrien viure, un dia, en la seva

difícil i merescuda
llibertat.

La pell de brau no ha estat escrita sinó per a pronunciar aquest vot.

«Sepharad», la «vella Sepharad» de *La pell de brau*, havia tingut abans un altre nom, en els papers de Salvador Espriu. Dues o tres narracions d'*Ariadna al laberint grotesc* el consignen: Koni-

lòsia. La meua ignorància en trucs d'etimologia i de toponímia és tan gran, com gran i envitricollada és la sapiència de l'Espriu en aquestes i en moltíssimes matèries més. Ben probablement, Konilòsia és una paraula que, en el fons del fons, vol dir alguna cosa. No ho sé. Però trobo que no serà una conjectura arriscada imaginar que l'escriptor l'havia forjada —amb significació críptica o sense— deixant-se endur per l'animació «grotesca» d'aquell llibre. Després optarà per «Sepharad», el venerable corònim dels homes de la Golah, mot que arrossega tot el patetisme semític d'una pàtria —Espanya— «estimada» i «perduda». Sens dubte, no hi havia menys dolor darrera l'acre enginyositat de «Konilòsia» que sota la sumptuosa reminiscència jueva de «Sepharad»: el que hi canviava era, només, l'accent, que en *La pell de brau*, ja líric, es feia adust i reservat. «Konilòsia», escrivia l'Espriu en *Ariadna*, «cau entre Rarotonga i la Mar del Somni». «Els konilosians, gent d'una història gloriosa, rodolaren, i encara rodolen, per un pendent d'una decadència inacabable. Són desconfiats, gasius i pobres. Tracten llur patrimoni col·lectiu, espiritual i material, amb la més grossa de les indiferències. Ara es creuen un poble en absolut inferior, ara adopten una actitud d'una suficiència ridícula. Els konilosians no llegeixen mai res, no saben res, res no els interessa. Déu te'n guard, però, de topar-te amb un konilosia erudit: veuries com barreja Goethe amb l'antologia del disbarat! Són envejosos i mesquins, elogiaven el poderós i el mediocre, no toleren el talent ni la independència de caràcter...» La descripció resulta cruel i descarnada. El tall rabiüt del 36, amb la «sang vessada», no en corregeix la duresa, però la transporta a un altre to: al to urbanament jeremísc de *La pell de brau*.

En parlar-nos de Konilòsia, l'Espriu ens parla també, i més en particular, de «Lavinia». Lavinia és «una gran ciutat, focus nacionalista dels lavinians, els quals constitueixen un grup a part dintre Konilòsia. Tenen una llengua diferent i els defectes konilosians, augmentats. Els lavinians es dediquen al comerç, a l'exploració fabril i l'exercici de l'advocacia, que dona per a tothom. Els lavinians són els rics de Konilòsia». No cal dir, suposo, què era, o és, Lavinia, qui són, o eren, els lavinians. La situació moral i de fet de la Catalunya d'entorn del 34 suscitava a l'escriptor uns dieteris encara més inflexibles. Hi ha l'aparença d'uns avenços constitucionals, civils; però l'Espriu no s'hi deixa enganyar. El país està moribund. «El país moribund» es titula, precisament, la pàgina sarcàstica que dedica al tema. Tot allò li sembla «una

ruascarada grotesca, el somni d'una ment ambiciosa, una ganyota mesquina: una senectud disfressada «amb maquillatge d'adjectius de bambolina». No jutjarem ara si Salvador Espriu era just o no en escriure això. Ell pensava, mentrestant, en unes lacres més profundes que qualsevol possible forma de desorientació política dels dirigents «lavinians» d'aleshores. El país moribund es lamenta d'altres coses. De la depauperació de la seva llengua i de la seva mica de literatura raquítica i grisa. De la inhibició intel·lectual dels seus fills i del seu materialisme baix de sostre. Del seu decandiment. Però els «lavinians», de més a més, són cofois i inconscients. «¿Què me'n dius, de la teva dansa?» 'La més bella del món!', digué el cor. '¿I de la teva cançó popular?' 'No n'hi ha d'altra, la, la, la!', canta el cor». Etcètera. I el país moribund es mor: ofegat en les aigües encalmades del seu port. Poc podia suposar Salvador Espriu, quan redactava aquella paràbola, que el país anava a «morir» ofegat en unes aigües brutalment tempestuoses.

Ja queda explicat com en *La pell de brau* el poeta es mira els problemes col·lectius de la seva preocupació: des d'un angle «espanyol». Sheparad és Espanya. Sembla que —en algun lloc ho dona a entendre (*Evocació de Rosselló-Pòrcel i altres notes*, pàgina 60)—, per a ell, el concepte de «terres hispàniques» abraça no solament l'àrea que s'estén de Perpinyà a Gibraltar i de Barcelona a Santiago de Galícia, sinó també Portugal i les Amèriques derivades. Era una idea d'un culturalisme innocent, que no resistiria la menor crítica. Sepharad, en tot cas, tenia una altra factura: és l'Espanya tràgica i estricta, «la pell de brau» —«...y vaga por sus campos la sombra de Caín». Sepharad: una Kolinòsia on Lavinia quedava subsumida sense pena ni glòria— o amb molta pena i poca glòria. Lavinia amb prou feines hi compta. La petita i doblement ferida Lavinia s'hi dilueix. Com si la sang —taca uniforme— li hagués esborrat les fronteres històriques i socials de poble a part. Sepharad, a través dels poemes de *La pell de brau*, va delimitant-se com una illusió monolítica només per determinant del «gran crim»: la «guerra sense victòria entre germans» i les seves conseqüències. Únicament l'idioma hi és tingut en compte: «diverses són les llengües...», repeteix. ¿Kolinòsia? ¿Lavinia? Potser no: potser la guerra civil. A seques. Potser *La pell de brau* no és sinó la gran elegia de la guerra civil, de qualsevol guerra civil. Tot i el «color local» que el poeta hi reuneix —velades relacions amb una actualitat clamorosament òbvia—, els

versos de *La pell de brau* serien vàlids per a tot altre daltabaix fraticida. Però la nostra qüestió era prou més confusa. D'una banda, l'escisió de Konilòsia havia de deixar en una de les parts enfrontades la indeclinable reivindicació de Lavínia. D'una altra, Lavínia mateixa —la seva gent— se sentia migpartida per motivacions que ja no eren «de país», sinó ben distintes: de classe, de partit. *La pell de brau* ho passa per alt, tot això. És la seva debilitat, des del cantó català.

Però no ens desviem de les nostres reflexions. ¿Què són o què haurien de ser, lògicament, Konilòsia i Lavínia en el pensament de Salvador Espriu? Crec que, com a bon mediterrani, l'Espriu és home de «pàtria petita». En l'orla europea de la nostra antiga mar, la tradició de l'Estat-ciutat —Grècia, Roma, tota l'Edat Mitjana, la Itàlia del Renaixement— és alguna cosa més que un avatar de les formes d'organització política: és així mateix un tret de la mentalitat col·lectiva. Les grans superestructures estatals modernes han tractat d'absorbir o d'integrar la múltiple diferenciació d'aquest litoral. Sempre hi ha ensopegat amb la irònica indiferència dels nadius. Fa molts anys, Josep Pla va escriure unes ratlles que trobo ben representatives del «mediterranisme» en funció dels afers civils: «El que s'anomena la pàtria, aquesta cosa abstracta, grandiosa, burocràtica, ribetejada de duaners i de carrabiners, és un concepte que no he comprès mai. Materialment, no puc comprendre'l, i no tinc prou força per a deificar el paper timbrat. Sóc i he estat sempre localista, això és, un home que està disposat a dir en tot moment que no hi ha res al món com les coses de Palafrugell. Més enllà de Palafrugell hi ha un primer cercle a dins del qual, si diu a un home o a una dona: 'Bon dia; avui fa bon temps', us responen: 'Bon dia; sí, sembla que fa bon temps...', i això és agradable. Passats, però, aquests lligams essencials, tot és per mi completament igual.» Els polítics —segua Pla— tenen l'obligació d'ignorar això: un escriptor, en canvi, «ha d'ésser un home interessat essencialment amb els sentiments reals» i «no crec que pugui parlar d'una manera diferent de la que jo he emprat» («Revista de Catalunya», IV [1927], 575). Hipèrboles a part, Pla hi defineix una actitud típica. No haurien parlat altrament, per cert, Sòcrates o Ciceró, el Dant o Miquel Àngel. Ni Salvador Espriu.

No hauria d'haver parlat altrament Salvador Espriu. Si en la confecció de la seva Konilòsia literària va intervenir —n'estic convençut— l'impacte que en la seva joventut hagué de produir-li

la lectura dels escriptors castellans de la «generació del 98», en la Sepharad de *La pell de brau* hi hauria d'altres suggestions: unes suggestions encara llibresques —l'emotivitat dels trops hebraics— i unes suggestions de «sang vessada» més o menys en comú. Koinòsia i Sepharad, vistes així, es trasmuden o es despullen en el que fonamentalment són: uns noms. No uns noms buits, és clar: però uns noms que només designen una «circumstància històrica», un marc d'esdeveniments, un esporàdic destí momentani. En aquesta circumstància, dins d'aquest marc, a través d'aquest destí eventual, hi ha, pertorbada i alhora impertorbable, la sola realitat que no enganya: la comunitat concreta, viscuda, natural, a què pertany l'escriptor. Que, ben mirat, ni tan sols seria la Lavínia d'*Ariadna al laberint grotesc*. L'Espriu podria i hauria d'afirmar-se «localista» de Sinera, com Pla de Palafrugell. I no perquè «no hi hagi res al món com les coses de Palafrugell» — o de Sinera. Sinó perquè, físicament i moralment, ell, l'escriptor, el poeta, el ciutadà, l'home, no pot sentir uns vincles més immediats que aquests: els que l'encasten a la seva gent, a la seva terra, al llegat dels seus morts. Sinera és la «petita pàtria» de Salvador Espriu. Tota la seva obra, de la primera a la darrera línia, reflecteix un total lliurament al seu reduït món estimat. No és un recurs literari, el «localisme» hermètic i reiteratiu dels versos i de les proses de Salvador Espriu. És la seva veritat. I m'apresso a dir-ho tant pel que fa a l'Espriu com pel que es refereix a la generalitat del fenomen «mediterrani» apuntat en les citades frases de Josep Pla — que «localisme», ací, no s'oposa a «universalisme» o a «internacionalisme», sigui de classe o de corrents ideològics: s'oposa només a mistificacions que tenen tot un altre origen. No cal dir quines.

Palafrugell, Sinera —i aquell altre «cercle», més vast, no gaire en el nostre cas, on l'home, fent camí, pot dir al vianant que hi troba: «Bon dia; avui fa bon temps», i aquest li contesta: «Bon dia; sí, sembla que fa bon temps...» La llengua. Una llengua és una societat: el passat, el present i el futur d'un grup humà irreductible. Fóra inútil de disputar-nos per si la llengua «crea» la societat o si és la societat que «crea» —es crea— la seva llengua. En la mesura que uns homes parlen de la mateixa manera —quan parlen *naturalment*— es mantenen en una unitat retallada, incisiva, entre els homes que parlen d'unes altres maneres. Una llengua no és *tota* la societat: és, però, la seva clau de volta. Dipòsit de segles, patrimoni de convivència, bastiment de cultura, l'idioma

és eix i continuïtat per a la vida d'un poble en tant que poble. Escindida, bastardejada o perduda la llengua, la societat es trenca, es corromp o veu esborrar-se els seus contorns diferenciats. Les comunitats que mai no han patit una crisi idiomàtica forta rarament s'adonen d'això: ningú no té consciència de la salut, diuen, sinó el malalt. I nosaltres, en aquest aspecte, som uns malalts crònics des de fa més de quatre-cents anys. De vegades se'ns acusa de ser escandalosament hipersensibles quant a la qüestió lingüística: que li concedim una importància intransigent i ultrancera. L'acusació és certa, massa certa, per desgràcia. Però no podem fer-hi res.

... La trista
parla dels avantpassats,
des de sempre condemnada
per covarda indignitat
a l'imperi de l'estepa
i a prostíbuls dialectals...

¿Caldrà informar el lector que, als escrits de Salvador Espriu, sovint surt a flor, pertinaç, l'obsessió de la llengua? Ell mateix ho veurà en aquest volum. L'Espriu, com Pla, sap què vol dir adreçar-se a algú amb un «Bon dia tingui» —o «tinga» o «ten-ga»— i ser contestat amb les mateixes paraules: amb la mateixa Paraula. Vol dir seguir essent un poble.

Convé retenir això. A la saga de les allusions a la llengua podríem anar valorant i comprenent el carés i la ruta que prenen les meditacions de l'Espriu sobre els nostres problemes peculiars: sobre el nostre problema.

Llengua embastardida,
poble bou al fang...

Allò que sigui el poble serà la llengua, o viceversa, allò que sigui la llengua serà el poble: la identificació resulta ineludible. Ja abans del 1934 l'escriptor feia dir al seu «país moribund»: «S'ha perdut la cadància de la meua llengua imperial. Hom la parla ara a crits, sense acabar els períodes, afermada a base de blasfèmies i gestos paleolítics. Se m'ha convertit en volapuk sense intimitat ni finor, sense matis, empedreït de paraules sibilines, fredes, pedants, insuportables...» El mal, doncs, ve diagnosticat per l'Espriu en un moment anterior al desballestament i al silenci

dràstic, quan la sobrefaç de la vida pública semblava propícia i invitava a l'optimisme. I el diagnosticava sobre la carn viva del nostre poble. El país era un «país moribund»: la llengua, també.

Amb paraules
d'aquesta llengua morta,

diu, fabrica la seva obra Salvador Espriu. «Ara que m'assabenten papers i revistes d'un nobilíssim nou entusiasme per les llengües mortes, miro de treure a llum el meu exercici...», escriu en el pròleg de la seva *Antígona*. «Llengua morta» a la qual ell aplica la seva íntegra lleialtat. Que fins i tot es fa més seva en acceptar-la en l'abandó i en la defecció dels altres. I l'alça com un repte, com una sagrada i desafidora procacitat, enfront de les abdicacions i les infidelitats:

Parlo, barliqui-barloqui
solitari, en català,
llengua difunta, d'absoltes,
per posar carn de gallina
a l'ànim de paperina
dels ramats de carnestoltes
que remuguen colomassa
cervantina de Terrassa...

I totes les abdicacions i les infidelitats coincideixen. A un d'aquests del «ramat de carnestoltes», l'Espriu li reprotxarà:

T'avens a vendre per engrunes d'or
l'antic solar on has bastit la casa.
Als fills imposes, car els vols senyors,
guisofis agres d'una llengua estranya...

El solar i la llengua: el propi poble. I la dignitat de poble.

Aquests darrers versos són del *Llibre de Sinera*. En la nota inicial amb què, ara, Salvador Espriu ens presenta aquest recull, assenyala expressament «l'estreta relació» que existeix entre els seus nous versos i els de *La pell de brau*. I no hi ha dubte que el *Llibre de Sinera* perllonga temes de *La pell de brau*, com també, a *La pell de brau*, en trobem desenvolupats d'altres que provenen d'obres anteriors. El lector advertirà, però, que el nom de Sepha-

rad queda elidit o eludit al *Llibre de Sinera*. La primera explicació que podria donar-se a aqueixa absència és ben admissible: *La pell de brau*, més que no un «recull» de poemes, és un únic poema, muntat sobre una armadura retòrica que descansa en el joc convencional de les reminiscències jueves. Com que l'Espriu prescindeix d'aquestes en el *Llibre de Sinera*, diríeu que l'ús del terme Sepharad tampoc no hi tenia sentit. Però, si això és versemblant, també ho és que el poeta hagi rectificat l'enfocament dels temes, o potser alguns dels mateixos temes. El *pathos* del fratricidi col·lectiu, per exemple, s'atenua fins a esvair-se. Una part del *Llibre de Sinera* sembla afuar-se cap a denigracions i interrogants que no furguen tant en el passat com en el present i el futur, i és ací on Salvador Espriu ens parla d'esperança —

parlo d'esperança,
desesperançat:
un vell mot no calma
més antiga fam...

— amb un accent, malgrat tot, nou. I l'Espriu dirà: «aquesta terra», «aquest vell poble», «el meu poble». ¿Encara com si diguéssis «Sepharad»? No. Ara es gira de cara als seus —els més privatívament seus—, i els parla d'ells i del que és d'ells, exclusiu i entranyable: de nosaltres i del que és nostre. De l'«antic solar» on tots tenim bastida la casa, i del germà que ven la seva part per unes «engrunes d'or»... ¿I Sepharad? ¿Hi haurà, implícit o en germen, un «adéu» —penós, compungit, ¿per què no?— a la manera de Maragall?

Al cap i a la fi, és en el clos domèstic on el dolor i la ràbia del poeta han de trobar més incentius. El «país moribund» d'antany, ¿què no li semblarà avui?

L'amo t'encerta cada dia el llom,
en fer-ne dòcil blanc d'escopinades.
Grunys de plaer i ben humil t'ajups
sota el fuet i les burles més grasses...

El màxim amor sota la màxima injúria. Salvador Espriu sap massa bé que és, ja, i sense metàfores ni exageracions, una qüestió de vida o mort. I emergent, amb una urgència funesta. Al

vell cec
que s'ho mirava tot des de les plagues dels seus ulls,
àvides, xopes de sang, calentes,
obertes sense cap resposta a les preguntes del nostre esglai,
s'adreça el seu clam.

Al vell orb preguntava l'esglai
si el meu poble tindria demà.
I la boca sense llavis començà
la riota que no para mai...

No hi ha dubte que, igualment, és en el seu «país moribund» on l'Espriu troba també l'alè prim, dèbil, però resolut, d'un principi de salvació. El troba ací i enlloc més, potser. «Contra el bou, el serpent, el senglar», el poeta i els seus reprehen el «somni tenaç» d'una triple victòria: queda enunciada en el poema a què em refereixo.

Un cant s'eleva i ve «del cor mateix d'aquesta nit»: és la «veu d'ira que no pot cansar-se» — els mots són del *Llibre de Sínera*. I

quan s'abrandi
de cop la nova sang,

haurà arribat l'hora del recobrament. El poeta hi haurà contribuït amb

el difícil guany
d'unes poques paraules despullades.

7

... Un aspre, solitari
crit sense cant,
sense record del cant,

diu ell mateix. D'alguna manera, això podria aprofitar-nos per a caracteritzar la poesia de Salvador Espriu ja des d'un cantó solament literari: d'art de la paraula o de les paraules. «Sense cant»,

«sense record del cant»: en tot cas, amb ben poca cosa de cant. La referència al «cant» sembla obligada. Les tradicions de la literatura occidental la fan indefugible, en tant que, segons elles, per cànon o per gràcia, la poesia és primordialment una construcció verbal disposada a tenor de mesures i de cadències. Per a l'home de les nostres cultures, «poetitzar» ha equivalgut sempre a expressar-se —o a «expressar», en general— conferint als mots un moviment modulós, copiat o descendit de la música. De fet, i en algunes èpoques, la poesia anava lligada a la música: era «cant», en un sentit exacte. En separar-se'n, la poesia ha conservat com a mecanisme intern les inèrcies d'aquella cohabitació originària. Tant la norma de les Preceptives com l'instint «líric» dels mateixos poetes, van establir-ne els recursos, els enginys, la tècnica, d'acord amb el «geni de la llengua» i amb les tendències «culturals» de la sensibilitat vigents a cada lloc i a cada moment. La revolta moderna contra les lleis «retòriques» de la poesia no ha estat, pròpiament, una recusació del «cant», sinó una simple protesta contra l'anquilosament de les formes clàssiques, una demanda de llibertat enfront del rigor acadèmic. El «cant» n'ha patit, és clar. A la llarga, hom ha acabat per dissociar-los, «poesia» i «cant»: almenys, hom ha acabat per considerar que podia haver-hi «poesia» sense «cant». Però la pressió de l'antic prejudici no ha cedit. L'Espriu, quan es confessa «crit sense cant», segueix reconeixent-ho.

Tanmateix, no és el «crit» allò que hi desplaça el «cant». Salvador Espriu en dirà «crit», i «crit» és, en certa manera: un clamor «aspres» i «solitari» que li puja a la veu des del fons de tots els seus dolors. Només que «en certa manera». Perquè aquest «crit», no arriba a articular-lo en congestió exaltada. Els mots del poeta s'esllavissen abans de quallar en paroxisme.

... Versos
disciplinats, com aquests d'ara...

Sempre són «disciplinats» els versos de l'Espriu: amb una «disciplina» que exclou el «crit» — que disgrega el «crit» i el redueix a murmuri o a rondineig. Fins i tot quan increpa o maleeix, fins i tot quan es burla o fustiga, un fre immediat talla el pas a les altiloqüències làbila. No hi ha el furor grenyut, la descordada inflamació, el panteix escalorats, que tanta prosopopeia donen a les declamacions d'altres poetes. «Versos disciplinats.» I potser no

tot és «disciplina»: contenció o rigor. Potser també hi ajuda una altra gravetat, prèvia al mateix fet literari que suposa el poema. «Lúcid» i «desolat», ¿cauria l'Espriu en el parany de la pompa o de l'alegria «musical» de la paraula?

Als llavis no torna el crit
en lent càntic, car enlloc
no defugiria el toc,
cor endins, del temps perdut.
I esdevé, somni romput,
poca cendra de molt foc.

Un rastre de cendra, doncs: únic testimoniatge del foc devorador. La poesia de Salvador Espriu, ben mirat, és una poesia eixuta, ascètica, descarnada. Poc sensual o sensorial: poc mòrbida en les sonoritats, esquerpa a estones, apagada.

Cal afegir, de seguida, que tot això no és aplicable, en principi, als versos satírics. Més aviat sembla que hauríem de dir-ne tot el contrari. El lector recordarà, sens dubte, alguns dels «cantables» de la *Primera història d'Esther*. Hi trobem, en efecte, uns jocs d'al·literacions i de cacofonies d'una truculència realment divertida:

Sobirà estrambòtic:
sense accent emfàtic
ni tampoc escèptic,
entonem un càntic
d'amor patriòtic.
Que puguis, oh màstic
elàstic!, al pòrtic
del palau fantàstic,
seure majestàtic,
per mil anys de fàstic,
com avui, simpàtic
jorn apoteòtic.

En *Les cançons d'Ariadna*, uns altres procediments d'intenció similar incrementen l'aparença violada dels temes. Tant els passatges rimats de la *Primera història d'Esther* com *Les cançons d'Ariadna* a què em refereixo, són gloses, escolis o parèntesis intercalats en el petit món «grotesc» de la prosa de Salvador Espriu. L'escriptor s'hi ha sentit temptat per vells gèneres estrafo-

laris, el romanç de cec, els rodolins d'auca, la versificació primària, de cultiu popular. La manipulació, però, no pot ser més culta ni refinada. L'artifici hi és palès, provocativament palès. El malabarisme i l'arbitrarietat decideixen el to dels versos. I jo no sé estar-me de pensar que l'Espriu, en abandonar-se —abandonar-se és un dir— a un treball tan recargolat, pretén alguna cosa més que esmolar la caricatura «grotesca». Trobo que, comptat i debatut, l'Espriu s'hi dedica a la paròdia. Una mica de conya humiteja l'exercici i en subratlla la futilitat.

Un parell de mots amb «só»
rimaré, i àdhuc amb «jó»...

Hi ha com un solatge de reticències davant els luxes i les molícies del «cant», que l'Espriu estrafà o escarneix.

Però quan s'aparta del sarcasme, quan es replega al quiet i inquietat refugi de la seva meditació, la poesia de Salvador Espriu es fa —és— eixuta, ascètica, descarnada. No que hi desaparegui el «cant»: sempre en queda un ròssec, naturalment. El poeta no sap ni vol raure'l. Al capdavant, també l'Espriu hi creu: vers, estrofa, poema, són, per a ell, coses amb entitat pròpia —i «audible». Per això, sovint, compta les síl·labes i busca la rima. Formalment, la poesia és encara un «ordre» en les paraules, un ordre imposat al «temps» de les paraules, i això implica recurs als sons i aquiescència als ritmes: «una certa música». Ara: l'Espriu no passa d'aquí.

D'un vell color de plata
jo voldria que fossin
els meus versos...

No gaire «brillants»: no gaire «sonors». És possible que tampoc no pogués passar-hi. L'Espriu no sembla ser d'aquells poetes que tenen el verb llisquent i sortós, per als quals paraula i música esdevenen una sola i miraculosa profusió. El tel de «càntic» que envolta la seva poesia és més forçat que no pas espontani. Ell no ha de reprimir-se cap propensió a la facúndia gràcil i maquinalement escandida, sinó que, per contra, ha d'ajudar-se per aconseguir-ne un eco encoratjador. Algunes ostensibles irregularitats de prosòdia, una reincidència en les rimes falses, prou demostren que el poeta no és massa primmirat en aquestes qües-

tions. L'ús assidu del vers blanc, del vers lliure, de més a més, confirma que Salvador Espriu no concedeix al «cant» sinó una ben relativa atenció. Amb els mètodes de l'estilística, un expert podria declarar molts altres trets de la lírica espriviana, que s'avindrien a refermar les presents observacions. Un detall: l'economia, o quasi l'avarícia —en determinats poemes— d'articles, que dóna a la dicció un laconisme singular. La impressió d'austeritat verbal és completa.

Una austeritat que ni tan sols l'empelt hebreu arriba a derogar. Dels llibres d'Israel, que l'Espriu coneix a fons, no n'aprén la lliçó més de preveure: l'elocució sumptuosa, el gust de les doxologies esplendents, el fast recitatiu del versicle. Paul Claudel, habitual visitador de la Bíblia, n'havia extret just això: una xerrameca exuberant, torrencial, indeglutible. Potser perquè Claudel no veia en aquella literatura sinó l'aspecte d'oblació, de pregària ritual, d'oracle sagradament loquaç, oficis o ocasions en què els autors del poble jueu feien lluir tota la magnificència retòrica de què foren capaços i que no era minsa. Per a parlar amb Jeová, o per a parlar en nom de Jeová, calia alçar la veu i adornar-la: és el que feia seguit seguit Claudel, pobre home, convençut com estava que la meitat dels seus papers emanava de Déu i l'altra meitat s'hi dirigia. Salvador Espriu, en canvi, quan s'acosta a les Escriptures i als seus succedanis, s'interessa sobretot en una altra cosa: en la mixtura d'enyorament, de tribulació i de prometença amb què Israel mira el seu propi destí de poble, i que els reis, els savis i els profetes exprimiren en termes lacerants i expeditius. No és la gala litúrgica allò que l'atreu en la poesia hebrea: hi cerca la sentència, la lamentació, la ressenya de les fatigues i de les confiances. Alguns teòlegs cristians han reprovat amb enuig les reaccions dels jueus davant el seu drama col·lectiu: l'Israel de l'Antic Testament hauria estat el poble més «terrenal» del món. Predilecte de Déu, convocat a supremes deferències, Israel no pensa sinó en els béns palpables i en els sofriments directes. Els jueus necessiten Jeová per tal d'acomplir-se com a poble, i potser per a res més: en el Pacte no hi veuen més que això, una «aliança» que hauria de preservar-los o de restaurar-los en la seva terra, en la seva ciutat. I és aquesta faceta de l'aventura hebrea que Salvador Espriu s'assimila i incorpora.

Guardàrem en cors de terra
clarors de ciutat perduda...

Ja abans de *La pell de brau*, l'Espriu acut a la fraseologia i a la memòria dels jueus a fi d'exposar, diferida, l'acerba experiència del seu poble. *La pell de brau* en serà el resultat d'íntegra plenitud.

Per cert que, fent-hi un incís, seria una ocupació molt agradable la de «situar» aquest semitisme literari de l'Espriu dins les inèrcies tòpiques de la literatura catalana. Entre la gent del Mediterrani —vull dir la gent de lectures selectes—, l'afecció a considerar-se descendència dels grecs antics és una fatalitat com qualsevol altra. Saber-nos «parents» de Plató i de Pericles, d'Homèr i de Praxíteles, i de tots aquells personatges els noms *hereux* dels quals —Boileau dixit— *semblent nés pour les vers*, ens fa molt de goig. Els escriptors s'hi entusiasmen i tot. Aquí tots som hellènics. Per no sortir de casa: aquí va ser hellènic don Joan Maragall —el primer home de lletres del país que renuncià a sentir-se «cavaller medieval» d'englantina—; i va ser hellènic —de quina manera!— el senyor Eugeni d'Ors; i va ser hellènic —aquest, de més a més, per raons de filologia— el doctor Carles Riba. Sospito, i espero que el lector em perdonarà l'aprensió, que l'Hèllade de Maragall, de l'Ors i de Riba —la mateixa si fa no fa— no era tal Hèllade, sinó Goethe. Tots tres, goethians de soca-rel, diversament goethians, «sentiren» el Mediterrani i les seves coses a través de prismes manllevats a la tofuda i nòrdica forasteria del micro-Júpiter de Weimar. Tres peces tan decisives de la moderna literatura indígena, concurrent en el vici, havien de crear-hi un malentès ben especios. A força de parlar de Grècia o de traduir Homèr, van acabar convencent l'opinió pública que «ells» eren els autèntics «mediterranis». Eren goethians: només. Potser els «autèntics mediterranis» van ser, o són, qui diré jo?, Pitarra, i Pompeu Gener, i Rusiñol, i Sagarra, i Pla. Sigui com sigui, el miratge «clàssic» —hellènic, i també llatí— se'ns va fer quotidià. Hi ha hagut una llarga temporada en què els plumífers del país van creure's que, com en el sonet de Josep Carner,

dins la gleva amiga
jeu enterrada una deessa antiga
que et vetlla encara, compassant-te el gest.

El gest o la ploma. I de sobte, Salvador Espriu es treia de la mànega una fosforescent erudició rabínica i l'etzibava enmig de tantes complsances d'agora i de columna truncada.

L'enfit de goethisme ha estat aclaparador. Manuel de Montoliu va investigar-lo amb el major respecte i una sensacional bona fe, i el tema li donà corda per a moltes pàgines. Suposo que, després de la triple dosi maragalliano-orsiano-ribiana, ja haurem quedat prou saturats de Goethe per a un parell de segles almenys. El que sorprèn una mica és, tanmateix, que, al costat d'això, la literatura catalana moderna presenti una penúria tan eminent d'irrigació semítica. Donat que les sagristies han contribuït formidablement a la nostra recuperació literària, i l'han fornida de proses i versos en quantitats industrials, era d'esperar que el llevat bíblic hi pesés amb alguna eficiència. No ha estat així. Parlo de «literatura» i només de «literatura». Hi ha hagut, és clar, una cabalosa vena cristiana, que, des de les estampetes de mossèn Cinto als *Tres oratoris* de Carles Riba, ho mediatitza tot. Però jo pensava en l'Antic Testament. Pocs textos il·lustres podrien ser-hi comptats: les traduccions —en un català gras i rutilant, musculós— de mossèn Frederic Clascar, els *Poemes bíblics* de don Joan Alcover, el *Nabi* tardà de Josep Carner. Llevat d'això, i d'alguna altra excepció que ara se m'escapi, les resonàncies d'Israel en les lletres catalanes contemporànies són insignificants. Déu me'n guard, de lamentar-ho; no sé què n'hauríem fet. Salvador Espriu compensarà amb escreix aquest dèficit. La tercera part d'*El caminant i el mur*, la *Primera història d'Esther*, *La pell de brou*, són creacions instal·lades en una atmosfera semítica, judaica, ben definida: bíblica i talmúdica. No sé si l'Espriu continuarà per aquest camí en la seva obra de demà. Potser la mina hebrea encara se li presta a explotacions més exhaustives.

¿Fins a quin punt aquest judaisme «literari» de l'Espriu és més que literari? Si no me'n recordo malament, ell parla en algun lloc —o en alguns llocs— de la «seva» raça, pobra, perseguida, itinerant, vella. Abans, en companyia de Josep Pla, li havíem assignat unes aproximacions a la malhumorada ideologia de l'Eclesiasta. No ho hem de prendre al peu de la lletra, això. No tot, en l'Espriu, és paraula de circumcís. Ni de bon tros. Si m'he aturat a especular sobre aquest aspecte de la seva producció és perquè, a banda la significació literària intrínseca que hi té, el trobo insòlit dins el panorama actual de la cultura catalana. Però hi ha d'altres coeficients, ja no semítics, i també importants, en els versos i en la prosa de l'escriptor. Els d'arrel greco-romana, verbigràcia, hi són ben clars. Des del paisatge de

«Pontos» o el crit de «Prometeu», en *Les hores*, a l'entera tragèdia d'*Antígona*, passant per molts símbols i moltes inspiracions, els carreus que l'Espriu pren de les ruïnes de l'Antiguitat clàssica són nombrosos, distingits. I encara caldria anotar-hi incorporacions menys visibles, de dispersa procedència. No hem d'oblidar allò que dèiem al començament: la riquesa intel·lectual, la «biblioteca desolada i lúcida», la porositat del poeta a tota mena de seduccions intel·ligents. De més a més, l'Espriu no amaga el caràcter «factic» del seu hebraisme. En la *Primera història d'Esther*, l'ús que en fa bé pot qualificar-se d'irònic. L'episodi bíblic en què es basa aquella «improvisació per a titelles» hi ve esgranat a través d'una fantasia tota popular, que tant valdria relacionar amb les explicacions domèstiques de la senyora Maria Castelló, com amb la possible cantarella d'un cec Altíssim, *speaker* vilatà de la representació. L'«anècdota oriental» és manejada per l'Espriu com un «apòleg»: «immortal apòleg». Ja sabem amb quina moralitat. Si en la *Primera història d'Esther* personatges i esdeveniments —malgrat la cua seriosa de l'apòleg— cauen dins l'esfera del «titellisme» més esprivià, l'ingredient jueu de *La pell de brau* aconpleix una altra funció. Els homes de la Golah, Sepharad i tota la resta hi constitueixen una «figuració»: tenen un sentit translàtic inconcús. I tot això és pura maniobra literària.

Però la poesia de Salvador Espriu es regeix, sempre, pels determinants insondables dels seus «continguts». Poso entre cometes el mot «continguts»: sé que és toscament inadequat. La distinció entre «forma» i «contingut» ha estat —i amb justícia— arraconada a la cambra dels mals endreços de la crítica, i jo no tinc cap interès especial a treure-la'n. De tota manera, cal fer-se comprendre, i he escrit «continguts» a gratcient. Els hem repasats. No tan a fons com el lector i jo hauríem volgut. Insondables, deia. Hi ha la meditació de la mort,

cor endins d'aquella mar
sense retorn...

Hi ha el temps que s'esmuny, que es crema a si mateix, que només deixa en les mans i en la llengua un dipòsit de record i de sèver. Hi ha el dolor dels homes que es combaten, que vessen la seva sang amb l'odi espantós dels germans. Hi ha el poble, el poble del poeta, vençut, i la fèrula que el domina, i la

vilesa que l'enfonsa. I hi ha Sinera. En aquest paper, he parlat poc de Sinera, i Sinera és el món de l'Espriu. L'«única pàtria que tots hem entès», escriu en el pròleg a la *Primera història d'Esther*: una pàtria que és gent, terra i vocació. Darrera cada vers de l'Espriu trobaríem, sens dubte, la llum de Sinera, el jardí, la mar, els rials, els arbres, la pluja, el silenci de Sinera. I tot, mort, temps, dolor, poble, Sinera, tot és substància exacta de la seva poesia: substància exacta i indistinta, única, una, unida. Les paraules l'obeeixen. Ara són tenses i nervioses, «com llances»; ara, mordents i ulcerades. O tenen un pas evanescent, mat, lleu. O encara sonen amb una remota vibració esfereïdora.

Només fràgils mots
de la meua llengua...

Aspre i solitari, o no: «crit sense cant». Un crit, insisteix Salvador Espriu.

Mira com vinc per la nit
del meu poble, del món, sense cants
ni ja somnis, ben buides les mans:
et porto sols el meu gran crit.

Un crit sufocat, però persistent i dirigit. Aquesta poesia és, ha estat fins avui, un dels «crits» més dramàtics de tota la nostra història literària. Caldria comparar-lo al «crit» —desolat, lúcid— d'Ausiàs March.

JOAN FUSTER.

Sueca, novembre-desembre 1962.

NOTÍCIA DE SALVADOR ESPRIU I DELS SEUS LLIBRES

per MARIA-AURÈLIA CAPMANY

Salvador Espriu va néixer a Santa Coloma de Farners, al carrer Nou, que després s'ha anomenat carrer de mossèn Jacint Verdaguer. Hi va viure dos anys. L'únic record que en guarda és el d'un dia de nevada. El pare va fer un ninot de neu. El pare era notari i passà a exercir la seva professió a Barcelona. La família era, però, d'Arenys de Mar, tant els Espriu com els Castelló. La família havia comptat entre els seus membres amb clergues, homes de lleis, naviliers i algun comerciant. De la branca Espriu, els Torres eren comerciants i navegants que havien conegut totes les mars. Un dels nois Torres va ser educat a Sant Petersburg, al primer terç del XIX.

La família Espriu, ja instal·lada a Barcelona, va anar a viure al carrer de Llúria, al costat del «Canari de la Garriga». Van canviar de domicili tres vegades, sempre dins d'aquest arc de bon gust i respectabilitat que depèn de dues illes de cases més ençà o més enllà. Carrer de Claris 19, carrer de Llúria 48, carrer de la Diputació 304. Després de la mort del pare, Salvador Espriu va llogar l'últim pis de la «Casa Fuster», construïda per Domènech i Muntaner al capdamunt del passeig de Gràcia. Entre la xiroia menestralia de Gràcia i l'avinguda més pretensiosa de la nostra burgesia.

Aquest pis de llargs corredors, de mobles antics i cortines vermelles porta el pes de moltes generacions. Allí vaig conèixer Salvador Espriu un dia d'hivern de 1948. Em va rebre molt cerimoniosament, em va dir que m'assemblava al meu pare i que la meua novella premiada amb el Premi Joanot Martorell era

la cosa més desastrosa del món, que no entenia per què els seus companys de jurat m'havien votat i que probablement en aquella immensa proliferació amorfa de quartilles mal mecanografiades hi havia una petita espurna de l'esperit d'un novel·lista. Seguí dient que, si no em trobava amb una absoluta necessitat d'escriure, era millor que ho deixés córrer, però que, si tant m'hi entossudia, ell estava disposat a ajudar-me.

La seva crítica no em va sorprendre: fins podia tenir la ingènua pretensió de suposar que, si jutjava amb duresa la meua obra, era des del seu punt de vista d'esteta exigent, a qui repugna l'ús d'un mateix adjectiu al llarg de trenta planes. Tindria, però, l'ocasió de sorprendre'm en descobrir que l'oferiment d'ajuda no era una fórmula de cortesia, sinó que usaria hores i hores del seu temps lliure per a ensenyar a un aprenent d'escriptor a usar del llenguatge com a creació, no com a repetició de tòpics, a dir la veritat, la seva pròpia veritat. Perquè, contràriament a la majoria dels professors de gramàtica, Espriu no imposa un estil ni un lèxic, sinó que obliga a la rectitud amb la seva apassionada raó.

Jo coneixia, llavors, dues de les seves obres: «Laias» i «Primera història d'Esther». Coneixia també la seva fama de personatge inaccessible, d'agressiva lucidesa intel·lectual, de llengua acerada, agilíssima i temible, d'ira incontenible contra el més petit símptoma d'estupidesa, que podia obligar-lo a ser despietat i cruel. La gent que havia compartit amb ell la Universitat Autònoma en aquells daurats anys d'abans de la guerra es dividia sense matisos a favor o en contra d'aquell personatge, que s'empassava sense parpellejar les carreres de Dret i de Filosofia i Lletres, d'una memòria envejable i inquietant, d'un esperit crític que no perdonava cap patum de moda, d'una lectura tan vària i extensa, absolutament incompatible amb els seus anys. Per acabar-ho d'adobar, Salvador Espriu publicava, als disset anys, en aquella edat en què els joves si tot just prometen, la seva primera novella: «El doctor Rip».

Molt sovint tracto d'imaginar-me aquell xicot, Salvador Espriu, en l'europèitzada Universitat nostra, i m'és inevitable de pensar, i que em perdonin els uns i els altres la comparació, en els agressius profetes bíblics. Flotava, jo en tinc un molt vague record, en aquells anys, a la vigília de la gran derrota, un clima hel·lènic de beatífic benestar, un eufòric esperit de geometria, una cega seguretat que ens permetia de creure'ns el poble més culte,

més ric, més just, més feliç de la Península, un poble amb un destí radiant. L'obra d'Espriu havia de resultar ben incòmoda i estranya. Ni «El doctor Rip», ni «Laia», ni «Aspectes», ni «Ariadna al laberint grotesc», no s'adeien amb el clima de comoditat, d'encoixinament, que aleshores privava. Semblava veure's a través d'aquella nítida prosa el fons amarg, de crueltat antiquíssima, de desesperada tristesa, que devia fluir des del fons d'aquest poble aparentment civilitzat, que havia d'emergir sense tardar massa i havia d'endur-se'n, de pressa, la petita crosta d'educada gentilesa.

El públic i la crítica del moment no van rebre de gaire bon grat aquesta obra nova. Un crític sever i molt gramàtic, C. A. Jordana, anuncià que «Laia» no estava escrita en català. Les paraules eren catalanes, però no hi havia, segons aquell crític, l'esperit de la llengua, la saviesa serena i hel·lènica del nostre poble. Denuncià hipèrbatons com a influència carpetovetònica, refusà col·locació d'adjectius i règims de verbs.

Espriu aprofità la lliçó del docte gramàtic. Sotmeté la seva prosa a la més rígida de les ortopèdies gramaticals: alguna cosa quedava encara que els sonava estrany, simplement nou, no prou ortodox. Vist a distància, el problema esdevé claríssim. La nostra llengua ha sofert com totes les llengües uns períodes, regits per la influència d'un creador. Podem parlar ara d'un català iniciat, inventat podríem dir, per mossèn Cinto Verdaguer. Apareix després una nova llengua determinada per l'estètica de Carner. De Carner deriva, mutatis mutandis, la llengua de l'Institut, de la «Bernat Metge», de la nostra Universitat Autònoma. Ara podem parlar d'un català d'Espriu. Canviava sense cap mena de dubte el lèxic i el tremp de les frases. Tot el català posterior, amb les seves múltiples variacions, deriva de la seva nova actitud. No és estrany, doncs, que trobés una certa incomprensió, fins i tot una petitíssima hostilitat.

L'any 1935 publicava «Ariadna al laberint grotesc» i «Miratge a Citera». L'any següent, exactament el 23 de juny de 1936, es llicenciava en Història Antiga, ja llicenciat en Dret, preparava la llicenciatura de Clàssiques i es disposava a obtenir una beca per començar els estudis d'Egiptologia, inèdits en el nostre país. El dia 19 de juliol era mobilitzat per entrar més tard a Auditoria de Guerra, on romandria fins a l'acabament.

Fins aquí tota una vida. Una història literària, un futur de

savi investigador. La certesa d'una càtedra, per a la qual tenia, sense cap mena de dubte, no sols aptituds, sinó vocació.

Salvador Espriu, l'home de la generació de la República, políticament, socialment, per sensibilitat i raó alhora, veu com es desmunta tot aquest estantís edifici que s'acaba de construir. Pertanyia per família i educació a l'única noblesa que ha estat permanent en el nostre poble, el patriciat de les professions liberals.

Francesc Espriu, notari, liberal d'esperit, home de la Regència, enviava els seus fills a una escola laica, el Col·legi de Sant Lluís Gonçaga, que regia el senyor Joaquim Soler. No era tan sols home de lleis, degut al seu exercici de la notaria, sinó que el seu esperit l'ordenava en una estructura de severa justícia, de generós respecte. Havia rebut la influència, sens dubte, del seu oncle el bisbe Català i havia d'acceptar i comprendre, potser no sense una espurna de sorpresa, aquell nou esperit de la República, esperançat i apassionat, que el seu fill introduïa a casa.

La rectitud i la generositat d'aquest home havien d'influir d'una manera poderosíssima en el seu fill. Influència tant més profunda pel fet que una llarga malaltia, dels nou als tretze anys, lligà Salvador Espriu a casa.

Llibres, rectitud jurídica, quietud de la seva llarga cura de repòs, contenció d'emotivitat, extrema i madurada riquesa d'esperit formen aquest aprenent d'home. El formen extraordinàriament intelligent, intelligent fora de mida, per sort, car si no fos aquesta prodigiosa intel·ligència res no l'hauria salvat de la seva perillosa i agudíssima sensibilitat. Diu Xavier Zubiri que la intel·ligència és la defensa d'aquest animal desmesuradament sensible que és l'home. Salvador Espriu pot desfer tota la seva vida, tots els seus projectes, pot veure com es destrueixen totes les realitats en les quals ha cregut, pot ser un número, més en el cos d'un exèrcit, pot veure com fracassen i moren i abjuren els homes a qui ha volgut respectar. I pot abandonar tot el seu futur i prendre el timó del despatx del pare, greument malalt, ocupar la regència de la notaria, continuar l'ofici i la clientela del pare mort, quan la derrota és ja definitiva, i a més de tot això pot continuar escrivint.

Publica el 1938 «Letizia. - Fedra. - Petites proses blanques», editades per Janés. Després ve el llarg silenci de la pau. D'aquest llarg silenci, en neix el poeta. Tot el desesperat dolor, tota l'apas-

sionada ira que tant de dolor li produeix, tenen només un camí de clarificació i domini intel·lectual, el camí de la lírica.

Apareix el primer llibre de poemes, «Cementiri de Sinera», l'any 1946, editat per Josep Palau Fabre i Joan Triadú.

En aquest temps escriu «Antígona» i «Primera història d'Esther». La segona obra és editada per Aymà l'any 1948.

El 1949 apareixen «Les cançons d'Ariadna».

Viure fora del seu propi temps, anunciar alguna cosa que no existeix encara, sembla ser el signe de Salvador Espriu. Ni la «Primera història d'Esther» ni «Les cançons d'Ariadna» no van tenir una acollida excessivament entusiasta. De la primera es va decidir que era un exercici literari prodigiós sense viabilitat escènica, cosa que han continuat sostenint al marge de tota evidència els nostres crítics oficials. «Les cançons d'Ariadna» van deixar estupefactes fins el més doctes dels lectors. Què era allò? A ningú naturalment no se li va acudir de parlar de poesia social, perquè aquesta etiqueta no havia estat inventada encara. La poesia social esdevindria un fet col·lectiu quinze anys més tard: mentrestant, era molt més còmode de dir que allò, si bé no sabien què era, sabien que no era poesia. D'altra banda, no havíem quedat que Espriu era un excellent prosista? Per què havia d'inquietar el reduït nombre de lectors que comprava llibres en català com qui porta flors a un mort?

Els llibres que seguien no van ser pas menys inquietants. Josep Pedreira els publicava amb el títol comú d'«Obra lírica»: «Les hores», «Mrs. Death» i la reedició de «Cementiri de Sinera». «Obra lírica», però, tenia una extraordinària rebuda de part de la crítica més intel·ligent.

Poc temps després publicava «Antígona». Publicada amb retard, estrenada amb més retard encara. Els crítics de teatre es van apressar a trobar-hi concomitàncies amb l'«Antígona» d'Anouilh. Naturalment, molt més coneguda, com es mereix tota obra estrangera entre nosaltres. Ningú no va fer referència que l'«Antígona» d'Espriu era el reflex d'una agonia viscuda. La filla d'Edip tracta d'evitar la lluita, intenta d'obtenir amor allà on només hi ha odi. Menys universal, més localitzada a un moment de l'ocupació alemanya, l'«Antígona» d'Anouilh diu simplement no a l'esperit acomodaticí d'aquella circumstancial derrota.

Sentir que contesten glorificat a maitines és sempre el destí de la majoria d'escriptors catalans. Amb tot, cal convenir que Espriu, molt més que els seus contemporanis, ha pogut saber

que un públic l'escoltava, que uns editors li reclamaven els llibres, que la crítica especialitzada (A. Vilanova, E. Badosa, J. M. Castellet) empenia la tasca que li és pròpia: la de fer més entenedora, més explícita, l'obra d'un poeta.

Apareixen després «El caminant i el mur» i «Final del laberint». Aquest últim llibre obtenia el premi «La lletra d'Or». Premi acabat de fundar per destacar el millor dels llibres publicats durant l'any.

Únic premi que es podia atorgar a l'home enemic dels premis.

«La pell de brau» apareixia a la biblioteca «Els llibres de la Llettra d'Or». El llibre va dedicat a Carles Riba. L'homenatge que Salvador Espriu fa al gran poeta i filòleg em sembla d'una significació evident. L'estètica d'Espriu es troba en absoluta oposició amb l'estètica ribiana. La contraposició de generacions és, ens sembla, ben clara. Espriu, en oferir-li com a homenatge pòstum el seu llibre, posa de relleu l'autoritat del Mestre mort i reclama per a la seva obra la continuïtat d'una llengua de múltiple futur. Ve a dir als homes de la «Bernat Metge»: «Som molt lluny de vosaltres, però sense vosaltres no existiríem.»

«Llibre de Sinera», que apareix ara, clou un harmònic temps de la seva obra. A Salvador Espriu li agrada de dir, cada vegada que acaba un llibre, que aquest és l'últim, i que ja té dret a reposar, i que ja no farà res més. Afortunadament no se l'ha de creure. Espriu treballarà furiosament fins a la vigília de la seva mort. Treballarà amb una desmesurada intensitat, aplicant, potser, fins i tot una energia excessiva a qualsevol de les feines més trivials.

Per on continuarà ara? Seguirà el camí signat de la prosa, que espera continuació i publicació idònia, car dues de les seves produccions més importants, «Tres sorores» («Antologia de prosistes catalans». — Ed. Selecta) i «Sota la fredor parada d'aquests ulls» («Els set pecats capitals». — Homenatge a Víctor Català. — Ed. Selecta), es troben submergides en uns volums heterogenis? Seguirà l'experiència teatral, a la qual es deu amb obligació de mestre que assenyala un nou camí i amb correspondència a un públic que li acaba de demostrar el seu entusiasme?

El que la seva prosa és com a creació de llenguatge, tibantor d'estil i riquesa de pensament ens ho pot donar el llibre «Evocació de Rosselló-Pòrcel i altres notes» (Ed. Joaquim Horta, 1957). Sens dubte, el llibre menys aplaudit de Salvador Espriu. Reuneix aquest llibre diverses notes i pròlegs que Espriu ha dedicat als

seus amics, de fet a tots aquells que li han demanat la gentilesa d'un pròleg. El llibre oblida, per tant, i ben voluntàriament, entenem-nos, les regles d'un joc que se'n diu «Crítica Literària». A tots aquells que no admeten la vigència d'aquest llibre jo els demanaria que llegissin amb detenció un fragment que té el doble valor d'explicar la publicació de l'esmentat volum i fins i tot aquest home difícil, de vegades absurd per les coordenades del seny, sempre inaccessible, car és inútil d'esperar-lo aquí, on creieu que hauria de ser, quan és sempre amb rapidesa vertiginosa en una altra banda:

«Ets tan avar de tu que Déu no et basta, i d'aquesta radical blasfèmia t'esdevé l'infern. El vident i el bàrbar t'interdiren els camins del savi antic, el problemàtic cànon de serenor que la teva modernitat enyora, i cremes sense passions, enmig de les ruïnes agermanades del fòrum i la catedral, del parlament i l'escola, en la flama imitada del teu cervell. Com introduiries la teva vida, tan malmesa, en l'atmosfera de la poesia? O com oposaries la teva posta a l'alba, sempre renovada, de la violència i el crim? Avances sense argument cap a la timba, interrogant la teva ànima emmudida sobre la magna qüestió de tu mateix. I quan al mirall no hi ha cap imatge del teu enigma, algú et pregunta qui fou el teu amic, el teu semblant, aquest o aquell, l'estrany allunyat rera el ressò de tambors, endinsat en el vent nocturn, tot anul·lat en apagada pluja. I tu has d'esquitllar-te per l'ofici o per l'anècdota, àrid, temorós del mur, sentint al teu entorn les ferides del glaç.»

MARIA-AURÈLIA CAPMANY.

B., novembre-desembre 1962.

ASSAIG DE CÀNTIC EN EL TEMPLE

VERSIONS DEL POEMA
ASSAIG DE CÀNTIC EN EL TEMPLE

en el temple que la gent de tota
l'edat, vells, joves, homes,
donaques i nenes
s'afegien a la congregació, i els que no
desaprenien: «Com treball que estàs al mar,
amb l'home que està al mar amb l'home,
mentre és, ja ho veu. Que ho veu
de la part de l'àngel que
d'espera una altra part
Però no ho veu perquè està al mar, amb
l'home que està al mar a la part.
Com una veu que està al mar i veu
l'àngel a una altra part
desaprenen d'una
altra part, una altra part,
mentre està, després de la part.

ASSAIG DE CÀNTIC EN EL TEMPLE

Oh, que cansat estic de la meva
covarda, vella, tan salvatge terra,
i com m'agradaria d'allunyar-me'n,
nord enllà,
on diuen que la gent és neta
i noble, culta, rica, lliure,
desvetllada i feliç!
Aleshores, a la congregació, els germans dirien
desaprovant: «Com l'ocell que deixa el niu,
així l'home que se'n va del seu indret»,
mentre jo, ja ben lluny, em riuria
de la llei i de l'antiga saviesa
d'aquest meu àrid poble.
Però no he de seguir mai el meu somni
i em quedaré aquí fins a la mort.
Car sóc també molt covard i salvatge
i estimo a més amb un
desesperat dolor
aquesta meva pobra,
bruta, trista, dissortada pàtria.

Verzió a l'anglès de
PEARSE HUTCHINSON

ATTEMPTED CANTICLE IN THE TEMPLE

How tired I am of this
my craven, ancient, savage fatherland;
how it would delight me to leave and go
beyond the farthest north,
where the people, they say, are noble and clean,
cultured, rich and free,
unsupervised and happy!
But then my disapproving brethren would tell the congre-
[gation:
«Leaving his native place a man becomes
like a bird leaving the nest»,
while I, in the distance, laughed at
the law, the antique wisdom,
of this my arid people.
But the dream will never be followed,
I'll stay here till my death.
For I too am full of cowardice and savagery,
and also in despair and pain love this poor land,
my sad, unclean, unlucky fatherland.

Versió al base de
J. A. LOIDI

ABES-EKIÑALDIA TXADONEAN

Bai nekatua nagoela nere erri
koldar, zaar eta basati ontaz,
eta bai pozik aldenduko nitzakeala,
diotenez
jendea ain garbi ta zintzoa, jakintsu,
aberats, azke, erne ta zoriontsu
dan ipar-alde orruntz.
Anaiak, beren batzarrean onela gaiztetsiko
luteke orduan: «Txoriak usten duen bezela kabia
gizonak ere bere erria».
Eta bitartean nik, oso urruti orduko,
nere erri igor onen lege
ta jakintza zaartzaz par egingo nuke.
Baiña ez det iñoiz ere egiztuko nere amets au
ta emen geldituko naiz il arte.
Ni ere oso koldar eta
basati naiz-eta;
nere lander, zikin, itun,
zori-gaiztoko aberria
oñaze-etsi-etsiz maite det-eta.

Versió al castellà
d'ENRIQUE BADOSA

ENSAYO DE CÁNTICO EN EL TEMPLO

¡Oh, qué cansado estoy de mi cobarde,
vieja, tan salvaje tierra,
cómo me gustaría alejarme
hacia el norte,
en donde dicen que la gente es limpia
y noble, culta, rica, libre,
desvelada y feliz!
Entonces, en la congregación, los hermanos dirían
desaprobando: «Como el pájaro que deja el nido,
así el hombre que deja su paraje»,
mientras que, ya muy lejos, me reiría
de la ley y de la sabiduría antigua
del árido pueblo mío.
Pero no he de seguir nunca mi sueño
y aquí me quedaré hasta la muerte.
Pues soy también muy cobarde y salvaje
y, además, quiero
con un desesperado dolor
esta mi pobre,
sucía, triste, desgraciada patria.

ESEO PRI KANTO EN LA TEMPLO

Ho, kiel mi estas laca
je mia malnova lando, tiel tima kaj sovaĝa,
kiel mi ĝojus ĝin forlasi,
norden iri,
kie, onidire, ĉiu estas pura,
nobla, klera, riĉa kaj libera,
vigla kaj feliĉa!
Tiam, en mia lando oni dirus
malkonsente: «Kiel birdo forlasas la neston
tiel homo foriras sian domon»,
dum mi jam malproksime, mokridus
la leĝon de malnova saĝo
de mia lando sterila.
Sed mi devas neniam plenumi la revon,
sed resti ĉi tie ĝismorte.
Car ankaŭ mi estas sovaĝa kaj tima,
kaj krome mi amas
kun dolor' senespera
ĉi tiun mian povran,
malpuran, tristan, malriĉan patrujon.

Versiö al finès de
TERTTU ESKELINEN DE FOLCH

VEISUUYRITYS TEMPELISSÄ

Oi, miten väsynyt olen maahani,
pelkuriin, vanhaan ja niin villiin,
ja miten haluaisinkaan jättää sen
suunnaten kohti pohjoista,
missä kerrotaan kansan olevan puhdas
ja jalo, sivistynyt, rikas, vapaa,
valpas ja onnellinen.
Silloin heimoni veljet sanoisivat
hyväksymättä: «Niinkuin lintu joka pesänsä jättää,
niin on mies joka lähtee kotiseudultaan».
Ja minä, hyvin kaukana jo, nauraisin
tämän karun kansani
laelle ja vanhalle viisaudelle.
Mutta milloinkaan en ole toteuttava untani
ja jään tänne kuolemaani saakka,
sillä olen myöskin hyvin pelkuri ja villi
ja rakastan, sen lisäksi,
epätoivoisen tuskaisesti
tätä köyhää,
likaista, murheellista ja onnetonta maatani.

Versió al francès de
JORDI SANSANEDAS

ESSAI DE CANTIQUE DANS LE TEMPLE

Oh, que je suis fatigué
de mon vieux pays, si lâche et si sauvage,
et que j'aimerais à m'en éloigner
vers le nord
où, dit-on, les gens sont propres
et nobles, cultivés, riches, libres,
éveillés et heureux!
Alors, au chapitre, mes frères diraient,
mécontents: «Comme l'oiseau qui quitte son nid,
tel est l'homme qui part de son endroit»,
tandis que moi, déjà bien loin, je rirais
de la loi et de l'antique sagesse
de mon peuple stérile.
Mais je ne vais jamais suivre mon rêve
et je resterai ici jusqu'à ma mort.
Car je suis, moi aussi, lâche et sauvage
et j'aime, en outre, avec
une souffrance sans espoir
cette mienne, pauvre,
sale, triste, malheureuse patrie.

Versió a Pirlandès de
PEARSE HUTCHINSON

IARRAUGHT AR CHAINTIC SA TEAMPALL

Nach tuirseach mé den tír seo,
sean-tír bharbartha mhí-chróga í,
's ba ró-bhinn liom dul i bhfad uaithi,
ó thuaidh,
mar a bhfuil, deirtear, na daoine glana
cultúrta, saibhre, uaisle, sona le fáil,
iad 'na ndúiseacht, saoirse acu!
Ach déarfadh na bráithre don phobal, go dí-mheasúil,
«Mar éan a trhéig an nead,
an fear a d'imigh ón a thír dhúchais»,
agus mé i bhfad Eirinn uathu, ag gairí
fé chríonnacht ársa, fé dhlí
mo sheasc-mhuintir'.
Ach ní leanfad mo thaibhreamh go deo,
fanfad anso go bás.
Meatachán mór barbartha mise comh maith,
rud eile dhe,
táim i ngrá,
go nimhneach, gan dóchas,
leis an tír bhocht bhrónach bhrocach
mhí-ámharach seo: le mo thír-se.

Versió á ísländs de
THOR VILHJÁLMSÓN

REYNT AÐ SYNGJA Í MUSTERINU

Mikið er eg þreyttur á þessu
gamla huglausa landi mínu
sem er svo frumstætt
og ósköp langar mig að fara langt í burtu
langt í norður
Þangað sem mér er sagt fólk sé þrifið
og göfugt menntað ríkt frjálst
eftirlitslaust og sælt.
En þá myndu bræður mínir segja söfnuðinum
í vanþóknun sinni:
Rétt eins og fugli sem flýr sitt hreiður
svo fer og þeim sem yfirgefur ættarslóðir,
á meðan ég hlægi kominn langt í burtu
að lögum og fornum spekimálum
Þessarrar steingeldu þjóðar minnar.
En aldrei mun ég þó hlýða rödd draumsins
og hér mun ég dvelja til æviloka
Því einnig ég sjálfur er huglaus og frumstæður maður
og elska þar að auki
örvingluðum sársauka
Þetta óhreina og dapra
gæfusauða fátæka föður land mitt.

Versió al lallans
d'HUGH MACDIARMID

KIRK - SANG

Hoo weary and wae I am o' a'
This thowless mean auld country.
Naething 'ud gie me mair delight
Than to up and awa'
'Yont its morthmaist boundary
To lands where the folk, they say, are a' upright,
Cultured, prosperous and free,
Unconstrained and happy.
But syne my stick-in-the-mud brethren
'Ud tell the hail congregation
«Leavin' his native place a man
Is like a bird forsakin' its nest»,
While I, hyne awa', might lauch
At the law and oot-o-date ideas
O' my sterile and hopeless kin.
But yech! the dream'll never come true.
I'll bide whaur I am till I dee
For I'm fu' o' cowardice and cruelty tae
And forbye sair dooncast in pain and misery
Because, despite a', I dearly love
This dreich, sackless hame-land o' mine.

Versió a l'occità de
ROBERT LAFONT

ENSAG DE CANTIC DINS LO TEMPLE

O! consí las soi de la mieuna
covarda, vielha, tan salvatja tèrra,
e consí m'agradariá de me'n alunhar,
cap al nòrd ailà,
ont dison que las gents son netas
e nòblas, ensenhadas, ricas, liuras,
desvelhadas e aürosas!
Alara, al capitol, dirián los fraires
rancuroses: «Coma l'ausèl que daissa lo nis,
aital l'òme que se'n va de son endrèch»,
mentre que ieu, ja ben luènh, me ririá
de la lèi e de l'antica saviesa
d'aquel esterle pòble mieu.
Pr'aquò non ai de seguir jamai mon somi
e demoraraí aquí fins a la mòrt.
Car soi tanben plan covard e salvatge
e de mai aime, amb una
dolor desesperada
aquesta mieuna paubra
bruta, trista e malastrosa patria.

Versió al portuguès
d'ANTÓNIO DE MACEDO

PRELÚDIO DE CANTICO NO TEMPLO

Oh, quão cansado estou da minha
cobarde, velha e tão selvagem terra,
e como eu gostaria de afastar-me dela,
para lá do norte,
onde dizem que a gente é limpa
e nobre, culta, rica, livre,
desperta e feliz!
Na congregação os irmãos diriam,
desaprovando: «Como a ave que deixa o ninho,
assim é o homem que se aparta do seu torrão»,
enquanto eu, já bem longe, ria
da lei e da sabedoria antiga
desta minha terra árida.
Mas nunca seguirei o meu sonho
e ficarei aqui até à morte.
Porque também sou muito cobarde e selvagem
e além disso amo com uma
dor desesperada
esta minha pobre,
suja, triste, desgraçada pátria.

Versió al rus de
GALA MARKOVA

ПЕСНОПЕНИЕ В ХРАМЕ

Как тяжело жить, здесь
В моей стране печальной, дикой и старинной
И север так влечет меня к себе!

Там, говорят, все люди чисты,
Благородны; культура там, богатства и свобода
И бодры так и счастливы они!

Тогда-б, упоминая о моем побеге
Друзья мои так говорили-б с неприязнью:
"Как птицы гнезда оставляют,
Так этот человек покинул свой очаг!"

Тогда-как я, уже далеко, смеялся-б
Над законом, над древней мудростью
Безплодного народа моего!

Но не могу лететь за грезой этой,
Я навсегда останусь здесь, до самой смерти,
Ведь также как моя страна, я жалок, дик!

И что важней всего, люблю, стадая безнадежно,
Мою столь бедную, столь грязную
И столь печальную страну...

Versió al sard
d'ANTONI SIMON MOSSA

PROA DE CÀNTIGU IN SU TÈMPIU

Oh, it'isvilidu sò de sa covarda,
beça, asi aresta terra mia,
e comente mi tiat agradesser a istreju
a s'ala 'e tramuntana nde fufre,
úe naran qui sa zente est neta,
nóbile e sàbia, rica e in libertade,
isquida e felice!
Tando, in sa congregassione, tian narrer frades mios
disaprobende: «Que-i su puzone qui lassat su nidu,
asie s'hómine qui si que andat dai su logu sou»,
mentras qui eo, ja meda a istreju, mi nde tia
rier de sas leges e antigas sabiesas
de custa mia àrida 'idda.
Però su sonniu meu mai no l'hapo a conseguire
e inogue istento finas a sa morte.
Câ eo sò ancora covardu meda e areste
e istimo, de prus, cun d'unu
dolore de disisperu
custa mia pòbera,
bruta, trista, malavadada pàtria.